

การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม
ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

นางสาวกัญญารัตน์ ตลิ่งผล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารกิจการทางทะเล (สหสาขาวิชา)

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNITY-BASED COASTAL RESOURCE MANAGEMENT : A CASE STUDY OF
BAN LAEM MAKHAM, KHAO MAI KAEO SUB-DISTRICT SIKAO DISTRICT, TRANG PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Science Program in Maritime Administration
(Interdisciplinary Program)
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 2015
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชน : กรณีศึกษา
ชุมชนประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว
อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

โดย

นางสาวกัญญารัตน์ ตลิ่งผล

สาขาวิชา

การบริหารกิจการทางทะเล

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุเนตร ชุตินธรานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปราโมทย์ ไชยศิริ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. จักรกริช สังขมณี)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร. สมิท ธรรมเชื้อ)

กัญญารัตน์ ตีผล : การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชน
ประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง (COMMUNITY-
BASED COASTAL RESOURCE MANAGEMENT : A CASE STUDY OF BAN LAEM
MAKHAM, KHAO MAI KAEO SUB-DISTRICT SIKAO DISTRICT, TRANG PROVINCE) อ.
ที่ปริกษานิพนธ์หลัก: รศ. ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 119 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและทำการสำรวจเปอร์เซ็นต์เพื่อหาความสำคัญของ
ปัจจัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัย ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการ
จัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง
โดยการดำเนินการวิจัยใช้วิธี การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะลึก การประชุม
กลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปและจำแนกเป็น
ปัจจัยที่สำคัญรวมถึงปัญหาอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของ
ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง
ของชุมชน มี 4 ปัจจัย คือ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพ และการรับรู้ข้อมูล
ข่าวสาร ตามลำดับ ส่วนปัญหาและข้ออุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง
ชายฝั่งของชุมชน มีจำนวน 3 ประเด็นปัญหา คือ ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการ
ทรัพยากรประมง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของสมาชิกในชุมชน และปัญหาจากสภาพเศรษฐกิจ

สาขาวิชา การบริหารกิจการทางทะเล

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5487263920 : MAJOR MARITIME ADMINISTRATION

KEYWORDS: BAN LAEM MAKHAM / COMMUNITY-BASED / COASTAL RESOURCE MANAGEMENT

KANYARAT TALUNGPOL: COMMUNITY-BASED COASTAL RESOURCE MANAGEMENT : A CASE STUDY OF BAN LAEM MAKHAM, KHAO MAI KAEO SUB-DISTRICT SIKAO DISTRICT, TRANG PROVINCE. ADVISOR: ASSOC. PROF. AKE TANGSUPVATTANA, Ph.D., 119 pp.

This was a qualitative and survey the percentage in order to find the factors' importance research aimed to study the factors that influence the participation in coastal resource management and its obstacles, Ban Laem Makham, Khao Mai Kaeo, Sikao, Trang Province. The researcher uses document research, in-depth interviewing the key-information persons, focus group, and non-participant observation to analyze and summarize the factors as well as the obstacles that influenced the participation in community-based's coastal resource management so as to lead to the suggestion for sustainable development. The four factors which influence the participation in community-based's coastal resource management were: religious leader, community leader, the incomes and the information recognition, respectively. The obstacles affecting the participation in community-based's coastal resource management were lacking of knowledge in coastals resource management, community members' selfishness and the problems of economic circumstances.

Field of Study: Maritime Administration Student's Signature

Academic Year: 2015 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่ายโดยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนทั้งข้อมูลวิชาการและข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติในการทำวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าพเจ้าต้องขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา ที่สละเวลาให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ และให้ข้อคิดเห็นทางด้านวิชาการและแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านในการให้คำแนะนำต่างๆ ทางด้านวิชาการในมุมมองหลายด้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้านแหลมมะขาม ไม่ว่าจะเป็นการกำนันทนสมหมาย หมายดีทั้ง นายบุญพลศรี และนายอุเสิน หมื่นทองวาริ ในการให้ข้อมูลและเอกสารที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยเป็นอย่างมาก รวมถึงคณะกรรมการและแกนนำต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรประมงและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาในครั้งนี้อย่างละเอียด ขอขอบคุณในน้ำใจของชาวบ้านหมู่บ้านแหลมมะขามทุกคน ขอขอบคุณนายตล หมื่นทองวาริ ซึ่งเป็นผู้นำทางในการพบปะกับชาวบ้านในหมู่บ้านแหลมมะขามตลอดการทำวิจัยจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และญาติพี่น้องทุกคน ผู้ซึ่งเป็นกำลังใจสำคัญที่สุดในการส่งเสริม สนับสนุน และคอยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นจนพบความสำเร็จในที่สุด หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในอนาคต ผู้วิจัยขอยกความดีดังกล่าวแต่ผู้มีพระคุณตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นทุกท่าน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
1.3 คำถามการวิจัย	7
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎี	9
2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม	9
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	19
2.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน	23
2.4 แนวคิดการจัดการประมงโดยชุมชน.....	27
2.5 สรุปแนวความคิดและทฤษฎี.....	30
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	39
3.1 ระเบียบวิธีวิจัย	39
3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา.....	40
3.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา	40

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	41
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	41
3.6 ขั้นตอนในการเก็บข้อมูล	42
3.7 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล	43
บทที่ 4 บ้านแหลมมะขาม : อดีตและปัจจุบัน	44
4.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน (ประวัติศาสตร์ชุมชน).....	44
4.2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน.....	45
4.3 กิจกรรม/โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง.....	48
4.4 วัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม	52
4.5 ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชน	53
4.6 ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการป่าชายเลนชุมชน.....	53
4.7 การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล	54
4.8 การอนุรักษ์เต่าทะเล.....	55
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	58
5.1 ผลการศึกษา.....	59
5.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง.....	91
5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	93
5.4 ภาพสะท้อนจากกรอบแนวคิด	93
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ	97
6.1 สรุปผลการวิจัย.....	97
6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	99
รายการอ้างอิง	101

ภาคผนวก ก.....	106
ภาคผนวก ข.....	110
ภาคผนวก ค.....	114
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	119

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1	สถิติปริมาณและมูลค่าของสัตว์น้ำเค็ม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540-2553	1
ตารางที่ 1.2	สถิติปริมาณการจับสัตว์น้ำของประเทศต่างๆที่สำคัญทั่วโลก (หน่วยเป็นพันตัน) ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2549-2553	2
ตารางที่ 4.1	สรุปผลการดำเนินงานป้าชายเลนชุมชนในบ้านแหลมมะขาม	50
ตารางที่ 4.2	สรุปผลการดำเนินงานแนวเขตหญ้าทะเลบ้านแหลมมะขาม	54
ตารางที่ 4.3	สรุปผลการดำเนินงานการอนุรักษ์เต่าทะเลบ้านแหลมมะขาม	55
ตารางที่ 5.1	จำนวนและร้อยละของลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลและสภาพสังคมในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง	59
ตารางที่ 5.2	จำนวนและร้อยละของลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง	61
ตารางที่ 5.3	จำนวนและร้อยละของลักษณะรายได้ประชาชนก่อนการจัดการทรัพยากรประมงระหว่างปี พ.ศ. 2528-2532 และรายได้ของประชาชนหลังการจัดการทรัพยากรประมง ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2557 ในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง	62
ตารางที่ 5.4	การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง	63
ตารางที่ 5.5	จำนวนแหล่งของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง	64
ตารางที่ 5.6	การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ตามระดับความถี่ที่แตกต่างกัน	64
ตารางที่ 5.7	ปัจจัยที่สนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง	66
ตารางที่ 5.8	การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของกิจกรรม/โครงการ	67
ตารางที่ 5.9	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม/โครงการ	67
ตารางที่ 5.10	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ	68

ตารางที่ 5.11	การสนับสนุนด้านทรัพยากร.....	68
ตารางที่ 5.12	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ	69
ตารางที่ 5.13	การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ.....	69
ตารางที่ 5.14	การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงเริ่มต้นโครงการ).....	70
ตารางที่ 5.15	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ).....	71
ตารางที่ 5.16	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ).....	71
ตารางที่ 5.17	การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ).....	72
ตารางที่ 5.18	การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ).....	72
ตารางที่ 5.19	การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงเริ่มต้นโครงการ).....	73
ตารางที่ 5.20	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ).....	74
ตารางที่ 5.21	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ).....	74
ตารางที่ 5.22	การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ).....	75
ตารางที่ 5.23	การมีส่วนร่วมในการประเมินผลขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ).....	75
ตารางที่ 5.24	ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน	75

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 กรอบอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชน	12
ภาพที่ 2.2 มิติของความสัมพันธ์ของการเกิดการมีส่วนร่วมกับขอบข่ายของโครงการ.....	17
ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิด	34
ภาพที่ 4.1 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษาบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง.....	47
ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม	52
ภาพที่ 4.3 แผนที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรของพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม	56
ภาพที่ 5.1 รายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อเดือนในปี พ.ศ. 2530 กับ ปี พ.ศ. 2555	88

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยจัดเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการประมงเป็นอย่างมาก ในระหว่างปี พ.ศ. 2540–2553 มีปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มและผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง อยู่ในช่วงระหว่าง 2.3–3.3 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่ารวมระหว่าง 9.7 หมื่นล้านบาทถึง 1.4 แสนล้านบาท (ตารางที่ 1.1) ทำให้ระหว่างปีพ.ศ. 2549–2553 ประเทศไทยเป็นประเทศที่สามารถจับสัตว์น้ำเค็มติดอันดับที่สิบสามของโลก (ตารางที่ 1.2) จึงมีความสำคัญต่อการหมุนเวียนเศรษฐกิจ และเป็นแหล่งผลิตอาหารของประชากรในประเทศ รวมทั้งกิจการประมงยังทำให้อุตสาหกรรมผลิตอาหารทะเลในพื้นที่ใกล้เคียงเจริญขึ้นอีกด้วย

ตารางที่ 1.1 สถิติปริมาณและมูลค่าของสัตว์น้ำเค็ม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540-2553

ปี พ.ศ.	ปริมาณ (ตัน)			มูลค่า (ล้านบาท)		
	จับจาก ธรรมชาติ	เพาะเลี้ยง ชายฝั่ง	รวม	จับจาก ธรรมชาติ	เพาะเลี้ยง ชายฝั่ง	รวม
2540	2,679,500	299,700	2,979,200	47,134.20	50,399.00	97,533.20
2541	2,709,000	367,600	3,076,600	48,381.80	61,526.30	109,908.10
2542	2,725,200	441,100	3,166,300	48,445.60	70,502.50	118,948.10
2543	2,773,700	467,000	3,240,700	49,401.80	92,743.30	142,145.10
2544	2,631,700	534,500	3,166,200	53,718.50	68,571.90	122,290.40
2545	2,643,700	660,100	3,303,800	58,374.50	56,638.70	115,013.20
2546	2,651,200	703,300	3,354,500	64,169.50	47,517.40	111,686.90
2547	2,635,900	736,300	3,372,200	61,800.50	49,250.10	111,050.60
2548	2,615,600	764,700	3,380,300	63,222.70	49,787.90	113,010.60
2549	2,484,800	826,900	3,311,700	63,043.90	55,292.60	118,336.50
2550	2,079,400	845,300	2,924,700	55,327.20	52,649.50	107,976.70
2551	1,644,800	808,300	2,453,100	42,147.00	55,145.30	97,292.30
2552	1,663,800	894,800	2,558,600	42,758.10	66,566.90	109,325.00
2553	1,601,300	755,400	2,356,700	45,505.60	64,620.40	110,126.00

ที่มา: กรมประมง (2553)

ตารางที่ 1.2 สถิติปริมาณการจับสัตว์น้ำของประเทศต่างๆที่สำคัญทั่วโลก (หน่วยเป็นพันตัน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-2553

ประเทศ	พ.ศ.2549	พ.ศ.2550	พ.ศ.2551	พ.ศ.2552	พ.ศ.2553
จีน	14,631.00	14,659.00	14,791.20	14,919.60	15,419.00
เปรู	7,017.50	7,210.50	7,394.50	6,914.50	4,261.10
อินโดนีเซีย	4,800.60	5,050.30	4,997.20	5,103.60	5,380.30
สหรัฐอเมริกา	4,852.30	4,767.60	4,349.90	4,222.10	4,369.50
ญี่ปุ่น	4,328.10	4,277.70	4,302.30	4,116.30	4,044.20
อินเดีย	3,844.80	3,859.30	4,099.20	4,066.80	4,695.00
รัสเซีย	3,284.30	3,475.90	3,383.70	3,826.10	4,069.60
ชิลี	4,160.70	3,819.30	3,554.80	3,453.80	2,679.70
ฟิลิปปินส์	2,319.10	2,499.70	2,561.30	2,602.50	2,611.70
พม่า	2,006.80	2,235.60	2,493.80	2,766.90	3,063.20
นอเวย์	2,256.40	2,380.40	2,431.40	2,524.40	2,675.30
เวียดนาม	2,027.70	2,074.60	2,136.30	2,280.50	2,420.80
ไทย	2,698.80	2,305.00	1,873.40	1,870.70	1,827.20

ที่มา: กรมประมง (2553)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554) รายงานสถานการณ์ทรัพยากรประมงในพื้นที่ทำการประมงทะเลรวม 175,597 ตารางกิโลเมตร ซึ่งอยู่ทางฝั่งอ่าวไทย 115,270 ตารางกิโลเมตร และฝั่งอันดามัน 60,327 ตารางกิโลเมตร ซึ่งศักยภาพประมงทะเลในน่านน้ำไทยมีอยู่ 2.5 ล้านตัน

ปัจจุบันทรัพยากรประมงชายฝั่งและประมงทะเลอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมมากขึ้น ทั้งสัตว์น้ำกร่อยบริเวณชายฝั่งและสัตว์น้ำในทะเล มีปริมาณ ชนิด และขนาดลดลงโดยตลอด โดยในปี 2553 มีปริมาณการจับสัตว์น้ำเค็มและผลผลิตจากการเพาะเลี้ยงชายฝั่งเท่ากับ 2,356.7 พันตัน ลดลงจากปี 2550 ร้อยละ 19.42 (กรมประมง 2553) ผลจากการพัฒนาประมงทะเล และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ รวมถึงการขยายตัวในประมงทะเลเชิงพาณิชย์ของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดความแตกต่างระหว่างประมงพาณิชย์และประมงขนาดเล็กชายฝั่งเป็นอย่างมาก เพราะประมงพาณิชย์มีขีดความสามารถในการปรับวิธีการทำการประมงให้มีประสิทธิภาพในการทำการประมงเกือบทุก

แหล่งการประมงโดยใช้เทคโนโลยีทางการประมงที่ก้าวหน้าขึ้น ก่อให้เกิดการลงทุนที่มากเกินไปของการทำการประมง (overcapitalization) เป็นเหตุให้มีการนำทรัพยากรประมงขึ้นมาใช้มากเกินไปจนเกิด (overfishing) กล่าวคือ มีการจับสัตว์น้ำซึ่งเป็นทรัพยากรประมงจนถึงระดับที่เหลือสัตว์น้ำในทะเลมีจำนวนไม่มากพอที่จะผสมพันธุ์สำหรับฤดูกาลจับในฤดูหน้า นำไปสู่การลดลงของจำนวนประชากรสัตว์น้ำ และในขณะเดียวกันการทำประมงขนาดเล็กหรือประมงทะเลพื้นบ้านก็ยังยังคงใช้เครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพต่ำที่มีลักษณะการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก โดยไม่ใช้เรือและใช้เรือ ทั้งเรือที่ไม่มีการติดเครื่องยนต์ เรือที่มีเครื่องยนต์ภายนอกเรือ และเรือที่มีเครื่องยนต์ภายในเรือที่มีระวางบรรทุกน้อยกว่า 5 ตันกรอส (ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ 2542) ซึ่งจะอาศัยแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนในการทำการประมงเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีพของตนเท่านั้น โดยอยู่ในขอบเขตพื้นที่ทำการประมงที่จำกัด

จากสถิติจำนวนเรือประมงของไทยทั้งหมด 58,119 ลำ เป็นเรือที่ไม่มีเครื่องยนต์ร้อยละ 4.54 เรือที่มีเครื่องยนต์ภายนอกเรือร้อยละ 72.64 และเรือที่มีเครื่องยนต์ภายในเรือร้อยละ 22.82 (กรมประมง 2553) เรือที่มีเครื่องยนต์อยู่ในตัวเรือร้อยละ 45 เป็นเรือที่มีขนาดเล็กกว่า 10 ตัน ร้อยละ 43 เป็นเรือขนาด 10 ถึง 49 ตัน และมีเพียงร้อยละ 12 ที่เป็นเรือขนาดตั้งแต่ 50 ตันขึ้นไป (สิทธิพันธ์ ศิริรัตนชัย 2546) จะเห็นได้ว่า เรือประมงส่วนใหญ่ไม่สามารถไปทำการประมงน้ำลึก (Deep Sea Fisheries) หรือทำการประมงสากล (Distant Water Fisheries) ได้ ส่วนใหญ่จึงทำการประมงอยู่บริเวณใกล้ชายฝั่งหรือบริเวณชายฝั่งเท่านั้น อีกทั้งมีการประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะทางทะเล (Exclusive Economic Zone: EEZ) ในประเทศไทยเองและประเทศเพื่อนบ้าน ยิ่งส่งผลทำให้ถูกจำกัดบริเวณการทำประมงของไทย จากอดีตที่เคยทำประมงอยู่ในอ่าวไทย ทะเลอันดามัน ทะเลจีนใต้ และอ่าวเบงกอล ถูกจำกัดอยู่แค่เฉพาะในอ่าวไทย และทะเลอันดามัน ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทย เมื่อทรัพยากรประมงในน่านน้ำลดลงจากการแย่งชิงทรัพยากรที่ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้มีเรือประมงพาณิชย์บางส่วนลักลอบมาทำประมงในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่ง ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์และแหล่งทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเขตห้ามใช้เครื่องมืออวนลากและอวนรุนกับเรือยนต์ทำการประมง เนื่องจากชายฝั่งทะเลเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำในวัยอ่อน และเป็นแหล่งวางไข่ของสัตว์น้ำโดยมีชาวประมงได้อาศัยเครื่องมือเคลื่อนที่ขนาดเล็กซึ่งใช้แรงคนและเครื่องมือประจำที่ทำการประมงประกอบอาชีพกันมาช้านาน เช่น โป๊ะ โพงพาง รั้วโซมาน (ซึ่งต้องแจ้งและได้รับอนุญาตจากทางราชการก่อน) หรือเครื่องมือที่ไม่ใช้เครื่องยนต์ในการประกอบกิจการประมง เช่น อวนรุนมือ สวิงซ้อนแมงกะพรุน และการเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง เนื่องจากบริเวณเหล่านี้อยู่ใกล้ชายฝั่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งใช้เครื่องมืออวนลากชนิดมีธงใช้เครื่องยนต์ และเครื่องมืออวนรุน ระวะ ขีบ หรือรุน กุ้งเคย หรืออวนถุกทุกชนิดและทุกขนาด ไม่ว่าวิธีใดๆ ภายในเขตระยะ 3,000 เมตร (75 เส้น) นับจาก

ขอบนน้ำตามชายฝั่งขณะทำการประมงและภายในรัศมี 400 เมตร (10 เส้น) นับออกไปจากอาณาเขตที่ตั้งเครื่องมือประมงที่ทุกชนิด ที่ได้รับอนุญาตทำการประมงในทะเลหรืออ่าวในท้องที่จังหวัดชายฝั่งทะเลทุกจังหวัดโดยเด็ดขาด (เว้นแต่การกระทำของพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการและได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมประมงเป็นหนังสือที่เข้าไปทำการประมง) โดยเครื่องมือดังกล่าวนั้นได้ทำให้สัตว์น้ำในวัยอ่อนซึ่งส่วนมากเป็นสัตว์น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและไข่ของสัตว์น้ำในบริเวณน้ำตื้นชายฝั่งถูกจับและถูกทำลายเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังปรากฏว่าผู้ใช้เรืออวนลากเหล่านั้นรุกเข้าไปทำการประมงในบริเวณที่ตั้งเครื่องมือประมงที่ของชาวประมง จึงทำความเสียหายให้แก่ชาวประมงที่ได้รับอนุญาตเครื่องมือประมงที่นั้นๆ จนสุดท้ายอาจนำไปสู่ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายได้ (ปริดา กรรณสูต 2515) เป็นเหตุให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องสูญเสียแหล่งผลิตอาหารเพื่อยังชีพ อีกทั้งในปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านยังคงประสบภาวะวิกฤตจากการใช้ทะเลเป็นแหล่งรองรับของเสียจากการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม เกษตรกรรม โดยมุ่งเน้นการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด รวมถึงการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาุ้งซึ่งป่าชายเลนเปรียบเสมือนแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำชายฝั่ง ทำให้ทรัพยากรประมงชายฝั่งเกิดการเสียสมดุลทางธรรมชาติ ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจึงต้องประสบปัญหาความยากจน ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานในตัวเมือง และเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาเสพติด ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ชุมชนประมงพื้นบ้านในวันนี้จึงเป็นฝ่ายตั้งรับกับปัญหาทรัพยากรทางทะเลที่ร่อยหรอลงทุกวันจากหลายสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้น โดยชุมชนประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่อาศัยเลี้ยงชีพจากทรัพยากรทางทะเลเพียงอย่างเดียว เมื่อฐานทรัพยากรทางทะเลเหล่านี้ถูกทำลายลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของชุมชนประมงจึงรุนแรงมากกว่าชุมชนที่หาเลี้ยงชีพจากการเกษตรอื่นๆ ร่วมด้วย เมื่อเกิดสภาพความอึดอัดขัดสนในการดำรงชีวิตของชุมชนประมงพื้นบ้าน ชุมชนเองจึงต้องหาวิธีดิ้นรนเพื่อแก้ปัญหาปากท้องของตน

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น รัฐซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารและจัดการทรัพยากรประมง อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ได้มีมาตรการต่างๆ เพื่ออนุรักษ์จัดการทรัพยากรประมงและจัดระเบียบการทำประมงให้เหมาะสมเพื่อให้ชาวประมงได้ปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ กรมประมงจึงจัดตั้งกองเรือตรวจการประมงขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ตรวจตราควบคุมการทำประมงและตรวจจับผู้ที่ละเมิดฝ่าฝืน อีกทั้งรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวประมงขนาดเล็กเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภายใต้ระบบการจัดการประมงโดยชุมชนด้วย แม้ว่าการจัดการประมงโดยชุมชนยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ แต่รัฐได้ดำเนินการโครงการนำร่องโดยการจัดการประมงร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนมาใช้ ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาไปสู่ระบบการจัดการประมงโดยชุมชนต่อไป แต่การดำเนินของภาครัฐไม่สำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งมีสาเหตุมาจากการขาดเอกภาพไม่สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาบางกรณี

ได้ทันท่วงที ขาดแคลนงบประมาณ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ขาดความร่วมมือในการจัดการ ความไม่แน่นอนของนโยบาย และแนวทางหรือมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงที่ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในบริเวณนั้นๆ การดำเนินงานที่ผ่านมา นั้นรัฐจะเป็นผู้กำหนดทิศทางนโยบาย แนวทางและมาตรการในการจัดการประมงเองทั้งสิ้น ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงมิติทางสังคมและชาวประมงที่เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการทรัพยากรประมงอย่างแท้จริง ทำให้ยังคงมีสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง และความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรประมงให้เห็น

การจัดการทรัพยากรชายฝั่งประมงทะเลที่ประสบความสำเร็จที่ดำเนินการโดยรัฐในหลายๆ ประเทศจึงได้มีการพัฒนาระบบการจัดการโดยชุมชน (community-based fishery management) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า เป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเลที่เหมาะสมและประสบผลสำเร็จอย่างดี โดยมีรากฐานแนวคิดจากความสำเร็จของระบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นจารีตประเพณีของชุมชน (traditional resource management system) (ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ 2542) ที่เกิดการร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชนเอง นำไปสู่การประสานเกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนด้วยกัน ต่อการตัดสินใจและปฏิบัติร่วมกันของตัวชุมชน ในการควบคุมและจัดการทรัพยากรตลอดจนแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จนเป็นที่ยอมรับและเกิดการยินยอมในการปฏิบัติตามแนวทางและกฎระเบียบร่วมกันของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่เกิดขึ้นในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นดังกล่าว ได้กลายเป็นสาระสำคัญในหลักของการจัดการประมงโดยชุมชน

ในประเทศไทยเองนั้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาจะมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวข้างต้น คือ การพัฒนาของเศรษฐกิจที่เติบโตเพิ่มมากขึ้น แต่มาพร้อมปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540–2544) จึงให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยการสร้างความมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา มีวิธีการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม พัฒนาศักยภาพของคนและเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาคและชนบท โดยผ่านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและสมาชิกของสังคมทุกระดับ ภายใต้คำว่า “การพัฒนาประชารัฐ” และเป็นนโยบายต่อเนื่องเรื่อยมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่ยังมุ่งเน้นการสร้างสมดุลทั้งตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพัฒนาแบบบูรณาการองค์รวม ให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ให้มีคุณภาพและยั่งยืน จนกระทั่งปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 เป็นยุทธศาสตร์ที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการ

ความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน เน้นการพัฒนาคน และสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา จึงเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนต่างๆ ในการจัดกิจกรรมโครงการ เพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสังคม หรือสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของชุมชนเอง และเริ่มประสบผลสำเร็จต่อเนื่องเรื่อยมา จนเป็นตัวอย่างให้เกิดความร่วมมือของชุมชนอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น อาทิเช่น ชุมชนบ้านทาทาเป่า จังหวัดลำพูน ซึ่งเคยได้รับรางวัลชนะเลิศ “ป่าชุมชนตัวอย่างระดับประเทศ” จากการประกวดป่าชุมชนตัวอย่างตามโครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษุมชนประจำปี 2552 ของกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเดิมชุมชนดังกล่าวก็ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าเนื่องจากการเปิดให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โฮมสเตย์ห้วยขาว การให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวนมาก การเปิดให้มีการเดินป่าทั้งกลางวันและกลางคืน การอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปหาของป่าได้จำนวนมากขึ้น และปัจจุบันชาวบ้านได้หันมาจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูป่าอย่างจริงจัง และอีกกรณีตัวอย่างของการฟื้นฟูป่าชายเลนที่ประสบความสำเร็จ เช่น บ้านบางดิบ ตำบลบางวัน อำเภอบางขัน จังหวัดพังงา เมื่อปี พ.ศ. 2539 ชุมชนบ้านบางดิบได้ริเริ่มแนวความคิดเรื่องจัดการทรัพยากรป่าชายเลน จากการพบปะเสวนาร่วมกับชุมชนและองค์กรต่างๆ โดยรวมตัวกันขึ้นมาเป็นกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระยะเวลาของการดำเนินงานประสบกับปัญหามากมาย แต่อย่างไรก็ดีกลุ่มได้มีการเรียนรู้และพัฒนาการทำงานอย่างต่อเนื่อง กระทั่งพบว่าหัวใจหลักของการจัดการคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ยังมีชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมง โดยบ้านแหลมมะขามเป็นพื้นที่แรกๆ ของภาคใต้ ที่มีกิจกรรมงานทางด้านพัฒนาของภาคประชาชนเริ่มก่อร่างสร้างตัว ซึ่งมีกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่โดดเด่นของพื้นที่แห่งนี้คือ การก่อตั้งและจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนแห่งแรกของประเทศไทย อันเห็นได้จากรางวัล ในปี พ.ศ. 2535 บ้านแหลมมะขามได้รับรางวัลในการอนุรักษ์ของกรมการประมง ซึ่งในตอนนั้นได้มีการรณรงค์ เลิกสัมปทานป่าชายเลนร่วมด้วยกับองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และชาวบ้าน ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ได้รับรางวัลพระสิริธาดาทองคำ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปีนี้ได้ร่วมกันเป็นชมรมประมงพื้นบ้าน จ.ตรัง 5 อำเภอ 44 หมู่บ้าน และถัดมาในปี พ.ศ. 2538 บ้านแหลมมะขาม ได้รับเลือกจากคณะกรรมการศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เอาบ้านแหลมมะขาม เป็นหมู่บ้านต้นแบบที่จัดการโดยชุมชน ส่งผลให้ต่อมากลายเป็นแม่แบบให้กับชุมชนชายฝั่งแห่งอื่นๆ ในภาคใต้ได้นำไปประยุกต์ใช้อย่าง

แพร่หลายในปัจจุบัน จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

ดังนั้นชาวประมงทะเลพื้นบ้านบริเวณบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง จึงเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน และปัจจัยที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีความคาดหวังว่า ผลจากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางในการดำเนินงานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นฐานทางสังคมที่เป็นอยู่ของชาวประมงทะเลพื้นบ้านบริเวณอำเภอสีเกา จังหวัดตรังที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการส่งเสริมและพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชนอย่างยั่งยืน สามารถถ่ายทอดและสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้ชุมชนใกล้เคียงได้นำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรประมงสู่ชุมชนชายฝั่งอื่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขามบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและข้ออุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขามบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

1.3 คำถามการวิจัย

อะไรคือปัจจัยที่มีอิทธิพลเกื้อหนุนและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนของชุมชนประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยมุ่งศึกษาเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 30 คนเพื่อที่จะทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) และมีการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ของผู้นำชุมชนในกิจกรรมในการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรประมงต่างๆ กับผู้ที่เกี่ยวข้องในส่วนของทรัพยากรประมงในชุมชนซึ่ง คือ ชาวประมงทะเลพื้นบ้านเพื่อให้ข้อมูลของชุมชนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมถึงมีการ

สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมด้วย โดยเพื่อมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงรวมถึงปัญหาและข้ออุปสรรคต่างๆที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน

สำหรับขอบเขตด้านทฤษฎีในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมงและการจัดการประมงโดยชุมชน มาเป็นแนวคิดในการศึกษา

สำหรับขอบเขตของพื้นที่ในการศึกษาคั้งนี้โดยดูผ่าน 3 โครงการ ได้แก่

1. การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน
2. การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล
3. การอนุรักษ์เต่าทะเล

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎี

2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม

2.1.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

William W. Reeder (1974) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคมซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

ทงศ์ศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นครอบคลุมตั้งแต่เริ่มต้นของการวางแผนไปจนถึงการลงมือปฏิบัติ ตามแผนและการประเมิน นั่นหมายความว่า การวางโครงการใดๆ ก็ตามจะต้องเริ่มต้น ด้วยการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อวิเคราะห์หรือชี้ชัดตัวปัญหาให้ได้ และประชาชนจะมาช่วยกันเพื่อวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหาที่พวกเขาเห็นว่าเป็นไปได้ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติ และการประเมินผลแล้วก็เริ่มชี้ชัดปัญหาและโครงการใหม่เป็นวงจรเช่นนี้ไปเรื่อยๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่เป็นเพียงการให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อประกอบการวางแผนหรือตัดสินใจเท่านั้น การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเพียงแต่เข้าไปเป็นสมาชิกร่วมเสียสละแรงงาน เงิน วัสดุ ร่วมพิจารณาหรือร่วมลงมือปฏิบัติในสิ่งที่เริ่มกำหนดมาจากทางราชการหรือที่อื่นนั้น ไม่สมควรที่จะได้รับการขนานนามว่าเป็น การมีส่วนร่วมแต่ประการใด

แสวง รัตนมงคลมาส (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของสังคมและประชาชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตน ในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ กำหนดนโยบาย หรือดำเนินการดำเนินงานตามนโยบายในการร่วมกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินการ และการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีเหตุผล 3 ประการด้วยกัน คือ 1) มีจุดร่วมในอุดมการณ์เดียวกัน (Common Ideology) 2) มีจุดร่วมในผลประโยชน์ (Common Interest) 3) บุคลิกภาพส่วนบุคคล (Personality)

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัด สินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล

รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทคือ

- (1) การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา
- (2) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม (2545) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

วันชัย วัฒนศัพท์ (2552) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในชุมชนไว้ว่า หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้ง สิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้ง และดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น

อรทัย ก๊กผล (2549) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำและมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยที่การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด กล่าวคือ

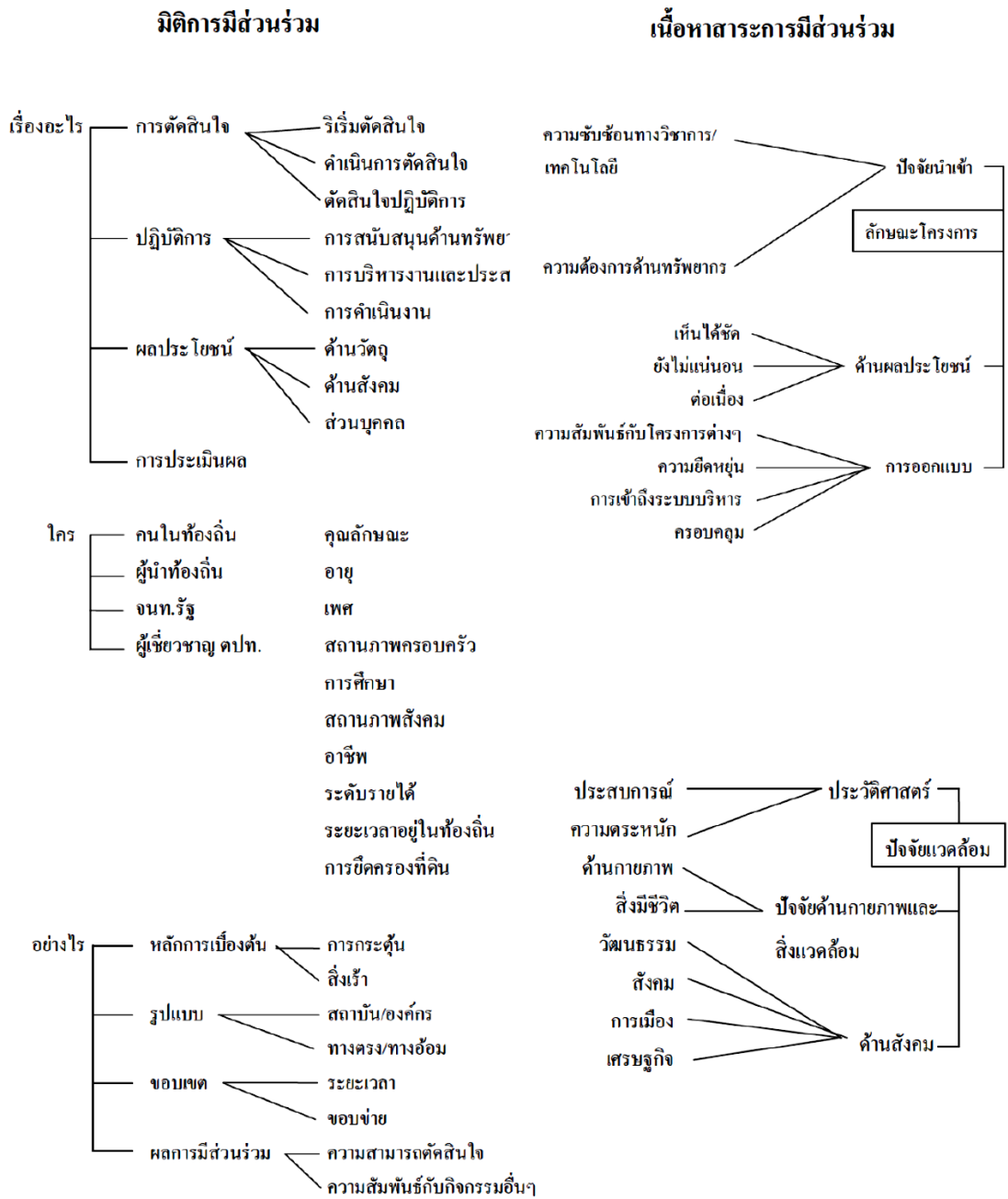
- 1) เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอยู่
- 2) ร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุอย่างไร และจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเป้าหมายอย่างไร และควรที่จะจัดการปัญหาใดก่อนหลัง

- 3) ร่วมกันวางแผนงานการดำเนินการว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไร จะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใด จะจัดทางงบประมาณมาจากที่ใด และใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา
- 4) ร่วมดำเนินงาน ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังความสามารถของตนเอง
- 5) ร่วมกันติดตามประเมินผล ตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกันประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรคและร่วมกันในการหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย
- 6) ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้วย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัสดุ สิ่งของ แต่อาจเป็นความสุข ความพอใจในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

วันชัย วัฒนศัพท์ (2552) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่าจะรุนแรง” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

2.1.2 มิติของการมีส่วนร่วม

Uphoff (อ้างถึงใน วันดี จินสวัสดิ์ (2540)) ได้เน้นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องพิจารณาในมิติของการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย ชนิดของการมีส่วนร่วม บุคคลผู้มีส่วนร่วม และรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาในเนื้อหาของสาระสำคัญของการมีส่วนร่วม และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ อาทิ เช่น ความเป็นมาของชุมชน สภาพทางสังคม ซึ่งเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจริง ดังกรอบการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา (ภาพที่ 2.1)

ภาพที่ 2.1 กรอบอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่มา : Norman T. Uphoff et al., 1979, p.304 (อ้างถึงใน วันดี จีนสวัสดิ์ (2540))

จากกรอบอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนข้างต้น สามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้ จากกรอบการมีส่วนร่วมมีมิติที่ต้องพิจารณาประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ ชนิดของการมีส่วนร่วม ใครเป็นผู้มีส่วนร่วม และรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มิติที่ 1 ชนิดของการมีส่วนร่วม (Kind of Participation) แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

(1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มตัดสินใจ (Initial decision)

เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นการระบุประเด็นปัญหาเพื่อการแก้ไข ซึ่งชุมชนหรือผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในขั้นตอนนี้ เพราะจะเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นประเด็นปัญหาท้องถิ่นที่ดีที่สุด แต่โดยทั่วไปแล้ว ชุมชนจะเข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนการพิจารณาว่าโครงการนั้นจะเริ่มดำเนินการเมื่อใด ที่ไหน และชาวบ้านจะให้ความร่วมมืออย่างไร

(2) ดำเนินการตัดสินใจ (Ongoing decision)

เกิดหลังจากการริเริ่มตัดสินใจ ซึ่งถ้าชุมชนท้องถิ่นไม่ได้มีบทบาทในขั้นตอนการริเริ่มตัดสินใจ Uphoff (อ้างถึงใน วันดี จินสวัสดิ์ (2540)) เสนอว่า ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เพื่อพิจารณาถึงความต้องการแท้จริงและจัดลำดับของกิจกรรม

(3) ตัดสินใจปฏิบัติการ (Operational decision)

เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งอาจเป็นกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มผู้หญิง กลุ่มร่วมมือต่างๆ หรืออาจจะอยู่ในรูปการเป็นสมาชิก ดำเนินการประชุม การเลือกผู้นำ การเข้าร่วมประชุม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะต้องพิจารณาถึงภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง ฯลฯ ซึ่งจะมีอิทธิพลเกี่ยวเนื่องต่อผลสำเร็จของการดำเนินงาน

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย

(1) การสนับสนุนด้านทรัพยากร (resources contribution)

อาจจะอยู่ในรูปการสนับสนุนด้วยแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งข่าวสาร เป็นต้น แต่ทั้งนี้การสนับสนุนด้วยทรัพยากรนี้ควรจะเป็นไปอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ

(2) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานความร่วมมือ (Participation in administration and coordination)

โดยอาจจะเป็นลูกจ้างโครงการ ที่ปรึกษาโครงการ หรือคณะกรรมการโครงการ ซึ่งในบทบาทส่วนนี้ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองในชุมชน ในขณะเดียวกันภาครัฐก็จะได้รับข้อมูลข่าวสารใน รวมทั้งปัญหาและข้อจำกัดที่อาจจะมีผลกระทบต่อโครงการด้วย

(3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ

ในประเด็นนี้ไม่ได้มุ่งเน้นผลประโยชน์เป็นประการสำคัญ แต่เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันผลเสียที่อาจเกิดตามมาภายในชุมชน

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

(1) ผลประโยชน์ด้านวัตถุ (Material benefit) เป็นประโยชน์ที่จะเกิดแก่สมาชิกของชุมชนแต่ละคน ที่เห็นได้ชัด เช่น การมีผลผลิตเพิ่ม การมีรายได้เพิ่มจากการขายผลผลิตที่เพิ่มขึ้น การมีทรัพย์สิน มีเงินออม เป็นต้น

(2) ผลประโยชน์ทางสังคม (Social benefit) ได้แก่ สาธารณสมบัติ ซึ่งอาจจะเป็นบริการหรือสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อช่วยเสริมให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น โรงเรียน สถานีนอนมัย ระบบน้ำบาดาล ฯลฯ

(3) ผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal benefit) เป็นผลประโยชน์ด้านจิตใจ เช่น ผลประโยชน์ด้านความต้องการเพื่อความสบายใจ การปราศจากหนี้สิน การมีมาตรฐานชีวิตที่ดีขึ้น การมีสถานภาพในชุมชนที่ดีขึ้น เป็นต้น

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) โดยควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลทั้งประเด็นความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรม

นอกจากนั้นในการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม โดยมีขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ (Decision making) การปฏิบัติการ (Implementation) ผลประโยชน์ (Benefits) การประเมินผล (Evaluation) ซึ่ง ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544) ได้จำแนกประเภทการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของขั้นตอนนี้

2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางในการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการโดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุ อุปกรณ์ และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากโครงการ หรือมีส่วนร่วมในการรับผลเสียที่อาจเกิดจาก

โครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลก็ได้

5) การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลสรุปรวมยอด หรือการประเมินผลรวมของโครงการทั้งหมด

มิติที่ 2 ใครเป็นผู้มีส่วนร่วม

การพิจารณาว่าใครเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมใดนั้น จะมีประเด็นพิจารณา ซึ่ง Uphoff (อ้างถึงใน วันดี จินสวัสดิ์ (2540)) ว่ามีประเด็นพิจารณาได้ 2 ข้อ คือ กลุ่มหรือประเภทของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม และคุณลักษณะของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม

1) กลุ่ม/ประเภทของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ประเภท คือ

(1) บุคคลในท้องถิ่น (Local resident) เป็นกลุ่มใหญ่และมีความแตกต่างกันมากในเรื่องของการประกอบอาชีพ โดยในการศึกษาจะต้องพิจารณาถึง เพศ อายุ สถานภาพในครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่นประกอบด้วย

(2) ผู้นำท้องถิ่น (Local leaders) ได้แก่ เจ้าของที่ดิน พ่อค้า นักวิชาการ โดยเฉพาะแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (Informal leader) เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้มีอิทธิพล ผู้มีชื่อเสียง ผู้อาวุโส

- ผู้นำองค์กรท้องถิ่น (Local informal leaders) เช่น หัวหน้ากลุ่มอาสาสมัคร แกนนำชุมชน และประชาคม

- ผู้นำที่เป็นทางการ (Local office holders) เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน

(3) เจ้าหน้าที่รัฐ (Government personnel) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้อยู่ในพื้นที่ในช่วงเวลาหนึ่งและมีการโอนย้าย ส่วนใหญ่จะมีการศึกษาและสถานภาพทางสังคมสูงกว่าคนในท้องถิ่น และเป็นผู้มีบทบาทสูงในการส่งเสริมหรือทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

(4) ผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ (Foreign personnel) ส่วนมากแล้วจะเป็นผู้เชี่ยวชาญของแหล่งเงินทุนพัฒนาหรือองค์กรอาสาสมัคร เป็นต้น

2) คุณลักษณะภูมิหลังของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม ซึ่งมีความสำคัญมากน้อยตามแต่กรณีศึกษา ได้แก่

(1) อายุและเพศ

(2) สถานภาพครอบครัว

- (3) การประกอบอาชีพ
- (4) ระดับของรายได้และแหล่งที่มา
- (5) ระยะเวลาการเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชน
- (6) ความถี่ – ห่างของประชากรกับโครงการในการเข้าร่วมกิจกรรม
- (7) สภาพการถือครองที่ดิน

มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไร (How participation occur)

มิติรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมได้นั้น มีปัจจัยพิจารณา คือ ทำไมจึงเกิดการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างต่อเนื่องหรือมีแนวโน้มลดลง มีรูปแบบเป็นอย่างไร มีการกระจายการมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน โดยอาจประเมินได้จากข้อมูลว่าใครเป็นผู้มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมในเรื่องอะไร นอกจากนี้ต้องพิจารณาถึง

1) หลักการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วม (Basis of participation) ได้แก่

(1) การกระตุ้นชุมชน (Impetus) ผู้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม (instigator participation) มีบทบาทสำคัญมากในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นตัวขับเคลื่อนกลับไปถึงความคิดริเริ่มของการมีส่วนร่วมในเรื่องนั้น ความคิดริเริ่มกับกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมีความสัมพันธ์กัน ผู้นำชุมชนอาจจะอาสาสมัครเข้าร่วมในกิจกรรม ในขณะที่เดียวกันก็จะเกณฑ์แรงงานคนงานให้เข้ามามีส่วนร่วมก็ได้

(2) สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม (Incentives to participation) ซึ่งจะมีผลที่ก่อให้เกิดความสนใจความต่อเนื่องและการอาสาสมัครเข้าร่วมในกิจกรรม

2) รูปแบบของการมีส่วนร่วม (Form of participation)

(1) การมีส่วนร่วมเป็นไปโดยมีการจัดตั้งเป็นสถาบันเป็นกลุ่มปัจเจกบุคคล ซึ่งจะเป็นโครงสร้างด้านชุมชนในการมีส่วนร่วม ถ้าเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อนเป็นทางการ การมีส่วนร่วมในโครงการก็จะถูกชักนำโดยผู้มีความสามารถในชุมชน

(2) ช่องทาง (Channels) การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างไรเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อมโดยการเลือกผู้แทนหรือการเข้าร่วมประชุมออกเสียงในประเด็นต่างๆ (direct/indirect channels) การชักนำ (inducement) การเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อนฝูงชักชวนกัน มาร่วมหรือถูกบังคับ

3) ขอบเขตการดำเนินงาน (Extents of Participation)

(1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับระยะเวลา (Duration) เป็นโครงการช่วยตนเอง โดยใช้แรงงานหรือเป็นโครงการที่มีโดยกำหนดจำนวนครั้งของกิจกรรมต่อเดือนหรืออาจจะเป็นกิจกรรม 1 – 2 วันแล้วเสร็จสิ้นก็ได้ นอกจากนี้ระยะเวลาจะมีผลต่อจำนวนครั้งของการมีส่วนร่วมด้วย

(Intensity of participation) ทั้งนี้ควรกำหนดจำนวนกิจกรรมที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้เหมาะสม ไม่ควรมากเกินไป โดยต้องพยายามเพิ่มความตระหนักในสำคัญของกิจกรรมต่อชุมชนให้กว้างขวาง

(2) ขอบข่าย (Scope) ของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไรกว้างขวางหรือมีขอบเขตจำกัด เช่น โครงการที่ทำเนื่องในโอกาสพิเศษซึ่งทำครั้งเดียวแล้วเลิกหรือการอย่างต่อเนื่อง

4) ผลของการมีส่วนร่วม (Effects of participation)

(1) ความสามารถในการตัดสินใจ (Empowerment) เป็นประเด็นที่มีความสำคัญยิ่งที่จะเป็นตัวชี้บอกถึงความสามารถในการพัฒนาการมีส่วนร่วม ชุมชนที่สามารถพัฒนาศักยภาพในการตัดสินใจได้ในระดับดีพอสมควร การมีส่วนร่วมจะเป็นไปในแนวทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนเป็นส่วนใหญ่

(2) ความสัมพันธ์ (Interaction) โครงการต่างๆจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของรูปแบบของโครงการ การดำเนินโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ แต่ถ้าพิจารณาในประเด็นใครเป็นผู้มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร รวมทั้งประเด็นต่างๆข้างต้นแล้วความสัมพันธ์ของโครงการแสดงในรูปของแมทริก 2 มิติของความสัมพันธ์การเกิดการมีส่วนร่วม ดังรูป (ภาพที่ 2.2)

ความสามารถในการตัดสินใจ

สูง	ต่ำ	
(1) ศักยภาพในการตัดสินใจสูง ขอบข่ายของกิจกรรมกว้าง	(3) ศักยภาพในการตัดสินใจต่ำ ขอบเขตของกิจกรรมกว้าง	ขอบเขตกว้าง
(2) ศักยภาพในการตัดสินใจสูง ขอบข่ายของกิจกรรมแคบ	(4) ศักยภาพในการตัดสินใจต่ำ ขอบเขตของกิจกรรมแคบ	

ภาพที่ 2.2 มิติของความสัมพันธ์ของการเกิดการมีส่วนร่วมกับขอบข่ายของโครงการ

ที่มา: Uphoff et. al., 1979, p.333. (อ้างถึงใน วิมลศิริ เหมทานนท์ (2546))

จากแมทริกความสัมพันธ์ สรุปได้ว่าโครงการการมีส่วนร่วมในรูปแบบ (1) ที่มีศักยภาพในการตัดสินใจสูงและมีขอบเขตการดำเนินงานกว้างขวาง จะมีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบที่ (2), (3) และ (4) ซึ่งโครงการการมีส่วนร่วมในรูปแบบ (2) ที่มีขอบเขตการดำเนินงานจำกัดแต่มีศักยภาพในการตัดสินใจสูงจะเป็นโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่ารูปแบบที่ (3) และ (4) ซึ่งชุมชนมีความสามารถในการตัดสินใจต่ำ

2.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การตัดสินใจในการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและรับผิดชอบของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในบุคคลหรือกลุ่มคน และปัจจัยด้านการสื่อสารซึ่งเป็นทั้งการสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคลจากภายนอก มีผู้ให้ความเห็นไว้ว่า ดังนี้

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ทัตดาว บัญपाल (2530) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพของสังคมและเศรษฐกิจสูง ผู้ที่มีการศึกษาสูงและเงินเป็นสิ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ แหล่งอำนาจทั้งสองชนิดนี้ ถ้าผู้ใดได้ครอบครองหรือมีไว้ ก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนสูง โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

2) ปัจจัยทางด้านคุณลักษณะทางสังคม

นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาแล้ว คุณลักษณะทางสังคมไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนนิสัย ประเพณีในบุคคลหรือกลุ่มคน ก็อาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมเช่นกัน (วิมลศิริ เหมทานนท์ 2546)

William W. Reeder (1974) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเข้าร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้

(1) การปฏิบัติตนให้คล้ายตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มคนดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

(2) มาตรฐานคุณค่า บุคคล และกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับคุณค่าของตนเอง

(3) เป้าหมาย บุคคล และกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะส่งเสริม ปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง

(4) ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล บางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

(5) ความคาดหวังบุคคล และกลุ่มบุคคล จะมีพฤติกรรมตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องมีพฤติกรรมในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

(6) การมองแต่ตัวเอง บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตัวเองควรต้องกระทำเช่นนั้น

(7) การบีบบังคับ บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบังคับให้ทำ

(8) นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

(9) โอกาส บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส

(10) ความสามารถบุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนมีความสามารถ

(11) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติงานเมื่อเขาารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุน

ชูเกียรติ ภัยลี (2536) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แบ่งได้เป็น 3 ปัจจัย ดังนี้

- 1) ปัจจัยส่วนบุคคล
- 2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
- 3) ปัจจัยทางการติดต่อสื่อสาร

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.2.1 ความหมายชุมชน

Henrik Blum (อ้างถึงใน จีระพรรณ กาญจนจิตตรา (2522)) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนคือ กลุ่มที่อยู่ร่วมกันและสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจร่วมกันในเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคนนั้น ไม่ใช่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหรือประชาคม คือ กลุ่มคนที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมหรือของศาสนา

2.2.2 การมองชุมชนในมิติต่างๆ

Hillery และ Poplin (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543)) ได้เสนอการมองชุมชนใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1) ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit)

การมองชุมชนในมิตินี้มีความสำคัญคือทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอนและสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนเองได้ โดยพิจารณาจาก

(1) อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าในหลายกรณีสภาพทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวกเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร

(2) ชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้งและต่ออัตราการเจริญเติบโตของชุมชน (Growth Dynamics of Community) แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและ Technical of Know – how ด้วย

2) ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม (Community as a Social System Unit)

การมองชุมชนแบบนี้จะให้ภาพของลำดับชั้น (Hierarchy) ที่เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 คนขึ้นไปจนถึงระดับชาติ

ชุมชนเป็นระดับย่อยขั้นแรกที่มีศักยภาพในการจัดให้มีสิ่งต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งในระดับครอบครัว กลุ่มเครือญาติก็เล็กเกินไป ไม่มีสถาบันทางสังคมที่สมบูรณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ส่วนระบบที่ใหญ่กว่านี้ เช่น กลไกของรัฐก็ใหญ่โตเทอะทะจนเข้าไม่ถึงอารมณ์ความรู้สึกของคน จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางกาย ทางใจได้

บางแนวคิดวิเคราะห์ชุมชนที่เป็นระบบทางสังคมว่า เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ประกอบด้วยสถานภาพ บทบาท กลุ่มคนและสถาบัน ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ที่ระบบย่อยหนึ่งจะได้รับปัจจัยนำเข้าที่ความต้องการจากระบบย่อยอื่นๆ และในทางกลับกัน ก็จะทำให้ผลผลิตของตนแก่ระบบย่อยอื่นๆ ปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่รับและให้แก่กันในระหว่างชุมชนหรือระบบย่อยนี้อาจจะเป็นในรูปของการเงิน แรงงาน ความกดดันทางสังคม ทรัพยากรต่างๆ ฯลฯ

ในขณะที่เดียวกันก็สามารถมองความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ในแนวนอนนั้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลหรือ

ระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้งหมายถึงกลุ่มผลประโยชน์ในระดับต่างๆที่สูงขึ้นไปจนถึงองค์กรระดับชาติ

3) ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psychocultural Unit)

ในทางจิตวิทยานั้น คนจะมั่นคงเพราะสามารถจะระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมู่หรือที่ใด มีความรู้สึกว่ามีสังกัด สำหรับในทางวัฒนธรรม สมาชิกจะมีลักษณะร่วมกันในเชิงคุณค่า ปทัสถานและจุดหมาย ดังนั้น ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม จึงเน้นที่ว่าชุมชนจะต้องมีความผูกพันในระหว่างสมาชิก คล้ายกับว่าความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทางจิตวิทยาและวัฒนธรรม

2.2.3 องค์ประกอบของชุมชน

ลำพอง บุญช่วย (2524) ได้แบ่งองค์ประกอบชุมชนออกเป็น 3 ประการ คือ

1) องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด สถานทีราชการ บ้านเรือน องค์กรรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนพืชสัตว์แร่ธาตุต่างๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น

2) องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของคน ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆของผู้คนในชุมชน

3) องค์ประกอบทางจิตใจ ได้แก่ ความร่วมมือ ความเชื่อ ศาสนา เจตคติ แนวความคิด ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

2.2.4 ประเภทของชุมชน

ชุมชนโดยทั่วไปมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท มีตัวแปรหลายตัวที่ใช้แยกประเภทของชุมชนนี้ เช่น ความหนาแน่น ขนาด ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางระบบนิเวศวิทยา สถานะทางกฎหมาย และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นหลัก อย่างไรก็ตามการพิจารณาจากตัวแปรหนึ่งอาจทำให้ชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนเมืองขณะเดียวกันตัวแปรอีกตัวอาจทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนชนบท เป็นเหตุให้การแยกไม่สามารถทำได้ชัดเจน

Poplin (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร (2543)) พิจารณาความแตกต่างกันของชุมชนสองประเภทจาก

1) ความแตกต่างด้านประชากร พิจารณาจากขนาดของประชากร การพิจารณาตัวแปรนี้มีข้อดี คือ มีข้อมูลอยู่แล้ว แต่มีข้อเสียถ้ามีการเปรียบเทียบชุมชนระหว่างประเทศ เพราะจำนวนประชากรเท่าใดถือเป็นเมืองหรือชนบทในแต่ละประเทศกำหนดไม่เท่ากันไม่ชัดเจนแน่นอนอนส่วนการพิจารณาจากความหนาแน่นของประชากร ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ความเป็นเมืองในประเทศที่พัฒนาแล้วก็มีข้อควรระวังเมื่อมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนาเพราะในพื้นที่ชนบทของประเทศกำลัง

พัฒนาบางแห่งจะมีความหนาแน่นของประชากรสูงมาก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของขนาดพื้นที่ที่ใช้เป็น
ตัวหาร เพื่อหาความหนาแน่นอีกด้วย

2) ความแตกต่างด้านนิเวศวิทยา พิจารณาจากลักษณะพื้นที่โดยรอบ
(Hinterland) ของชุมชน โดยมีหลักว่า ถ้าเป็นชุมชนชนบท พื้นที่โดยรอบจะเล็กและไม่ได้รับการ
พัฒนา ถ้าเป็นชุมชนเมือง พื้นที่โดยรอบจะใหญ่และได้รับการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ หรือ Hinterland
สามารถอธิบายได้โดยการมองจากทางด้านประชากรและนิเวศวิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับ
จำนวนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่อยู่รอบชุมชน ขนาดและรูปร่างของพื้นที่โดยรอบนั้น

การแบ่งประเภทชุมชนโดยพิจารณาจากลักษณะของบริเวณโดยรอบจำเป็นต้องดู
ความสัมพันธ์ของประชากรที่อยู่ในบริเวณโดยรอบกับในชุมชนที่กำลังพิจารณาอยู่ ความสัมพันธ์อาจ
อยู่ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1) มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งอาจแสดงด้วยการเดิน
ทางเข้ามาซื้อของเป็นครั้งคราว เยี่ยมเยือนเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในชุมชน และการใช้สิ่งอำนวยความสะดวก
สะดวกของชุมชนศูนย์กลางโดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ

2) มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่าง
เมืองกับพื้นที่โดยรอบที่ทำการค้าอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมอยู่

3) เกี่ยวข้องกับอิทธิพล (Influence) เนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชน
ชุมชนเมืองจึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ และความรู้
(Poplin, 1972 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543))

2.2.5 หน้าที่ของชุมชน ภาควิชาการนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย

นักพัฒนาและผู้เกี่ยวข้องต้องเข้าใจชุมชน เพราะขบวนการหรือการเข้าถึงชุมชน
ตลอดจนการพัฒนากิจกรรมในชุมชนนั้นย่อมก่อให้เกิดผลทั้งทางบวกและทางลบ เพราะชุมชนก็
เหมือนสิ่งมีชีวิต มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตตลอดเวลา

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2510) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของชุมชนไว้ 4 ประการ มีสาระสำคัญ ดังนี้

1) การบริการขั้นต้นสำหรับสมาชิกในชุมชน เช่น สถานีนอนามัย สถานพยาบาล
โรงเรียน สถาบันทางศาสนา เป็นต้น

2) จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก เช่น ถนน น้ำดื่ม น้ำ
ใช้ ไฟฟ้า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสนามกีฬา เป็นต้น

3) จัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น เพื่อที่จะได้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบ
ชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชน ที่จะตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆเพื่อประโยชน์โดยส่วนร่วม

4) จัดให้มีการรักษาคุ้มครองสวัสดิภาพของสมาชิกทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

2.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน

2.3.1 ทรัพยากรประมงและประเภทของทรัพยากรประมง

ทรัพยากรประมง (Fishery Resources) หมายถึง บรรดาชลสมบัติที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและเป็นประโยชน์กับมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ชลสมบัติเหล่านี้หมายถึง สัตว์น้ำทั้งหลายที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งในมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ได้ระบุไว้ว่าสัตว์น้ำหมายถึง ปลา เต่า กระ กุ้ง ปู แมงดา สัตว์น้ำจำพวกเปลือกคลาน รวมทั้งไข่ของสัตว์เหล่านี้ทุกชนิด สัตว์น้ำจำพวกเลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์น้ำจำพวกหอย และหมายความรวมถึงสัตว์น้ำอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำตามที่ได้มีพระราชกฤษฎีการะบุชื่อ (รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อม, 2538) นอกจากนี้ยังรวมถึงพืชน้ำต่างๆ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับทรัพยากรในน้ำเชิงนิเวศวิทยา หากแบ่งตามแหล่งที่อยู่ของทรัพยากร ทรัพยากรประมงสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ ทรัพยากรประมงน้ำจืด ทรัพยากรประมงน้ำกร่อย ทรัพยากรประมงน้ำเค็ม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2531)

ทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือเป็นสาธารณสมบัติ (Common Property) ทุกคนจึงมีเสรีภาพในการที่จะเข้าไปเก็บเกี่ยวใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนี้หรือเป็นทรัพย์สินที่เปิดสำหรับทุกคน (Open Access Resources) และเป็นทรัพยากรที่สามารถสร้างทดแทนได้ (Renewable Resources) (วิทย์ ธารชลาณุกิจ 2529) ทรัพยากรประมงให้โอกาสแก่ทุกคนที่อยู่ในชุมชนหรือกลุ่มคนทำมาหากิน อาจจะเปิดโอกาสให้ทุกคนที่ต้องการอาศัยทรัพยากรในการยังชีพเข้าใช้สอยทรัพยากรไม่มีเขตแดนที่จำกัด จึงเป็นผลให้เกิดการแข่งขันกันมากในระหว่างผู้ประกอบการประมง (Pearse, Peter H; 1981 : อ้างถึงใน พิภพ เหล่าพัตจัน (2534)) ชาวประมงจะแข่งขันจับสัตว์น้ำให้ได้มากที่สุดในปัจจุบันโดยไม่คำนึงถึงการปล่อยสัตว์น้ำไว้ให้เจริญเติบโตในอนาคต เพราะไม่มั่นใจว่าสัตว์น้ำที่ปล่อยให้มีการเจริญเติบโตนั้นใครจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ (กังวาลย์ จันทระโชติ 2534)

การอนุรักษ์ทรัพยากรประมง (Fisheries Conservation) หมายถึงกระบวนการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อทรัพยากรประมง เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

Ross (1997) ซึ่งกระบวนการจัดการนั้นอาจส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อทรัพยากรประมง เช่น การออกกฎเกณฑ์ทางการประมง เพื่อควบคุมหรือจำกัดการจับสัตว์น้ำหรือการปกป้องถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมโดยการควบคุมจำกัดปัญหามลพิษทางน้ำหรือการแพร่พันธุ์สัตว์น้ำลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงให้แก่แหล่งน้ำ

ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอาหารโปรตีนสำคัญสำหรับประชากรโลก มีสัดส่วนร้อยละ 16 ของแหล่งโปรตีนจากสัตว์ การเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้มีการบริโภคทรัพยากรสัตว์น้ำมากขึ้น โดย

เพิ่มจาก 40 ล้านตันในปี พ.ศ. 2523 เป็น 86 ล้านตันในปี พ.ศ. 2541 และคาดว่าปริมาณการบริโภค สัตว์น้ำในโลกจะสูงขึ้นถึง 110 ล้านตันในปี พ.ศ. 2553 (Tidwel J.H. and G.L. 2002) จึงถือเป็น ความรับผิดชอบร่วมกันในการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของทุกชนชาติในโลก

วิชัย เทียนน้อย (2542) ได้แบ่งทรัพยากรสัตว์น้ำไว้ตามถิ่นที่อยู่อาศัย 3 ประเภท คือ

1) แพลงตัน (Plankton) หรือไรน้ำ เป็นสิ่งมีชีวิตชั้นต่ำที่อาศัยอยู่ในน้ำมีทั้งพืชและสัตว์ จะล่องลอยไปตามกระแส น้ำ โดยสัตว์อื่นๆ จะใช้เป็นอาหารในการดำรงชีพ ดังจะสังเกตเห็นว่าตาม แหล่งน้ำที่แพลงตันอุดมสมบูรณ์จะมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่ร่วมกันชุกชุม การดำรงชีวิตของแพลงตันจะใช้ พลังงานจากแสงอาทิตย์และอาหารที่กินได้จากน้ำ แพลงตันพืชจะเจริญเติบโตโดยการสังเคราะห์แสง และแพลงตันสัตว์จะใช้แพลงตันพืชเป็นอาหาร ส่วนแพลงตันสัตว์ก็จะเป็นอาหารของสัตว์น้ำชนิดอื่น ต่อไป

2) เนคตัน (Necton) เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำที่สำคัญที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับ กลุ่มอื่นๆซึ่งประกอบด้วยปลาชนิดต่างๆ สัตว์น้ำเลี้ยงลูกด้วยนมได้แก่ วาฬ โลมา แมวน้ำ สิงโตทะเล และสัตว์น้ำที่ไม่มีกระดูกสันหลัง เช่น หมึก แมงกะพรุน เป็นต้น สัตว์น้ำเหล่านี้นอกจากจะเป็นอาหาร แล้วยังนำมาใช้ประโยชน์ด้านอื่นอีก

3) เบนโทส (Benthos) เป็นสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ตามพื้นล่าง หรือใกล้กับท้องน้ำ ได้แก่ กุ้ง เต่า ปู หอย ปะการัง เป็นต้น สัตว์น้ำเหล่านี้มนุษย์จะนำมาใช้เป็นอาหาร แต่บางชนิดนำมาใช้เป็น เครื่องประดับภายในบ้านหรือประดับธรรมชาติของท้องทะเลให้สวยงาม เช่น ปะการัง

สามารถสรุปได้ว่า จากประเภทของทรัพยากรประมง ทรัพยากรประมงจะเป็นสิ่งมีชีวิต ชั้นต่ำที่มีทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำซึ่งเป็นอาหารของสัตว์น้ำและปลาชนิดต่างๆ ตลอดจนสัตว์ เลี้ยงลูกด้วยนมและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง ซึ่งมนุษย์นำมาใช้เป็นอาหาร เครื่องประดับ เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

สาเหตุและปัญหาที่ทำให้ทรัพยากรประมงลดน้อยลง

สุชาติ สุขคง (2531) ได้กล่าวว่า สาเหตุและปัญหาที่ทำให้ทรัพยากรประมงลดน้อยลง ประกอบด้วย

1. ภาวะการณ์จับปลาเกินควร
2. ภาวะน้ำเสีย น้ำเสียเกิดจากแหล่งชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมคราบน้ำมัน เหมืองแร่ และอื่นๆ
3. ป่าชายเลนและปะการังถูกทำลาย
4. อัตราการเติบโตของประชากร
5. วิธีการทำการประมง เช่น การใช้อวนลากหน้าดิน เป็นต้น
6. สาเหตุอื่นๆ เช่น การใช้ระเบิด หรือสารพิษในการทำการประมง

จากสาเหตุข้างต้นสรุปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้ทรัพยากรประมงลดลงเกิดจากหลายปัจจัย ซึ่งล้วนแต่เป็นฝีมือมนุษย์ ได้แก่ อัตราการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว จึงต้องการอาหารโปรตีนจากสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดสภาวะการจับปลาเกินศักยภาพการผลิต รวมทั้งการเกิดภาวะน้ำเสียและทำลายแหล่งอาหารของสัตว์น้ำ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณลักษณะพิเศษของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท เพื่อให้เกิดรูปแบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณสมบัติ (common property resources) ได้แก่ สัตว์ป่า ป่าไม้ พืช ภูเขา และทรัพยากรประมง เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อทุกคนในสังคม โดยมีคุณลักษณะเฉพาะร่วม 2 ลักษณะ คือ การควบคุมหรือการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรเป็นสิ่งที่ยากลำบาก (the difficulty of exclusion) และการเข้าร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละบุคคลจะไปลดสิ่งที่ดีของบุคคลอื่น (subtractability) (Feeny และคณะ, 1990 ; Berkes และ Kislalioglu, 1993 ; Willmann, 1993 ; Feeny, 1994 ; Berkes, 1994 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

การจัดการทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องเป็นการจัดการที่ไม่ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์มากเกินไป และต้องสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากคุณลักษณะความเป็นสาธารณสมบัติได้ทั้ง 2 คุณลักษณะ คือ การสร้างกลไกทางกฎหมายเพื่อควบคุมการเข้าถึงทรัพยากร เป็นวิธีการแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายที่เกิน (the exclusion problem) และการกำหนดกฎหมายเพื่อควบคุมระดับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่อนุญาตแก่ผู้ใช้ทรัพยากร เป็นการแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายที่เกินซึ่งทรัพยากรซึ่งการใช้ของบุคคลหนึ่งไปลดสิ่งที่ดีของบุคคลอื่น (subtractability problem) (Feeny, 1994 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

ดังนั้นการจัดการทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติ ระบบสิทธิในทรัพย์สิน (property rights) จึงเป็นรูปแบบที่กำหนดขึ้นในการจัดตั้งสถาบันการจัดการ (institutional arrangement) เพื่อกำหนดว่าบุคคลใดสามารถที่เข้าควบคุมการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยรูปแบบทั่วไปของสิทธิในทรัพย์สินมี 4 รูปแบบ คือ (Berkes และ Kislalioglu, 1993 ; Berkes, 1994 ; Feeny, 1994 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

1. ทรัพยากรที่ให้เข้าถึงอย่างเสรี (open access) เป็นลักษณะที่มิได้มีการมอบสิทธิในทรัพยากรให้ผู้อื่นทั้งสิ้น ไม่มีการเกิดรูปแบบในการจัดการ ทำให้การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจึงเป็นไปอย่างเสรีและเปิดให้กับทุกคน

2. ทรัพยากรที่เป็นของชุมชน (communal property) เป็นทรัพยากรที่ถูกควบคุมโดยชุมชนของผู้ใช้ทรัพยากรที่มีลักษณะเหมือนกัน โดยชุมชนเป็นผู้จำกัดการเข้าไปเก็บเกี่ยวทรัพยากรของคนอื่นๆ และจัดการใช้ทรัพยากรในหมู่สมาชิกในชุมชน จึงเป็นลักษณะที่ชุมชนมีสิทธิในทรัพยากรนั้นๆ

3. ทรัพยากรที่เป็นของบุคคลหรือเอกชน (private property) เป็นการมอบสิทธิให้กับบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งมีสิทธิในการใช้ประโยชน์ การจัดการทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ใดๆ และการโอนขายหรือให้แก่บุคคลอื่นได้ โดยทั่วไปทรัพยากรที่เป็นของบุคคลหรือเอกชน เป็นสิทธิที่อยู่ในความดูแลและมีกฎหมายบังคับใช้โดยรัฐ

4. ทรัพยากรที่เป็นของรัฐ (state property) เป็นทรัพยากรที่รัฐมีอำนาจเหนือทรัพยากร การควบคุมและจัดการทรัพยากรในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ

รูปแบบของสิทธิในทรัพย์สินที่นิยมนำมาใช้โดยทั่วไปในการจัดการทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาการใช้ประโยชน์มากเกินไปในการจัดการทรัพยากร ตามแนวคิดที่เสนอโดย Hardin ใน The tragedy of the commons มี 2 รูปแบบ คือ (Feeny, 1994 ; Promthem, 1996 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

1. การมอบทรัพยากรให้เป็นของบุคคลหรือเอกชน

เป็นรูปแบบที่มีพื้นฐานแนวคิดที่ว่า การจัดการภายใต้บุคคลหรือเอกชนเป็นเจ้าของสามารถทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืนได้ โดยผู้เป็นเจ้าของจะเกิดความรับผิดชอบและมุ่งคิดวิธีการอย่างฉลาดในการจัดการที่เกิดผลประโยชน์สูงสุดและคงอยู่ยาวนาน โดยปราศจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เพื่อสามารถให้ผลประโยชน์แก่ตนตลอดไป

2. การมอบทรัพยากรให้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ

เป็นรูปแบบสำหรับทรัพยากรที่ไม่สามารถจะกำหนดหรือมอบสิทธิให้บุคคลหนึ่งบุคคลใด เป็นผู้ควบคุมการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์หรือเป็นเจ้าของได้ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นทรัพยากรที่มีคุณลักษณะเป็นสาธารณะสมบัติ ที่ให้ผลประโยชน์แก่ทุกคนและส่วนร่วม จึงมีพื้นฐานการเปิดกว้างให้ทุกคนมีสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์อย่างเสรี ไม่สามารถจัดการโดยการมอบสิทธิในทรัพย์สินของทรัพยากรให้เป็นบุคคลได้ และหากขาดการจัดการแล้วความเสื่อมโทรมของทรัพยากรจะเกิดขึ้นในที่สุด ดังนั้นจึงมีแนวคิดที่ว่าทรัพยากรที่เป็นสาธารณะสมบัติ จะเกิดความยั่งยืนได้ควรมีรูปแบบการมอบสิทธิในทรัพยากรให้เป็นของรัฐ โดยรัฐมีอำนาจในการควบคุมและจัดการการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้ทรัพยากรอย่างยุติธรรม เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรและเป็นผลดีต่อสังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตามจากรูปแบบของสิทธิในทรัพย์สินของทรัพยากรข้างต้น จะเห็นได้ว่าระบบการจัดการที่เกิดกับทรัพยากรที่เป็นของชุมชน ไม่ได้กล่าวเสนอไว้เป็นแนวความคิดการจัดการทรัพยากร ฉะนั้นทรัพยากรที่เป็นของชุมชน จึงต้องประสบกับการใช้ที่มากเกินไปและเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเช่นเดียวกับทรัพยากรที่เปิดให้เข้าถึงอย่างเสรี (Berkes และ Kislalioglu, 1993 ; Willmann, 1993 ; Feeny, 1994 ; Promthep, 1996 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

แนวทางการจัดการทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติที่ผ่านมา ได้มองข้ามการจัดการที่เกิดขึ้นจากการร่วมกันจัดการทรัพยากรโดยผู้ใช้ในท้องถิ่นที่มีการกำหนดกฎระเบียบที่เป็นจารีตประเพณีของท้องถิ่น (traditional regulations) และเกิดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการบังคับใช้กฎระเบียบของพวกเขาเอง (participation enforcement) ซึ่งสามารถประสบผลสำเร็จอย่างราบรื่น และเกิดความยั่งยืนของทรัพยากรมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้นจึงได้เกิดแนวคิดในการจัดการทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติใหม่ขึ้น โดยมีรากฐานจากระบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นจารีตประเพณีของชุมชน ที่เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปฏิบัติร่วมกันของชุมชนเป็นหลักสำคัญ ที่เรียกว่า การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (Berkes, 1994 ; Promthep, 1996 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

2.4 แนวคิดการจัดการประมงโดยชุมชน

จากแนวคิดเรื่องระบบสิทธิในทรัพย์สินที่กล่าวมาแล้ว ทรัพยากรประมงนับเป็นทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติ (common property fisheries resource) ที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของและเปิดให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงได้อย่างเสรี (open access fishery) หากขาดการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาของคุณลักษณะความเป็นสาธารณสมบัติของทรัพยากรประมงแล้ว สภาพการใช้ประโยชน์ที่มากเกินไปและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงจะเกิดขึ้นในที่สุด ฉะนั้นในหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนารวมทั้งประเทศไทยได้มีแนวทางการจัดการทรัพยากรประมงที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ โดยรัฐมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและจัดการทรัพยากรประมง เพื่อให้การใช้ทรัพยากรประมงเกิดประโยชน์สูงสุด แต่การดำเนินงานตามมาตรการต่างๆของรัฐในประเทศกำลังพัฒนา ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Tahaya 1993) เนื่องจากข้อจำกัดของรัฐในการดำเนินงานด้านบุคลากรเครื่องมือและงบประมาณ และการไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดและใช้มาตรการโดยชาวประมง (Tokrisna, 1997 อ้างถึงใน เทพ เมนะเศวต (2537)) จากการขาดประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรประมงโดยรัฐส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงเอง โดยเฉพาะทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเลที่เป็นทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรสำคัญสำหรับกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ที่มีวิถีชีวิตต้องพึ่งพาทรัพยากรประมงในการดำรงชีพ ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดใหม่ในการจัดการทรัพยากรประมงที่มีประสิทธิภาพ

ก่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรประมง โดยได้หันมาคำนึงถึงความสำคัญของชุมชนต่อการเข้ามาดำเนินการจัดการทรัพยากรประมงในท้องถิ่น ซึ่งมีรากฐานมาจากระบบการจัดการทรัพยากรประมงที่เป็นจารีตประเพณีของชุมชนดังกล่าว แนวคิดใหม่ดังกล่าวคือ การจัดการประมงโดยชุมชน (ฉรช. 2542)

อธิบายความหมาย

มะลิ บุญยรัตผลิน (2545) ได้ให้ความหมายของการจัดการประมงโดยชุมชน (Community based fishery management) ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวชนบทในการจัดการประมงและทรัพยากรประมงที่ชุมชนชาวประมงเหล่านี้ร่วมกันใช้ประโยชน์อยู่ ถ้าชาวประมงได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการประมง ผลประโยชน์ที่ได้รับนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจน ความเป็นจริงมากขึ้น เกิดความเสมอภาค ผลผลิตก็จะขายได้ในราคาที่สูงขึ้น การประเมินผลในภาพรวมก็มีความจำเป็น ระบบนิเวศน์ที่เสื่อมโทรมไปแล้วนั้นก็ยังสามารถฟื้นฟูขึ้นมาได้ การมีระบบควบคุมการใช้หรือไม่ใช้ทรัพยากร จะทำให้ทรัพยากรนั้นสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว และสามารถเกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ได้ นอกจากนี้ จะทำให้ชุมชนชาวประมงมีความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการรักษาทรัพยากรเพื่อให้อาจสามารถถูกใช้ได้อย่างยั่งยืน และปรับปรุงให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสิ่งเหล่านี้สามารถใช้ได้ต่อไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

สกุล สุพงษ์พันธ์ (2546) ได้สรุปหลักการพื้นฐานของการจัดการประมงโดยชุมชน แบ่งเป็น 5 หัวข้อ คือ

1. ความมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Empowerment) ของชุมชนท้องถิ่น และชุมชนชาวประมงท้องถิ่นหรือองค์กรท้องถิ่นควรมีขีดความสามารถในการร่วมกับองค์กรของรัฐในการปฏิบัติการควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างถูกวิธี ซึ่งจะทำให้มีหลักประกันความมั่นคงทางอาหารมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
2. ความเสมอภาค (Equity) หลักการของความเสมอภาคเชื่อมโยงกับหลักการของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ความเสมอภาคหมายถึงความมีโอกาสเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรในระหว่างประชาชน และในระดับชั้นของประชาชน ความเสมอภาคนั้นจะทำให้ชาวประมงพื้นบ้านมีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนา การป้องกันรักษาและบริหารจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง ความเสมอภาคยังหมายถึงความรวมถึง ความเท่าเทียมระหว่างชาวประมงในปัจจุบันและลูกหลานของชาวประมงในอนาคตอีกด้วย ซึ่งจะได้ระบบที่เป็นหลักประกันในการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรประมงชายฝั่ง เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต
3. การรักษาสภาพแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Ecological soundness and sustainable development) การจัดการประมงโดยชุมชนนั้นยังต้องคำนึงถึงการสนับสนุนเทคโนโลยีและการปฏิบัติการที่ไม่เพียงแต่จะให้ผลดีทางด้านสังคม วัฒนธรรมและความต้องการเชิงเศรษฐกิจ

เท่านั้นแต่ยังเป็นผลดีในเชิงนิเวศวิทยาอีกด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนควรพิจารณาพร้อมกับสภาวะและธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมและทางด้านอื่นๆในรูปแบบของการบูรณาการซึ่งจะส่งผลดีต่อประชากรผู้อยู่อาศัยในปัจจุบันและอนาคต

4. ให้ความสำคัญต่อสินค้าพื้นเมืองและภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการประมงโดยชุมชนยังคำนึงถึงคุณค่าภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลิตภัณฑ์หรือสินค้าประมงพื้นบ้านซึ่งความรู้ต่างๆ เหล่านี้จำเป็นต้องนำมาปรับปรุงและอบรม เพื่อเพิ่มขยายให้มีความรู้โดยทั่วกันภายในโครงการและหรือระหว่างโครงการอื่นๆ

5. ความเท่าเทียมกันทางเพศ (Gender fairness) การจัดการประมงโดยชุมชนคำนึงถึงบทบาทในท้องถิ่น ความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง การสนับสนุนให้มีโอกาสเท่าเทียมกันทั้งสองเพศในการมีส่วนร่วมในการจัดการประมงและอื่นๆ

ในหลักการของการจัดการประมงโดยชุมชน สิ่งที่เป็นหลักสำคัญที่จะก่อให้เกิดระบบการจัดการประมงโดยชุมชนขึ้น คือ การกระจายอำนาจจากรัฐสู่ประชาชนในท้องถิ่นหรือการจัดการจากล่างสู่บน เพื่อให้เกิดการจัดการด้วยตนเองและการมีส่วนร่วมของชาวประมงและองค์กรประมง ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542) ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชาวประมงและองค์กรประมงให้สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการประมงจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานให้เกิดการพัฒนาซึ่งมีลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมตามแนวคิดการมีส่วนร่วมใน 2 ประการพื้นฐาน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision - making) ในการกำหนดกฎระเบียบ มาตรการและวิธีการปฏิบัติ รวมทั้งการตัดสินใจในการแบ่งปันปันส่วนในผลประโยชน์จากทรัพยากรประมงภายในหมู่ชาวประมงที่เป็นสมาชิกของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน (implementation) การควบคุมและตรวจตรา เฝ้าระวัง และติดตามผลตามกฎระเบียบ มาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

ดังนั้นการจัดการประมงโดยชุมชน ชาวประมงและองค์กรชาวประมงจึงมีบทบาทเป็นทั้งผู้วางแผนงาน ผู้ปฏิบัติงานและผู้ติดตามผลการปฏิบัติงานในตัวเองตามแนวทางของกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมง (Hotta, 1993 อ้างถึงใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542)) การจัดการประมงโดยชุมชนจึงเป็นความพยายามดำเนินการ เพื่อให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชาวประมงและองค์กรชาวประมง ในการวางแผนงานและปฏิบัติงานในการจัดการทรัพยากรประมง (Pomeroy, 1994 อ้างใน ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542))

2.5 สรุปแนวความคิดและทฤษฎี

2.5.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ และใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตน ในการ เริ่มต้นตั้งแต่การวางแผน บริการหรือร่วมกันเพื่อวิเคราะห์หรือชี้ชัดตัวปัญหา วิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญของปัญหา วิธีการ แก้ไขปัญหา ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและการประเมิน เพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าว สามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายหรือได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูป ของเงิน วัสดุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสุข ความพอใจในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้ ทั้งนี้มี มิติ ที่ต้องพิจารณา 3 ด้าน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไร

การมีส่วนร่วมเกิดจากการได้รับแรงกระตุ้น หรือสิ่งเร้าต่างๆ ทำให้เกิดรูปแบบของ การมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่ม การหาช่องทางในการสร้างความมีส่วนร่วม โดยมีขอบเขตและ ระยะเวลาในการดำเนินงาน ซึ่งผลของการมีส่วนร่วมจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสามารถในการ ตัดสินใจ และความสัมพันธ์กับกิจกรรมที่ได้เข้าร่วม

2. มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วม มีการจำแนกประเภทของการมีส่วนร่วมตาม ขั้นตอนในการพัฒนาเป็น 5 ขั้นตอน โดยแบ่งเป็น 2 ช่วงของการดำเนินกิจกรรม/โครงการ คือ ช่วง เริ่มต้นโครงการ และช่วงดำเนินโครงการ ซึ่งขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ช่วงเริ่มต้นโครงการ

- การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของโครงการอย่างไร (คิดริเริ่มเอง, มีส่วนร่วมให้ความคิดเห็น/ช่วยเหลือ, เป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ)

ช่วงดำเนินโครงการ

- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม (การระบุ ปัญหา, ตัดสินใจ, ประชุมพิจารณา)
- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (สนับสนุนด้านทรัพยากร ได้แก่ สนับสนุนด้าน แรงงาน สนับสนุนวัสดุ/สิ่งของ การบริจาคเงิน, มีส่วนร่วมในการบริหาร และประสานความร่วมมือ, มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ)
- การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (ด้านวัตถุ ด้านสังคม ส่วนบุคคล)
- การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (ติดตามผลการดำเนินงาน และบำรุงดูแล รักษา)

3. ใครเป็นผู้มีส่วนร่วม แบ่งได้ 2 ประเภทคือ

- กลุ่มหรือประเภทของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม ได้แก่ บุคคลในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ และผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ เป็นต้น
- คุณลักษณะของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพ ครอบครัว การประกอบอาชีพ ระดับรายได้ และแหล่งที่มา ความถี่ - ห่าง ของประชากรกับโครงการที่เข้าร่วม สภาพถือครองที่ดิน เป็นต้น

จากแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาสรุปได้ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและรับผิดชอบ ของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ นั้น มี 4 ปัจจัย ได้แก่

- ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย
- ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางสังคม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีใน บุคคลหรือกลุ่ม
- ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
- ปัจจัยทางการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารมวลชน และสื่อ บุคคล เป็นต้น

2.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันและมีความสนใจร่วมกันในเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้น ภายในกลุ่มคนนั้น แต่มีลักษณะที่เล็กและแคบกว่าสังคม มีความคุ้นเคยและติดต่อกันใกล้ชิดกว่าสังคม ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน โดยชุมชนเมืองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิศาสตร์ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด สถานที่ราชการ บ้านเรือน องค์การรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนพืชสัตว์แร่ธาตุต่างๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น
2. ด้านคนหรือฐานะหน่วยทางสังคม ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของคน ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆของผู้คนในชุมชน
3. ด้านจิตใจหรือจิตวิทยาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความร่วมมือ ความเชื่อ ศาสนา เจตคติแนวความคิด ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

และจากองค์ประกอบดังกล่าวทำให้ชุมชนแต่ละชุมชนมีความสัมพันธ์หรือลักษณะ รูปแบบของชุมชนที่แตกต่างกันโดยความสัมพันธ์อาจอยู่ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ เช่น การเยี่ยมเยือน การใช้สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนศูนย์กลางโดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ
2. มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ เช่น การพึ่งพาเมืองการค้าอุตสาหกรรม และเกษตรกรรม
3. การเกี่ยวข้องกับอิทธิพล เนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชน ชุมชนเมืองจึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทศนคติ และความรู้

2.5.3 แนวคิดการจัดการทรัพยากรประมงและการจัดการประมงโดยชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสาธารณสมบัติ กล่าวคือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อทุกคนในสังคมและมีคุณลักษณะเฉพาะร่วม 2 ลักษณะ คือ การควบคุมหรือจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรเป็นสิ่งที่ยากลำบาก และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณสมบัติของแต่ละบุคคล จะทำให้ความสามารถในการใช้ หรือสิ่งทีบุคคลอื่นอื่นควรจะได้รับลดลง ดังนั้นจึงมีการกำหนดรูปแบบทั่วไปของสิทธิในทรัพย์สิน สำหรับจัดตั้งสถาบันการจัดการ เพื่อกำหนดว่าบุคคลใดสามารถที่เข้าควบคุมการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยรูปแบบทั่วไปของสิทธิในทรัพย์สินมี 4 รูปแบบ คือ ทรัพยากรที่ให้เข้าถึงอย่างเสรี, ทรัพยากรที่เป็นของชุมชน, ทรัพยากรที่เป็นของบุคคลหรือเอกชน และทรัพยากรที่เป็นของรัฐ แต่รูปแบบของสิทธิในทรัพย์สินที่นิยมนำมาใช้โดยทั่วไปในการจัดการทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาการใช้ประโยชน์มากเกินไปและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ตามแนวคิดที่เสนอโดย Hardin ใน The tragedy of the commons มี 2 รูปแบบ คือ 1) การมอบทรัพยากรให้เป็นของบุคคลหรือเอกชน โดยมีแนวคิดที่ว่าเอกชนผู้เป็นเจ้าของจะเกิดความรับผิดชอบและมุ่งคิดวิธีการอย่างฉลาดในการจัดการที่เกิดผลประโยชน์สูงสุดและคงอยู่ยาวนาน โดยปราศจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เพื่อให้สามารถให้ผลประโยชน์แก่ตนตลอดไป 2) การมอบทรัพยากรให้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ โดยมีแนวคิดที่ว่าทรัพยากรเป็นสาธารณะสมบัติ จะเกิดความยั่งยืนได้ควรมีรูปแบบการมอบสิทธิในทรัพยากรให้เป็นของรัฐ โดยรัฐมีอำนาจในการควบคุมและจัดการการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้ทรัพยากรอย่างยุติธรรม เกิดความยั่งยืนของทรัพยากร และเป็นผลดีต่อสังคมโดยรวม

เนื่องจากทรัพยากรประมงนับเป็นทรัพยากรที่เป็นสาธารณสมบัติ (ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของและเปิดให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงได้อย่างเสรี) ดังนั้นจากแนวทางการจัดการทรัพยากรข้างต้น แนวทางที่นิยมคือ การมอบทรัพยากรให้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ โดยให้รัฐมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและจัดการทรัพยากรประมง เพื่อให้การใช้ทรัพยากรประมงเกิดประโยชน์สูงสุด แต่ทั้งนี้การดำเนินงานตามมาตรการต่างๆของรัฐในประเทศกำลังพัฒนา ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Tahaya 1993)

เนื่องจากข้อจำกัดของรัฐในการดำเนินงานด้านบุคลากรเครื่องมือและงบประมาณ และการไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดและใช้มาตรการโดยชาวประมง (Tokrisna,1997 อ้างถึงใน เทพ เมนะเศวต (2537)) ดังนั้น จึงได้มีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรประมงที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรประมง โดยได้หันมาคำนึงถึงความสำคัญของชุมชน ซึ่งมีรากฐานมาจากการรวมกลุ่มของบุคคล (ผู้มีแนวคิดของการเป็นเจ้าของและจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์แก่ตนตลอดไป) และการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ เพื่อนำมาควบคุม จัดการการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ของทรัพยากรจากชุมชน โดยเรียกว่าเป็น การจัดการประมงโดยชุมชน

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิด

จากกรอบแนวความคิดข้างต้นนั้น สามารถอธิบายสรุปได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำและเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆ โดยมีจุดร่วมในอุดมการณ์เดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้นจะต้องเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ จะทำให้โครงการหรือกิจกรรมนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและมีการจัดการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืนอีกด้วย กล่าวคือ การมีส่วนร่วมมีมิติที่ต้องพิจารณาประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ ในมิติที่หนึ่งชนิดของการมีส่วนร่วมของประชาชนควรเริ่มตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ ซึ่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของโครงการ และช่วงดำเนินโครงการ ซึ่งมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมีมิติที่สองจะต้องศึกษาว่าใครเป็นผู้มีส่วนร่วม ซึ่งพิจารณาได้จากกลุ่มของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมได้แก่ บุคคลในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ หรือผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ โดยจะต้องศึกษาถึงคุณลักษณะของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมด้วย เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยในด้านคุณลักษณะ(เพศ, ศาสนา, อายุ, ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ระดับการศึกษา) ที่ทำให้มีการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกี่ยวเนื่องต่อผลสำเร็จของการดำเนินงาน และมิติที่สามคือการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไร จะต้องศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของโครงการที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีการปัจจัยพิจารณาถึง คือ ทำไมจึงเกิดการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างต่อเนื่องหรือมีแนวโน้มลดลง มีรูปแบบอย่างไร มีขอบเขตและระยะเวลาของโครงการอย่างไร และผลการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร เป็นไปในทางบวกหรือทางลบ และมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมหรือโครงการอื่นหรือไม่ โดยอาจประเมินได้จากใครมีส่วนร่วมในเรื่องอะไร นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงตัวเนื้อหาสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมและปัจจัยแวดล้อมต่างๆมาพิจารณาร่วมด้วย เช่น ความเป็นมาของชุมชน สภาพทางสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจริง โดยปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น นอกจากจะต้องพิจารณาถึงปัจจัยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ, ศาสนา, อายุ, ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และระดับการศึกษาของผู้มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมข้างต้นแล้ว ยังต้องศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอื่น ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ปัจจัยทางสถานภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ, ระยะเวลาในการประกอบอาชีพ, รายได้ต่อเดือน(ก่อน/หลังการจัดการโครงการ) และปัจจัยทางคุณลักษณะทางสังคม ได้แก่ ความเชื่อ, ค่านิยม, นิสัยประเพณีในบุคคลหรือกลุ่มคน รวมถึงปัจจัยทางด้านการสื่อสาร

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันมีความสนใจในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคนนั้นแต่มีลักษณะที่แคบกว่าสังคม มีความคุ้นเคยและติดต่อกันใกล้ชิดกว่าสังคมเดียวกัน ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด

สถานที่ราชการ บ้านเรือน องค์การบริหารและเอกชน ตลอดจนพืชหรือสัตว์และแร่ธาตุต่างๆ ด้านคนหรือฐานะหน่วยทางสังคม ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของคน ฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆของคนในชุมชน และด้านจิตใจหรือจิตวิทยาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา ทศนคติแนวความคิด ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งจากองค์ประกอบดังกล่าวนี้จะทำให้เห็นว่าชุมชนแต่ละชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งจากแนวความคิดชุมชนนี้ส่วนหนึ่งใช้เป็นแนวทางในการเข้าไปศึกษาการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) ได้ในพื้นที่หรือสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวของคนในชุมชนทั้งทางกายภาพ และมีความสำคัญทางจิตใจ เช่น สถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางศาสนา และสถานที่ราชการ เป็นต้น แนวความคิดชุมชนนี้สามารถที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการร่วมพิจารณา เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนด้วย

แนวคิดในการจัดการทรัพยากรประมงและการจัดการประมงโดยชุมชน ทรัพยากรประมงนั้นเป็นสาธารณะสมบัติที่ทุกคนสามารถที่จะเข้าถึงได้อย่างเสรี แต่การใช้ประโยชน์ของคนหนึ่งจะไปลดการใช้ประโยชน์ของคนอื่น การลดลงของทรัพยากรประมงนั้นสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากฝีมือของมนุษย์ และการเพิ่มขึ้นของประชากร จึงทำให้เกิดความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรนั้นมีอยู่อย่างจำกัด โดยการจัดการทรัพยากรประมงที่มีประสิทธิภาพจะก่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรประมง โดยหันมาเห็นความสำคัญของชุมชนซึ่งมีรากฐานมาจากการรวมกลุ่มกันของบุคคล มีแนวคิดของการเป็นเจ้าของและจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง การเข้าไปมีส่วนร่วมตามขั้นตอนและขบวนการต่างๆ เพื่อทำให้เกิดการควบคุมการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรประมงจากชุมชน ซึ่งเรียกว่าการจัดการประมงโดยชุมชน แนวคิดในส่วนนี้จะนำมาใช้ในการวิจัยในลักษณะของการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้ซึ่งสามารถรวบรวมประเด็นปัญหาข้อขัดข้องที่ค้นพบมาจากการสัมภาษณ์มาทำการถกแถลง และแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในประเด็นนั้นๆ เพิ่มเติมเพื่อทำให้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนมีความสมบูรณ์มากขึ้น ทำให้ทราบถึงข้ออุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทั้งอุปสรรคที่รับรู้แก้ไขปัญหาไปแล้ว ซึ่งสาเหตุของการแก้ไขนี้อาจเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนด้วยเป็นได้ และอุปสรรคที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

จากศึกษาแนวคิดทั้งหมดในส่วนนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการจัดการประมงโดยชุมชน : กรณีศึกษาอ่าวปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคม และการประกอบอาชีพประมงของชาวประมงทะเลพื้นบ้านในบริเวณอ่าวปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการจัดการประมง และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการประมง ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ข่าวสารด้านการประมงและการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงทะเลพื้นบ้านในการจัดการประมงชุมชน

วิมลศิริ เหมทานนท์ (2546) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในย่านชุมชนบางลำพู รวมทั้งปัจจัย ปัญหา และอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทั้ง 5 ปัจจัย อันได้แก่ การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม ความต้องการรักษาโบราณสถาน และระดับการรักษาผลประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว นอกจากนี้ผลการศึกษาขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน พบว่า การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติงานมีมากที่สุด รองลงมาคือ การคิดแก้ไขปัญหา การวางแผนและโครงการ และการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ ตามลำดับ

สุวรรณี คงทอง (2536) ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน ในท้องที่อำเภอเสเกา จังหวัดตรัง พบว่า จากการวัดการมีส่วนร่วม 8 ด้าน ได้แก่ ประชุมวางแผน เก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ปลูกป่าชายเลนชุมชน ดูแลรักษาป่าชายเลนชุมชน ปลูกซ่อมบำรุงป่าชายเลนชุมชน ประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับหน่วยงานราชการ และอื่นๆ สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม คือ อาชีพ รองลงมาได้แก่ การได้รับข่าวสาร การเป็นสมาชิกกลุ่ม เพศ และการศึกษา ตามลำดับ

ไพรัตน์ จีระเสถียร (2540) ได้ศึกษาการจัดการประมงโดยชุมชน : กรณีศึกษาอ่าวปัตตานี จังหวัดปัตตานี โดยศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน บริเวณอ่าวปัตตานี และเพื่อศึกษาแนวทาง ทิศนคติที่มีต่อการจัดการประมงด้วยตนเอง ตามระบบการให้สิทธิการทำประมงชายฝั่ง พบว่าปัจจุบันทรัพยากรต่างๆ ลดลงมาก โดยเฉพาะทรัพยากรประมง และสิ่งที่ตามมาคือปัญหาการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้าน อีกทั้งยังประสบกับปัญหาความขัดแย้งกับเรืออวนรุนขนาดใหญ่และกลุ่มผู้เลี้ยงหอยแครง และมีทัศนคติในระดับปานกลางต่อการจัดการประมงโดยชุมชน

สุณีย์ บุญกำเนิด (2541) ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางกายภาพ สังคม ลักษณะกิจกรรมของชุมชน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงรวมถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ พบว่าการให้ความสนในและการมีส่วนร่วมของชาวประมงโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำ

ภาควินิ เนติโพธิ์ (2542) ได้ศึกษาสภาพการทำประมงและการจัดการทรัพยากรประมงของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านทุ่งรีน ตำบลสาคร อำเภอบางแพ จังหวัดสตูล โดยศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งศึกษาสภาพการทำประมงและการจัดการทรัพยากรของชาวประมง รวมถึงปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ปัญหาจากการจัดการทรัพยากรประมงของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านทุ่งรีน พบว่าการทำประมงและการจัดการทรัพยากรประมงที่ผ่านมาทำให้ปริมาณของสัตว์น้ำที่จับได้ลดลง ตลอดจนทั้งความหลากหลายของสัตว์น้ำก็ลดลง ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับเรืออวนรุน อวนปิดอ่าว อวนลากเล็ก และปัญหาที่เกี่ยวข้องระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ

เชิดชัย อ่องสกุล (2548) ได้ศึกษาการจัดการป่าชายเลนของชุมชนหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยศึกษาพัฒนาการของชุมชนและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน และศึกษาการบริหารจัดการป่าชายเลนขององค์กรชุมชน และประโยชน์ที่ได้รับจากผลการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน พบว่าการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลนทำให้เกิดผลทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ คือไม่ใช่เพียงแค่ว่าจะเกิดผืนป่าเท่านั้น หากแต่ยังได้เกิดผลในด้านมิติทางสังคม ที่สามารถทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

เชษฐา มุทะหมัด (2554) ได้ศึกษาการปรับกลยุทธ์วิธีการดำรงชีพของชาวมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร : กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยศึกษาการปรับกลยุทธ์วิธีการดำรงชีพในภาวะที่ทรัพยากรประมงขาดแคลนเพื่อตอบสนองความต้องการและความปรารถนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พบว่าครัวเรือนชาวประมงมีความสามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพได้แตกต่างกัน ส่งผลให้ในแต่ละครัวเรือนมีการปรับตัวในภาวะต่างๆ แตกต่างกันไป และพยายามใช้ทรัพยากรที่ตนเองครอบครองหรือเข้าถึงในลักษณะที่ซับซ้อนและเป็นพลวัตร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน มีพื้นที่ศึกษาคือ ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และทำการสำรวจเปอร์เซ็นต์เพื่อหาความสำคัญของปัจจัย โดยได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการสำรวจ รวบรวมสังเคราะห์ และวิเคราะห์เอกสาร โดยศึกษาค้นคว้ารายละเอียดจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งในอำเภอสีเกา จังหวัดตรัง จากเอกสารประเภทต่างๆ เช่น บทความ ข่าวจากหนังสือพิมพ์และนิตยสาร วารสาร จุลสาร รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาจากการวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา (Anthropological Fieldwork) โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มภายในชุมชน โดยไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) การจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน, แกนนำชุมชน, ประชาชนชาวบ้าน หรือ NGOs (Non-Governmental Organizations) ในพื้นที่ โดยเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อให้ทราบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้องในการเข้ามามีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ทั้งในอดีต และปัจจุบัน

- 2.2 การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) คือ การสังเกตการณ์สภาพทั่วไปของกิจกรรมกลุ่มและสภาพแวดล้อมของชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีการกระทำต่อกัน เป็นวิธีการสังเกตที่ผู้วิจัยหรือผู้สังเกตไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้ถูกสังเกต คือการสังเกตอยู่ห่างๆโดยไม่ต้องการให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว หรือรู้สึกถูกรบกวน เพราะอาจทำให้พฤติกรรมผิดไปจากปกติได้ จะทำให้ทราบถึงพฤติกรรมที่แท้จริงของผู้ถูกสังเกต และได้มาซึ่งข้อมูลที่พบเห็นจริง มีความเที่ยงตรงสูง เก็บข้อมูลในระยะเวลาสั้นทำให้ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการทำวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการทำสัมภาษณ์แบบ

เจาะลึก และจากการทำประชุมกลุ่มย่อย ว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่สอดคล้อง หรือขัดแย้งกับความเป็นจริงที่ค้นพบ

2.3 การจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ในประเด็นปัญหา ข้อขัดข้องที่พบจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก กับผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อเป็นการเติมเต็มประเด็นปัญหาข้อขัดข้องที่ได้รับให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ทำการสำรวจเพื่อหาเปอร์เซ็นต์ของความสัมพันธ์ของปัจจัย

3.2 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกบริเวณตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนั้น บริเวณที่เลือกเป็นตัวอย่างการศึกษาครั้งนี้ คือ บริเวณพื้นที่บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยเลือกชุมชนที่มีชายฝั่งติดทะเลหรือมีทางออกสู่ทะเล และเป็นหมู่เกาะ

เมื่อได้เขตพื้นที่ที่จะทำการศึกษาวินิจฉัยเรียบร้อยแล้ว ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ Snowball Sampling ซึ่งผู้วิจัยเลือกตัวอย่างมาจำนวนหนึ่งที่มีลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยที่นี้จะเลือกจากผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างขั้นต้นจากข้อ 2 (2.1) แล้วผู้วิจัยจะขอให้กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนแนะนำหรือให้รายชื่อคนอื่นๆที่มีลักษณะดังกล่าวเป็นขั้นที่สอง แล้วผู้วิจัยก็ไปสัมภาษณ์กลุ่มที่สองต่อไป และเอารายชื่อคนอื่นๆจากกลุ่มที่สองอีกที่มีลักษณะเดียวกันเป็นขั้นที่สาม และทำต่อไปเช่นนี้เรื่อยๆ จนกว่าจะครบจำนวนที่ต้องการ กล่าวคือจำนวน 30 คน

3.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษากำหนดและคัดเลือกประชากรจากกลุ่มภายในชุมชนต่างๆมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 30 คนเพื่อที่จะทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) ดังนี้

1. กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน
2. แกนนำชุมชน
3. ประชาชนชาวบ้าน หรือ NGOs (Non-Governmental Organizations)

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ร่วมกับ การทำประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคำถามประกอบการณ์สัมภาษณ์ (Interview Guideline) ซึ่งประกอบด้วยคำถามต่างๆ ที่ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการ ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนจนถึงปัจจุบัน และสถานภาพทางเศรษฐกิจ

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง และปัจจัยที่สำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคข้อขัดข้องในการเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

การจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยการนำเอาประเด็นปัญหา และอุปสรรคข้อขัดข้องที่ค้นพบจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มาสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อเป็นการเติมเต็มให้มีความสมบูรณ์ กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน

สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) ในพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวม และมีความสำคัญของคนในชุมชน รวมถึงกิจกรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในลักษณะต่างๆ

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ได้จากวิธีดังนี้

การสัมภาษณ์ โดยการเข้าไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักในเรื่องต่างๆไปก่อนเพื่อทำให้เกิดความไว้วางใจ และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ก่อนที่จะนำเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นที่ผู้ให้สัมภาษณ์หลัก (Key Interments) ตามแนวทางการสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก (In – depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนของปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน รวมถึงเพื่อให้ทราบถึงข้อปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง

การจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ของผู้นำชุมชนในกิจกรรมในการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรประมงต่างๆ ร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม/โครงการในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในส่วนของจัดการทรัพยากรประมง โดย

นำประเด็นปัญหา อุปสรรคข้อขัดข้องหลังจากการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์หลัก (Key Interments) แล้วมาเป็นหัวข้อหลักในการดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ซึ่งการแสดงความคิดเห็นและถกเถียงกันในการจัดทำประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) จะทำให้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยสมาชิกในการจัดประชุมกลุ่มย่อยนั้นจะต้องประกอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์หลัก(Key Interments) ที่เสนอแนะประเด็นปัญหานั้น ร่วมกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆในชุมชน ที่อยู่นอกเหนือผู้ให้สัมภาษณ์หลัก (Key Interments)

วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) โดยการสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมทั่วไปของกิจกรรมกลุ่มประชาชนชาวประมงพื้นบ้านและสภาพแวดล้อมโดยรอบของชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่มีการกระทำต่อกัน เป็นวิธีการสังเกตที่ผู้วิจัยหรือผู้สังเกตไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้ถูกสังเกต คือการสังเกตอยู่ห่างๆโดยไม่ต้องทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว หรือรู้สึกถูกรบกวน ในพื้นที่หรือสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ และที่เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนทั้งทางกายภาพ และมีความสำคัญทางจิตใจเช่น สถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางศาสนา และสถานที่ราชการ เป็นต้น

3.6 ขั้นตอนในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการเก็บข้อมูลไว้ดังนี้ คือ

ผู้วิจัยทำการสำรวจชุมชน ก่อนที่จะมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการ โดยทำการวิจัยเอกสาร ติดต่อบงก์การบริหารส่วนตำบลเขาไม้แก้ว เพื่อขอข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะพื้นที่ ชุมชน ความเป็นมาของปัญหา และเมื่อได้ข้อมูลตามที่ต้องการจำนวนหนึ่งแล้ว ก็ทำการติดต่อกำนันเพื่อขออนุญาตเข้าไปศึกษาในชุมชน

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกด้วยตัวเอง โดยใช้กรอบคำถามที่เป็นปลายเปิด โดยมีจุดประสงค์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนในแง่ของบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนของท้องถิ่น โดยครอบคลุมระดับต่างๆของการมีส่วนร่วม ทั้งในแง่ชนิดการมีส่วนร่วมบุคคลในการมีส่วนร่วม และรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วม โดยเริ่มการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชนคนแรก และติดต่อขอข้อมูลรายละเอียดผู้ที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไปจนครบ 30 คน

รวบรวมประเด็นปัญหา ข้อขัดข้องที่ค้นพบจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมาทำการถกแถลง และแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในประเด็นนั้นๆ เพิ่มเติมในลักษณะของการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทำให้ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยบุคคล 2 กลุ่ม คือ ผู้ให้ข้อมูลประเด็นปัญหา อุปสรรคข้อขัดข้อง

ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 30 คนบางส่วน และผู้ที่เกี่ยวข้องนอกเหนือจากบุคคลในกลุ่มนี้ โดยการสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลประเด็นปัญหา อุปสรรคข้อขัดข้องดังกล่าว

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการทำสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และจากการทำประชุมกลุ่มย่อย ว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่สอดคล้อง หรือขัดแย้งกับความเป็นจริงที่ค้นพบ โดย การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant observation) ในพื้นที่หรือสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ และที่เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนทั้งทางกายภาพ และมีความสำคัญทางจิตใจ เช่น สถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางศาสนา และสถานที่ราชการ เป็นต้น

3.7 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

นำข้อมูลมาจำแนกตามประเด็นที่ศึกษา โดยใช้วิธีการ Content Analysis และนำเสนอข้อมูลเชิงวิเคราะห์โดยจะครอบคลุมในประเด็นทรัพยากรประมงชายฝั่งที่มีในชุมชน บทบาท และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่เป็นผลมาจากทรัพยากรประมงชายฝั่ง

บทที่ 4

บ้านแหลมมะขาม : อดีตและปัจจุบัน

4.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน (ประวัติศาสตร์ชุมชน)

บ้านแหลมมะขาม ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง มีชาวบ้านอพยพมาอาศัยอยู่นานกว่าหนึ่งร้อยปี หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่แหลมยื่นออกไปทางตอนบนของอำเภอเสีเกา และมีต้นมะขามต้นใหญ่อยู่เลยเรียกว่าบ้านแหลมมะขามจนถึงปัจจุบัน มีคลองน้ำเค็มและป่าไม้ชายเลนกั้นระหว่างแผ่นดินใหญ่ บ้านแหลมมะขามอยู่ในเขตการปกครองของตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง พื้นที่แถบนี้มีชุมชนตั้งอยู่ร่วมกันอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านแหลมไทร บ้านทุ่งทองและบ้านบางค่างควา มีป่าชายเลนผืนใหญ่อยู่ตามชายคลองและชายฝั่งทะเล เป็นพื้นที่ป่าสัมปทานถึง 5,400 ไร่ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านจดกับคลองกะลาเสเล็ก ซึ่งเป็นเขตรอยต่อกับจังหวัดกระบี่ ทิศใต้จดอำเภอเสีเกา ทิศตะวันออกจดคลองแหลมมะขาม (คลองกะลาเสใหญ่) และบ้านบางค่างควา ทิศตะวันตกจดคลองปากลัด และหมู่บ้านทุ่งทอง

ชุมชนนี้ก่อเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 มีผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ 4 ครอบครัว ส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เริ่มหักร้างถางพง ทำนา ทำสวนมะพร้าว และหาปลาเป็นรายได้ และทำปลาย่างใช้แลกเปลี่ยนกับข้าวสารหรือข้าวเปลือกกับหมู่บ้านอื่นบนฝั่ง ซึ่งห่างกันถึง 20 กิโลเมตร บ้านแหลมมะขามมีพื้นที่ใช้สอยได้ประมาณ 500 ไร่ และส่วนใหญ่เป็นป่าเสม็ด สภาพดินเป็นทรายจัด ป่าชายเลนในเขตบ้านแหลมมะขาม เนื่องจากหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ติดกับทะเล และคลองน้ำเค็มหลายสาย ในอดีตมีป่าไม้ชายเลนอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพรรณไม้ ทั้งไม้ขนาดใหญ่สำหรับสร้างบ้านเรือน เช่น พากตะบูน ไม้โก่งกาง ไม้พังกาหัวสุม นอกจากนั้นมีพรรณไม้อื่นๆ ขึ้นรวมกันอยู่หนาแน่น ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก ป่าชายเลนผืนใหญ่นี้โอบล้อมพื้นที่ตลอดแนวทิศเหนือ ตะวันตก และทิศใต้ ยกเว้นฝั่งตะวันออกด้านที่ติดกับทะเล ส่วนที่ห่างออกไปในเขตน้ำตื้นมีหญ้าทะเลขึ้นอยู่เป็นหย่อมๆ แต่ไม่หนาแน่นนัก ทะเลแถบนี้มีแหล่งหอยกะพงหนาแน่นหลายกลุ่ม มีสาหร่ายทะเลที่ชาวบ้านใช้รับประทานเป็นผัก กล่าวได้ว่าป่าชายเลนและชายฝั่งน้ำตื้นในอำเภอเสีเกาตอนบนมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่าไม้ชายเลน และทรัพยากรประมง เป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชน เป็นเวลายาวนาน

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

ที่ตั้ง “บ้านแหลมมะขาม” ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 5 ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง ตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเขาไม้แก้ว ซึ่งห่างจากอำเภอเสีเกา 25 กิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ ม.4 บ้านบางค่างควา ต.เขาไม้แก้ว อ.เสีเกา จ.ตรัง
ทิศใต้	ติดกับ ทะเลอันดามัน
ทิศตะวันออก	ติดกับ คลองกะลาเส
ทิศตะวันตก	ติดกับ ป่าชายเลน

2. สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

บริเวณพื้นที่บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง เป็นลักษณะที่ราบติดชายทะเลฝั่งอันดามัน มีป่าชายเลนที่เขียวชอุ่มตลอดทั้งปี และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นชุมชนที่มีชายฝั่งติดทะเล หรือมีทางออกสู่ทะเล และเป็นหมู่เกาะ ซึ่งบ้านแหลมมะขาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ อากาศค่อนข้างชุ่มชื้นและฝนตกชุกตลอดปี มี 2 ฤดู คือ ฤดูมรสุมและฤดูนอกมรสุม ฤดูมรสุมเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – เดือนธันวาคม ฤดูนอกมรสุมตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนเมษายน อุณหภูมิทั้งปีเฉลี่ย 21.1 – 34.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ย 27.2 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปีละประมาณ 2,170.4 มิลลิเมตร (อนุตร กฤษณะพันธ์, 2539)

3. พื้นที่ทำกิน

เนื้อที่ 1,940 ไร่

4. ประชากร

ประชากรทั้งหมด 165 ครัวเรือน 690 คน

5. ศาสนา

อิสลาม 100%

6. สภาพเศรษฐกิจ

ประกอบอาชีพประมง ทำสวน รับจ้าง โดยประกอบอาชีพประมงขนาดเล็กเป็นอาชีพหลักซึ่งจะจับสัตว์น้ำทั้งในทะเลและบริเวณป่าชายเลน สัตว์น้ำที่จับได้ส่วนใหญ่จะขายให้กับแพปลาขนาดเล็กในหมู่บ้านที่รับซื้อโดยตรง โดยแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่คือการทำประมง

7. ทรัพยากรกลุ่มในชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

- ป่าชายเลน, ป่าโกงกาง

- หล้าทะเล
- พื้นที่การทำประมงแบบพื้นบ้าน และมีการอนุรักษ์

ทรัพยากรแหล่งน้ำ แม่น้ำ น้ำตก น้ำใต้ดิน ลำคลอง

- บ่อน้ำตื้น, ระบบประปาหมู่บ้าน

ทรัพยากรดิน ลักษณะดิน

- ดินชั้นบนจะเป็นลักษณะดินทราย เมื่อขุดลึกลงไปพบว่ามีลักษณะเป็นดินเหนียว

ทรัพยากรประมงในชุมชน

- กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ ซึ่งชนิดปลาจะแตกต่างกันตามฤดูกาลที่จับได้ โดยใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านในการจับสัตว์น้ำ อาทิเช่น อวนกุ้งลอย 3 ชั้น, อวนจมปูม้า, อวนลอยปลาเห็ดโคน, อวนลอยปลากระบอก, ไชหมึก, เบ็ดมือ

4.3 กิจกรรม/โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง

กิจกรรมและโครงการซึ่งเริ่มต้นจากการรวมตัวของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรประมง ของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมไปพร้อมๆ กัน โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทั้งหมดร่วมกัน

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

ป่าชายเลนในเขตบ้านแหลมมะขาม

ป่าชายเลนในเขตบ้านแหลมมะขาม เนื่องจากหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ติดกับทะเล และคลองน้ำเค็มหลายสาย ในอดีตมีป่าไม้ชายเลนอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายของพรรณไม้ทั้งไม้ขนาดใหญ่สำหรับสร้างบ้านเรือน เช่น พากตะบูน ไม้ โกงกาง ไม้ พังกาหัวสุม นอกจากนั้นมีพรรณไม้อื่นๆ ขึ้นรวมกันอยู่หนาแน่น ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก ป่าชายเลนผืนใหญ่นี้โอบล้อมพื้นที่ตลอดแนวทิศเหนือ ตะวันตก และทิศใต้ ยกเว้นฝั่งตะวันออกด้านที่ติดกับทะเล ส่วนที่ห่างออกไปในเขตน้ำตื้นมีหญ้าทะเลขึ้นอยู่เป็นหย่อมๆ แต่ไม่หนาแน่นนัก ทะเลแถบนี้มีแหล่งหอยกะพงหนาแน่นหลายกลุ่ม มีสาหร่ายทะเลที่ชาวบ้านใช้รับประทาน กล่าวได้ว่าป่าชายเลนและชายฝั่งน้ำตื้นในอ่าวสิเกาตอนบนมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่าไม้ชายเลน และทรัพยากรประมง ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชนเป็นเวลายาวนาน

ปัจจุบันนี้มีไม้ป่าชายเลนขนาดใหญ่ เช่น พากตะบูนยืนต้นตายอยู่บ้าง ซึ่งยืนยงถึงคำบอกเล่าของชาวบ้านแถบนี้ได้เป็นอย่างดีอย่างไรก็ตาม จากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า ป่าชายเลนแถบนี้ เริ่มเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วหลังจากรัฐบาลได้เปิดให้สัมปทานตัดไม้เผลอาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2486 เป็นต้นมา มีผู้ได้รับสัมปทาน 2 ราย และสร้างโรงเผลอานขนาดใหญ่ขึ้น 2 โรงในบ้านแหลมมะขาม และอีก 1 โรงที่บ้านทุ่งซีเหล็ก ชาวบ้านแถบนี้ได้หันสู่อาชีพรับจ้างตัดไม้กันแทบทุกคนคร่ำครวญรวมทั้งมีแรงงานจากที่อื่นเข้ามารับจ้างและอาศัยอยู่ที่บ้านแหลมมะขามจำนวนมาก

จุดเริ่มต้นของความเสื่อมโทรม

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2512 รัฐบาลได้ปรับปรุงระบบการจัดการในเขตสัมปทานโดยให้สัมปทาน รอบละ 15 ปีและมีการแบ่งเป็นแปลงตัดฟันย่อยๆ แห่งละ 15 แปลง ซึ่งกำหนดว่าจะต้องตัดฟันปีละ แปลงสลับกันไปแบบตัดฟันหมด (Clear falling) และให้ปลูกแทนทันทีจากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า “มีการตัดไม้ทั่วไป ไม่คำนึงถึงว่าเป็นแปลงที่กำหนด” ดังนั้น ไม้ใหญ่จึงถูกตัดโค่นหมดไปอย่างรวดเร็วในช่วงแรกๆ ส่วนการปลูกทดแทนนั้น ชาวบ้านบอกว่า “มีการปลูกทดแทนน้อยมาก ไม่เคยเห็นลักษณะตัดหมดตามที่กำหนดไว้” และการดำเนินตัดฟันไม้ในพื้นที่ดังกล่าวคงดำเนินต่อไปจนกระทั่งถึงรอบที่ 2 พบว่าป่าไม้ชายเลนแถบนี้เสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด เป็นผลถึงการประกอบ

อาชีพประมง เพราะสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ที่เคยมีชุกชุมได้ลดน้อยลง ประกอบกับการใช้วิธีจับปลาที่ผิดกฎหมาย ยิ่งซ้ำเติมให้ ปริมาณสัตว์น้ำลดลง เป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านแห่งนี้

การฟื้นฟูป่าชายเลนบ้านแหลมมะขาม

ในปี พ.ศ.2527 ผู้ก่อตั้งสมาคมหยาดฝนเข้าสู่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม แหลมไทร และบาง ค้างคาว เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการเสริมพัฒนาชนบทอำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง และเริ่มดำเนินงานในปี พ.ศ.2528 โดยส่งเจ้าหน้าที่ลงไปประจำหมู่บ้าน ร่วมเรียนรู้กับชาวบ้านศึกษาชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมง่ายๆ เพื่อรวมคน เช่น การขุดบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้จนรู้จักชาวบ้านและผู้นำ เริ่มรวมกลุ่มชาวบ้านและผู้นำจัดเวทีพูดคุยคิดวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและสาเหตุทำให้ผู้นำได้ข้อสรุปว่าถ้าจะให้เกิดความมั่นคงในการทำประมงชายฝั่งจะต้องฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ทั้ง 3 หมู่บ้านได้ประชุมหารือกันเพื่อศึกษาน้ำจืดน้ำจืดปลาของชุมชน ฟื้นฟูป่าชายเลนและอนุรักษ์หญ้าทะเล ผู้นำเหล่านี้ตระหนักว่า การใช้ทรัพยากรประมงแบบทำลายล้าง จะก่อให้เกิดปัญหาให้กับตนเองและชุมชนในระยะยาว คนกลุ่มนี้จึงได้รณรงค์ให้ชาวบ้านหยุดใช้เครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง และต่อต้านห้ามปรามมิให้มีการใช้เครื่องมือดังกล่าว ในพื้นที่จับปลาหน้าบ้านตน ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้ง กับกลุ่มนายทุนที่มีเรืออวนลาก อวนรุน ซึ่งเป็นเครื่องมือจับปลาแบบทำลายล้าง ต่อมากลุ่มผู้นำชาวบ้านได้เริ่มรณรงค์ให้มีการปลูกป่าชายเลนโดยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก และพยายามทำความเข้าใจ กับชาวบ้าน เจ้าหน้าที่รัฐ และคนภายนอก จากการที่ชุมชนได้แสดงความริเริ่มและเอาจริงเอาจังกับ การดำเนินงานเรื่องนี้ทำให้เกิด “ป่าชายเลนชุมชน” ป่าแรกขึ้น มีพื้นที่ 587 ไร่ ที่บ้านทุ่ง (ซึ่งขณะนั้นอยู่ในเขตปกครองของหมู่ที่ 3 บ้านแหลมไทร ต่อมาได้แบ่งแยกเขตปกครองเป็นหมู่ที่ 7 บ้านทุ่งทอง ป่าชายเลนชุมชนแห่งแรกจึงได้ชื่อว่า “ป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งทอง”) ผลจากการฟื้นฟูป่าชายเลน ได้ทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจมากขึ้น เกิดองค์กรชุมชน เกิดองค์ความรู้ ความคิดที่เชื่อมโยงแตกฉาน กว้างขวางขึ้น

ขณะเดียวกันก็ได้ศึกษาร่วมกัน พบว่า มีป่าในเขตเศรษฐกิจ ก. แต่อยู่นอกเขตสัมปทานอยู่จำนวนหนึ่ง ตลอดชายฝั่งคลองด้านที่ติดกับหมู่บ้าน จำนวนประมาณ 80 ไร่ ควรจะได้รับการฟื้นฟูให้เป็นป่าชุมชนเช่นเดียวกับป่าของบ้านทุ่งทอง ซึ่งได้เริ่มดำเนินการอย่างจริงจังเมื่อปี พ.ศ.2532 โดยมีการปลูก และกำหนดแนวเขตร่วมกันของชาวบ้าน เนื่องจากสภาพป่าชายเลนของบ้านแหลมมะขามและบ้านทุ่งทองอยู่ติดเป็นผืนเดียวกัน มีคลองเล็กๆ กันเป็นตอนๆ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันมานาน

ในปี พ.ศ. 2537 บ้านทุ่งทองได้แบ่งป่าชุมชนจำนวนประมาณ 200 ไร่ (จาก 587 ไร่) ที่ติดกับบ้านแหลมมะขามให้ชาวบ้านแหลมมะขามดูแลรับผิดชอบ แต่พื้นที่ป่าก็มีได้แบ่งแยกอย่างเด่นชัดเพียงแต่ประมาณการโดยใช้คลองเล็กๆ เป็นแนวเขต ซึ่งชาวบ้านแหลมมะขามได้ร่วมมือกันฟื้นฟูจัดการตลอดมา และในปีเดียวกันเกิดกรณีพิพาทกับโรงงานเผาถ่านเพราะมีคนงานเข้าไปตัดไม้ในพื้นที่ที่ชาวบ้าน “คาดว่า” เป็นป่านอกเขตสัมปทาน (แต่ไม่ใช่พื้นที่ที่ชาวบ้านดำเนินการฟื้นฟูอยู่) ชาวบ้านจึง

ยึดเรือและไม้ทั้งหมดที่ถูกจ้างตัดไม้ของสัมปทานไว้และเปิดเจรจากับผู้จัดการโรงงานเผาถ่าน โดยใช้แผน
ที่ป่าชายเลนเป็นเครื่องมือ ซึ่งปรากฏว่า พื้นที่ดังกล่าว “อยู่นอก” เขตสัมปทาน จึงได้มีการ ตกลงกัน
ระหว่างชุมชนกับโรงงานเผาถ่านว่า ป่าบริเวณนี้เป็น “เขตป่าชุมชน” ซึ่งเป็นที่ยอมรับปฏิบัติ มาตั้งแต่
บัดนั้น รวมเป็นพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ ดังนั้น พื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้านแหลมมะขามดูแล จัดการอยู่จึง
รวมกันประมาณ 500 ไร่ (สมาคมหยาดฝน, 2536) และจนถึงในปัจจุบันปี พ.ศ. 2558 พื้นที่ป่าชายเลนมี
จำนวนขยายเพิ่มขึ้นจำนวนมากตามข้อมูลการบอกเล่าของนายสมหมาย หมายดีทั้ง กำนันตำบลเขาไม้
แก้ว กล่าวว่า ปัจจุบันบ้านแหลมมะขามมีการแบ่งการบริหารจัดการป่าชายเลนดังนี้

แปลงที่ 1 ป่าอนุรักษ์ชุมชนบ้านแหลมมะขาม จำนวน 1000 ไร่

แปลงที่ 2 ป่าชุมชน เพื่อการใช้สอย จำนวน 1000 ไร่

แปลงที่ 3 ป่าชุมชน เพื่อการฟื้นฟู จำนวน 1000 ไร่

ตารางที่ 4.1 สรุปผลการดำเนินงานป่าชายเลนชุมชนในบ้านแหลมมะขาม

เวลาปี	กิจกรรม	ผลที่ได้รับ
2527	<ul style="list-style-type: none"> บ้านทุ่ง (แหลมไทร) เริ่มเคลื่อนไหวกในการปกป้องการใช้สอยป่าชายเลนของหมู่บ้าน ผู้ก่อตั้งสมาคมหยาดฝน เข้าสู่ชุมชนสำรวจความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการเสริมพัฒนาชนบท อ.สีกา ต.เขาไม้แก้ว จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านรับรู้ข้อมูล
2528	<ul style="list-style-type: none"> สมาคมหยาดฝนเข้าดำเนินงานที่บ้านแหลมมะขาม บ้านแหลมไทร บ้านบางค่างควา อ.สีกา ต.เขาไม้แก้ว จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มศึกษาปัญหา และทำกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ
2529	<ul style="list-style-type: none"> แกนนำบ้านทุ่งร้องขอความช่วยเหลือจากทางราชการในการห้ามลักลอบตัดไม้ในพื้นที่การใช้สอยของหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> ได้รับความร่วมมือน้อยมีการลักลอบตัดไม้ยังคงเดิม แกนนำคนหนึ่งในบ้านทุ่งถูกยิงเสียชีวิตในเดือนเมษายน
2529 - 2530	<ul style="list-style-type: none"> ร่วมสรุปบทเรียนกับชาวบ้านทุ่งเพื่อการดำเนินงานป่าชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านทุ่งให้ความร่วมมือมากขึ้น ชาวบ้านแหลมมะขามมีความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีป่าชุมชน
2531	<ul style="list-style-type: none"> มีกิจกรรมปลูกป่าที่บ้านทุ่งหลายครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านแหลมมะขามที่เข้าร่วมพร้อมกับกลุ่มอื่นๆ จากหมู่บ้านใกล้เคียงรวมทั้งครู นักเรียน โรงเรียนมัธยม หน่วยงานราชการ ป่าไม้อำเภอ จังหวัดตำรวจ ทหาร สื่อมวลชน นักวิชาการ และสมาคมหยาดฝน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

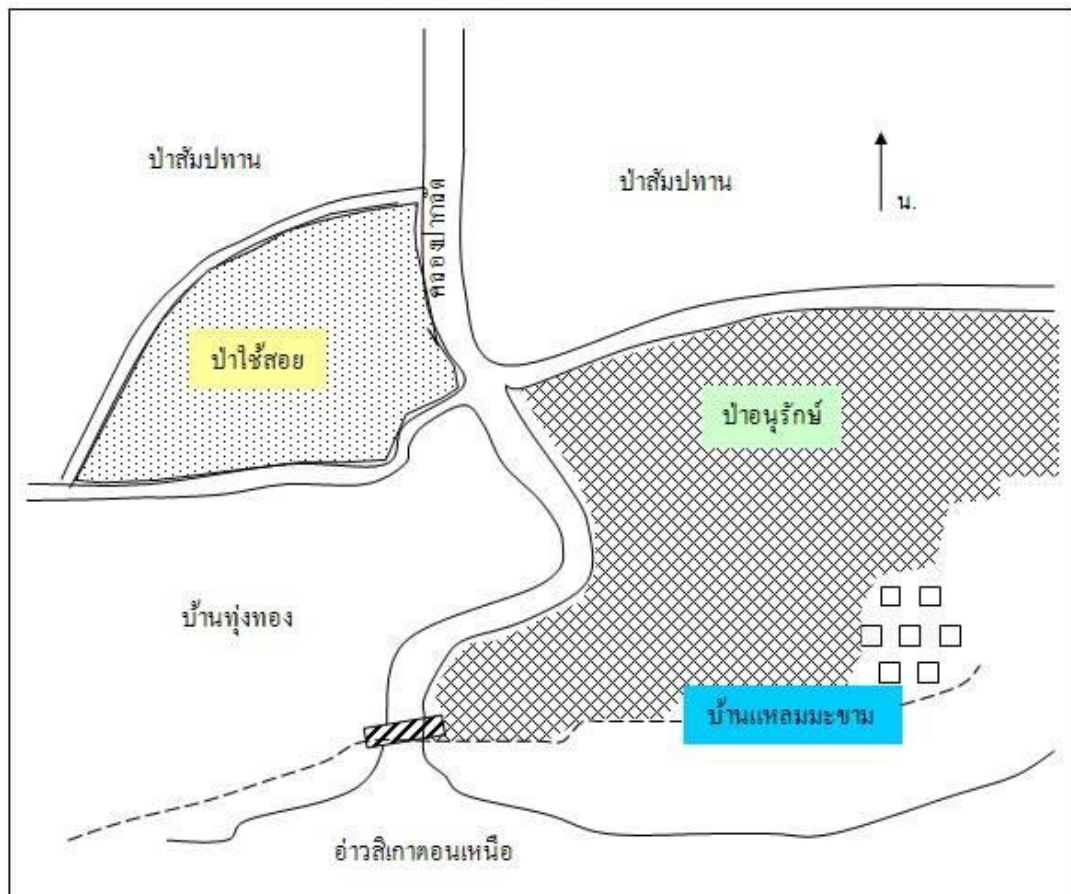
เวลาปี	กิจกรรม	ผลที่ได้รับ
2532	<ul style="list-style-type: none"> ผู้ว่าราชการ นายฉัน จันทรปาน ร่วมปลูกป่าที่บ้านทุ่ง 	<ul style="list-style-type: none"> ป่าแห่งนี้ได้รับการยอมรับเป็นป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ
2532	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านบ้านแหลมมะขามปลูกป่าชายเลนในเขตพื้นที่ป่าของหมู่บ้านตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านร่วมมือกันปลูกป่าครั้งแรกจำนวน 80 ไร่
2537	<ul style="list-style-type: none"> บ้านทุ่งทอง แบ่งป่าชายเลนชุมชนให้บ้านแหลมมะขามดูแลรับผิดชอบจำนวน 200 ไร่ ต่อมาบ้านแหลมมะขามกำหนดให้เป็น "ป่าใช้สอย" ของหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> ต่อมาบ้านทุ่งทองได้แยกเขตการปกครองออกจาก หมู่ที่ 3 บ้านแหลมไทร เป็นหมู่ที่ 7 บ้านทุ่งทอง
2537 - 2542	<ul style="list-style-type: none"> มีกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลนในแปลง 300 ไร่ และแบ่งพื้นที่ปลูกเสริมสมุนไพรรักษาป่าชายเลน 5 ไร่ และทำแนวเขตปักป้าย "ป่าอนุรักษ์" ห้ามตัดไม้แต่สามารถจับสัตว์น้ำได้ 	<ul style="list-style-type: none"> บ้านแหลมมะขามร่วมกันจัดการป่าชุมชนรวมพื้นที่ 500 ไร่ ป่าชุมชนเป็นที่รับรู้ของชาวบ้าน และได้ทำกิจกรรมฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง การจัดการป่ามีแกนนำหลักประกอบด้วย ผู้นำทางการ ผู้นำทางสังคมที่ชาวบ้านยอมรับเคารพนับถือร่วมกัน
2537 - 2542	<ul style="list-style-type: none"> มีกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลนในแปลง 300 ไร่ และแบ่งพื้นที่ปลูกเสริมสมุนไพรรักษาป่าชายเลน 5 ไร่ และทำแนวเขตปักป้าย "ป่าอนุรักษ์" ห้ามตัดไม้แต่สามารถจับสัตว์น้ำได้ 	<ul style="list-style-type: none"> บ้านแหลมมะขามร่วมกันจัดการป่าชุมชนรวมพื้นที่ 500 ไร่ ป่าชุมชนเป็นที่รับรู้ของชาวบ้าน และได้ทำกิจกรรมฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง การจัดการป่ามีแกนนำหลักประกอบด้วย ผู้นำทางการ ผู้นำทางสังคมที่ชาวบ้านยอมรับเคารพนับถือร่วมกัน
2558	<ul style="list-style-type: none"> มีกิจกรรมป่าชายเลนชุมชนรวม 2,000 ไร่ แบ่งเป็นป่าชายเลนชุมชนเพื่อการใช้สอย 1,000 ไร่ ป่าชายเลนชุมชนเพื่อการฟื้นฟูจำนวน 1,000 ไร่ และทำแนวเขตปักป้าย "ป่าอนุรักษ์" ห้ามตัดไม้แต่สามารถจับสัตว์น้ำได้ รวม 1,000 ไร่ 	<ul style="list-style-type: none"> บ้านแหลมมะขามร่วมกันจัดการป่าชายเลนรวมพื้นที่ 3,000 ไร่ ป่าชุมชนเป็นที่รับรู้ของชาวบ้าน และได้ทำกิจกรรมฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง การจัดการป่ามีแกนนำหลักประกอบด้วย ผู้นำทางการ ผู้นำทางสังคมที่ชาวบ้านยอมรับเคารพนับถือร่วมกัน และมีหน่วยงานทางราชการเข้ามาดูแลร่วมด้วย

4.4 วัตถุประสงค์ในการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม

ชาวบ้านร่วมตั้งวัตถุประสงค์ในการจัดการป่า ดังนี้

1. เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนไว้เป็นแนวกำบังลมพายุ
2. เพื่อเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ ให้มีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์
3. เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน
4. เพื่อใช้กระบวนการจัดการป่าสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
5. ให้องค์กรของราชการยอมรับสิทธิและวิธีการจัดการป่าของชาวบ้าน

ป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขามมี 2 แปลง คือ แปลงที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้เรียกว่า “ป่าใช้สอย” และอีกแปลงหนึ่งเรียกว่า “ป่าอนุรักษ์” ห้ามตัดไม้แต่สามารถเข้าไปจับสัตว์น้ำได้

ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม

ที่มา: สมาคมหยาดฝน (2536)

4.5 ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชน

บ้านแหลมมะขามมีข้อตกลงร่วมกันในชุมชนว่า ผู้มีสิทธิเข้าไปใช้สอยไม้ในป่าชุมชนได้ต้องเป็นชาวบ้านแหลมมะขาม หากบุคคลภายนอกต้องการขอใช้ประโยชน์ต้องพิจารณาตามเหตุผลโดยคณะกรรมการเสียก่อน

การใช้ไม้ในป่าชุมชนมีข้อพิจารณาดังนี้

1. เสนอขออนุญาตจากคณะกรรมการ พร้อมรายละเอียดในการใช้ไม้เพื่ออะไรจำนวนเท่าใด
2. เลือกขนาดไม้ให้เหมาะสม ห้ามตัดไม้ขนาดเล็ก
3. ห้ามตัดไม้เพื่อเผาถ่าน
4. ปลุกทดแทนเท่ากับจำนวนที่ตัด

การฝ่าฝืนกฎระเบียบ จะใช้วิธีการตัดเตือนโน้มน้าวให้เกิดจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของ ป่าชายเลนและผลเสียที่พึงเกิดขึ้นหากป่าถูกทำลาย หากเป็นคนนอกชุมชนจะใช้วิธีการดำเนินคดี ตามกฎหมาย

4.6 ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการป่าชายเลนชุมชน

ประโยชน์ทางตรง

1. ไม้ในป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายชนิด ทั้ง เพื่อการก่อสร้างซ่อมแซมบ้าน ทำเครื่องมือเครื่องใช้จับปลา และใช้เป็นพืชสมุนไพร
2. ปริมาณสัตว์น้ำมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้มาก มีรายได้ดีขึ้น
3. มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพืชและสัตว์

ประโยชน์ทางอ้อม

1. การทำป่าชุมชนทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งชาวบ้านร่วมมือกัน
2. เป็นที่ศึกษา ดูงานของชาวบ้านจากที่อื่นๆ รวมทั้งองค์กร หน่วยงานต่างๆ ทำให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา
3. มีป่าชายเลนชุมชน ทำให้มี “มิตร” มากทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
4. เป็นแบบอย่างแสดงให้เห็นผลดีที่เกิดขึ้นทำให้ทางราชการและเอกชนยอมรับและให้การ สนับสนุนมากขึ้น (สมาคมหยาดฝน 2536)

4.7 การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล

เดิมหญ้าทะเลถูกทำลายโดยการใช้เครื่องมือประมง เช่น อวนรุน อวนลาก สร้างความเสียหายให้กับหญ้าทะเล อีกทั้งช่วงแรกคนในชุมชนยังไม่เห็นถึงความสำคัญของหญ้าทะเลมากนัก แต่เมื่อเริ่มให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนบ้านแหลมมะขามโดยองค์กรพัฒนาเอกชนภายนอก(สมาคมหยาดฝน) และเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนในชุมชนเองถึงประโยชน์ของหญ้าทะเล ต่อมาจึงหยุดใช้เครื่องมือประมงอวนลาก อวนรุน พร้อมทั้งมีการดูแลรักษา จัดกิจกรรมปลูกหญ้าทะเลขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของคนในชุมชน หน่วยงานรัฐและสถานศึกษา เพื่อให้แนวหญ้าทะเลที่ถูกทำลายกลับมาอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง (ก้านัน สมหมาย หมายดี 8 กรกฎาคม 2557)

ตารางที่ 4.2 สรุปผลการดำเนินงานแนวเขตหญ้าทะเลบ้านแหลมมะขาม

เวลาปี	กิจกรรม	ผลที่ได้รับ
2528	<ul style="list-style-type: none"> บ้านแหลมมะขามเริ่มเคลื่อนไหวก่อตั้งสมาคมนักอนุรักษ์หญ้าทะเลของหมู่บ้าน ผู้ก่อตั้งสมาคมนักอนุรักษ์หญ้าทะเล เข้าสู่ชุมชนสำรวจความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการเสริมพัฒนาชนบท อ.สีเกา ต.เขาไม้แก้ว จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านรับรู้ข้อมูล
2528	<ul style="list-style-type: none"> สมาคมนักอนุรักษ์หญ้าทะเลเข้าดำเนินงานที่บ้านแหลมมะขาม บ้านแหลมไทร บ้านบางค้ำควอ อ.สีเกา ต.เขาไม้แก้ว จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มศึกษาปัญหา และสาเหตุของการลดลงของหญ้าทะเล
2532	<ul style="list-style-type: none"> แกนนำบ้านแหลมมะขามร้องขอความร่วมมือจากชาวประมงอวนลาก อวนรุน ในแนวพื้นที่เขตหญ้าทะเลของหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> ได้รับความร่วมมือน้อยในการงดใช้เครื่องมือทำการประมงบริเวณแหล่งหญ้าทะเล
2534	<ul style="list-style-type: none"> ร่วมสรุปบทเรียนกับชาวบ้านแหลมมะขามเพื่อการดำเนินงานด้านการกิจกรรมการปลูกหญ้าทะเล 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านแหลมมะขาม ให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมปลูกหญ้าทะเลมากขึ้น ชาวบ้านแหลมมะขามมีความตระหนักถึงความสำคัญของหญ้าทะเล
2534	<ul style="list-style-type: none"> มีกิจกรรมปลูกหญ้าทะเลที่บ้านแหลมมะขามหลายครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านแหลมมะขามที่เข้าร่วมพร้อมกับกลุ่มอื่นๆ จากหมู่บ้านใกล้เคียงรวมทั้งครู นักเรียน โรงเรียนมัธยม หน่วยงานราชการ และสมาคมหยาดฝน
2534 – ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านบ้านแหลมมะขามปลูกหญ้าทะเลในเขตพื้นที่แนวหญ้าทะเลของหมู่บ้านตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวบ้านร่วมมือกันปลูกหญ้าทะเล และช่วยกันสอดส่องดูแลแนวเขตหญ้าทะเลมาตลอด

4.8 การอนุรักษ์เต่าทะเล

ชาวบ้านภายในชุมชนเล็งเห็นว่าเต่าทะเลใกล้จะสูญพันธุ์ไปจากน่านน้ำบริเวณบ้านแหลมมะขาม เพราะมีการจับเต่าทะเลและเก็บไข่เต่าไปขาย ต่อมาชาวบ้านจึงหยุดจับเต่าและหยุดเก็บไข่เต่ามาขาย เมื่อเต่าติดอวนหรือแหจากการทำประมงก็จะปล่อยเต่ากลับลงสู่ทะเล และเมื่อพบว่ามีการจับขึ้นมาไข่บริเวณหาด จะช่วยกันดูแลจนกว่าไข่จะฟักตัวและกลับลงสู่ในทะเลไปในที่สุด (ก้านัน สมหมาย หมายดี 8 กรกฎาคม 2557)

ตารางที่ 4.3 สรุปผลการดำเนินงานการอนุรักษ์เต่าทะเลบ้านแหลมมะขาม

เวลาปี	กิจกรรม	ผลที่ได้รับ
2528	<ul style="list-style-type: none"> ● บ้านแหลมมะขามเริ่มเคลื่อนไหวก่อนในการอนุรักษ์เต่าทะเลของหมู่บ้าน ● ผู้ก่อตั้งสมาคมหยาดฝน เข้าสู่ชุมชนสำรวจความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการเสริมพัฒนาชนบท อ.สิเกา ต.เขาไม้แก้ว จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านรับรู้ข้อมูล
2528	<ul style="list-style-type: none"> ● สมาคมหยาดฝนเข้าดำเนินงานที่บ้านแหลมมะขาม บ้านแหลมไทร บ้านบางคางคาว อ.สิเกา ต.เขาไม้แก้ว จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มศึกษาปัญหา และสาเหตุของการลดลงของเต่าทะเลหายาก
2532	<ul style="list-style-type: none"> ● แกนนำบ้านแหลมมะขามร้องขอความร่วมมือจากชาวประมงให้หยุดจับเต่าทะเล และปล่อยเต่าทะเลเมื่อถูกจับได้ด้วยเครื่องมือประมง และหยุดเก็บไข่เต่าทะเลไปขาย 	<ul style="list-style-type: none"> ● ได้รับความร่วมมือน้อย มีชาวบ้านบางส่วนยังลักลอบเก็บไข่เต่าทะเลไปขาย
2534	<ul style="list-style-type: none"> ● ร่วมสรุปบทเรียนกับชาวบ้านแหลมมะขามเพื่อการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์เต่าทะเล 	<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านแหลมมะขาม ให้ความร่วมมือในการร่วมอนุรักษ์เต่าทะเลมากขึ้น ● ชาวบ้านแหลมมะขามมีความตระหนักถึงความสำคัญของเต่าทะเล
2534	<ul style="list-style-type: none"> ● มีกิจกรรมปล่อยเต่าทะเลที่บ้านแหลมมะขามหลายครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านแหลมมะขามที่เข้าร่วมพร้อมกับกลุ่มอื่นๆ จากหมู่บ้านใกล้เคียงรวมทั้งครู นักเรียน โรงเรียนมัธยม หน่วยงานราชการ และสมาคมหยาดฝน
2535 – ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านบ้านแหลมมะขามดูแลเต่าทะเลในเขตพื้นที่หมู่บ้านของตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> ● ชาวบ้านร่วมมือกันปล่อยเต่าทะเลเมื่อติดเครื่องมือประมง และช่วยกันสอดส่องดูแลคนนอกที่เข้ามาจับเต่าทะเลตลอดมา

กิจกรรมการหยุดทำลายและการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลในระยะแรกไม่ได้ผล เต็มที่นัก เพราะในเขตทำมาหากินของชาวบ้านแหลมมะขามที่เรียกว่าอ่าวสิเกาทอนเหนือนั้น มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาจับปลาในย่านเดียวกันนี้มาก ผู้นำของชาวบ้านแหลมมะขามจึงรณรงค์ขอความร่วมมือจากชาวบ้านในหมู่บ้านอื่น อีก 17 แห่ง เพื่อให้ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวจนเป็นผลสำเร็จ ทั้งกิจกรรมการงดใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากรชายฝั่งและกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรดังกล่าว

เมื่อกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเล ประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา ก็กลับคืนสู่ท้องทะเลอ่าวสิเกาทอนเหนืออีกครั้ง ชาวประมงพื้นบ้านใช้เพียงเครื่องมือประมงแบบดั้งเดิม เช่น อวนปู ไชปลาหมึก ไชกุ้ง เบ็ด ก็สามารถจับสัตว์ทะเลได้เพียงพอแก่การดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยมุ่งศึกษาเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Information) จำนวน 30 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) และมีการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ของผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อทรัพยากรประมงชุมชน ได้แก่ ชาวประมงทะเลพื้นบ้าน เจ้าของธุรกิจแพปลา เป็นต้น และเพื่อให้ข้อมูลด้านการจัดการทรัพยากรประมงมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงมีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ซึ่งผลศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 จากการสำรวจร้อยละของปัจจัยเกื้อหนุนของการมีส่วนร่วม และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1. ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคล และข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มสัมภาษณ์หลัก
 - 1.1 ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลและสถานภาพ
 - 1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและการทำประมง
 - 1.3 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมและปัจจัยในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน
 - 2.1 บทบาทของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรประมง
 - 2.1.1 ลักษณะการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นและเหตุผลในการจัดตั้งกลุ่ม
 - 2.1.2 ปัจจัยในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง
 - 2.1.3 มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง
 - 2.2 บทบาทของหน่วยงานรัฐ/เอกชนในการเข้ามาส่งเสริมการจัดการทรัพยากรประมง
 - 2.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน
3. ปัญหาและอุปสรรคข้อขัดข้องในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

ตอนที่ 2 ข้อมูลการประชุมกลุ่มย่อย

ตอนที่ 3 สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 จากการสำรวจร้อยละของปัจจัยเกื้อหนุนของการมีส่วนร่วม และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1. ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคล และข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มสัมภาษณ์หลัก

1.1 ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลและสถานภาพ

ในด้านลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลได้แยกพิจารณาออกเป็นปัจจัยย่อยๆ ได้แก่ สถานภาพในครอบครัวสถานภาพในชุมชนเพศ ศาสนา อายุระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ ระดับการศึกษา โดยมีผลการศึกษาจากตารางที่ 5.1 สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหัวหน้าครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 93.33 และเป็นสมาชิกในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 6.77 สถานภาพในชุมชนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นแกนนำซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการในกลุ่มฝ่ายต่างๆในการจัดการทรัพยากร ประมง ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มอาสาสมัครมีทั้งเพศชายและเพศหญิง โดยบุคคลเหล่านี้มาจากการคัดเลือกจากกำนันและผู้ใหญ่บ้านภายในชุมชนบ้านแหลมมะขามที่ได้รับการยอมรับนับถือและมีความรู้ที่สามารถนำไปถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่อแก่ชาวประมงในพื้นที่ได้ คิดเป็นร้อยละ 66.67 รองลงมาเป็นแกนนำหรือผู้ใหญ่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 13.33 และเป็นนักปราชญ์ชาวบ้าน ร้อยละ 10 รวมถึงเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนร้อยละ 10 เช่นเดียวกัน

กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ในการศึกษาคั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 93.33 มีส่วนน้อยเท่านั้นที่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 6.77 เท่านั้น สำหรับการนับถือศาสนานั้น ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ 100 และในส่วนของอายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเท่ากับ 58ปี ซึ่งเมื่อจำแนกตามชั้นอายุ พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 46.67 มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป รองลงมาคือ อายุ 50-59ปี คิดเป็นร้อยละ 33.33และอายุน้อยกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 20

ระยะเวลาอยู่อาศัยในพื้นที่เฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเท่ากับ 57 ปี ซึ่งเมื่อจำแนกตามระยะเวลา พบว่า ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ช่วง 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.67 รองลงมาคือ ช่วง 61-70 ปี และ ช่วง 41-50 ปี ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 33.33 และ 30.00 ตามลำดับ

ในด้านระดับการศึกษา ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.34 รองลงมาคือจบระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 6.67 และมีเพียงร้อยละ 3.33 เท่านั้นที่ได้รับการศึกษาจนจบประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เนื่องจากส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการประกอบอาชีพมากกว่าการศึกษาในระดับสูง และพื้นฐานครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนในระดับสูงได้

ตารางที่ 5.1 จำนวนและร้อยละของลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลและสภาพสังคมในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสถียร จังหวัดตรัง

ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลและสภาพสังคม	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผู้ให้สัมภาษณ์		
หัวหน้าครัวเรือน	28	93.33
สมาชิกในครัวเรือน	2	6.67
สถานภาพทางสังคม		
กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน	4	13.33
แกนนำ	20	66.67
ปราชญ์ชาวบ้าน	3	10
สมาชิกกลุ่มในชุมชน	3	10
เพศ		
ชาย	28	93.33
หญิง	2	6.67
ศาสนา		
อิสลาม	30	100
อายุ (ปี)		
น้อยกว่า 50	6	20.00
50 – 59	10	33.33
60 ขึ้นไป	14	46.67
ค่าเฉลี่ยอายุ 58		
ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่		
41-50	9	30.00
51-60	11	36.67
61-70	10	33.33
ค่าเฉลี่ยระยะเวลา 57		
ระดับการศึกษา		
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	27	90.00
ปริญญาตรี	2	6.67
ปวส.	1	3.33

1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจและการทำประมง

ข้อมูลลักษณะทางเศรษฐกิจและการทำการประมง สามารถแยกออกเป็นปัจจัยย่อยๆ ได้แก่ การประกอบอาชีพ ระยะเวลาการทำประมงในรอบปี ระยะเวลาการทำประมง จากผลการศึกษาในตารางที่ 5.2 สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ อาชีพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก โดยผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนล้วนทำอาชีพประมงและมีประสบการณ์การทำประมงตั้งแต่เด็กทั้งสิ้น คิดเป็นร้อยละ 100 นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนยังมีอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น อาชีพเสริมเหล่านี้ ได้แก่ อาชีพเกษตรกรรม เป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจคือปาล์มน้ำมัน คิดเป็นร้อยละ 44.44 บางครัวเรือนประกอบอาชีพค้าขายคิดเป็นร้อยละ 33.33 และมีอาชีพรับจ้างทั่วไปร้อยละ 23.23 สำหรับระยะเวลาในการทำการประมงในรอบปี พบว่า สามารถทำการประมงได้ตลอดทั้งปี คิดเป็นร้อยละ 100 จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีการทำประมงโดยสัตว์น้ำที่จับได้จากเครื่องมือประมงพื้นบ้าน ได้แก่ อวนจมน้ำ อวนลอยปลากะบอก อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น อวนลอยปลาเห็ดโคน ไชหมึก และเบ็ดมือ เนื่องจากภายในชุมชนมีพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้สามารถจับสัตว์น้ำได้ทั้งในช่วงฤดูมรสุมและนอกฤดูมรสุมแตกต่างกันเพียงปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เท่านั้นระยะเวลาในการประกอบอาชีพประมง พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 43.33 รองลงมาคือช่วง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 30 แต่ช่วงระยะเวลา 10-20 ปี มีเพียงร้อยละ 26.67 แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่มีความรู้ ความชำนาญในการประกอบอาชีพประมง

ตารางที่ 5.2 จำนวนและร้อยละของลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอลิเกา จังหวัดตรัง

ลักษณะการประกอบอาชีพ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การประกอบอาชีพหลัก		
ประมงพื้นบ้าน	30	100
การประกอบอาชีพเสริม		
เกษตรกรรม (ปาล์มน้ำมัน)	4	44.44
ค้าขาย	3	33.33
รับจ้างทั่วไป	2	22.23
ระยะเวลาการทำประมงในรอบปี		
ตลอดปี	30	100
ไม่ตลอดปี	0	0

ตารางที่ 5.2 (ต่อ)

ลักษณะการประกอบอาชีพ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ระยะเวลาในการประกอบอาชีพประมง (ปี)		
10 – 20	8	26.67
21 – 30	9	30.00
31 – 40	13	43.33

ในส่วนของรายได้จากการประกอบอาชีพประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ผลการศึกษาในตารางที่ 5.3 สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้ รายได้จากการประกอบอาชีพประมงเป็นรายได้ส่วนใหญ่ของรายได้ทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 และจากการสัมภาษณ์รายได้จากการประกอบอาชีพประมงก่อนมีการจัดการทรัพยากรประมง ระหว่างปี พ.ศ. 2528-2532 พบว่า ส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ในช่วง 6,000 – 10,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมามีรายได้ต่ำกว่า 6,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 30 โดยคิดเป็นรายได้เฉลี่ย ต่อเดือน 6,533 บาทต่อเดือน รายได้ต่ำสุดอยู่ที่ 5,000 บาทต่อเดือน และรายได้สูงสุดจะอยู่ที่ 10,000 บาทต่อเดือน ในส่วนของรายได้จากการประกอบอาชีพประมงหลังมีการจัดการทรัพยากรประมง ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2557 พบว่า ส่วนใหญ่จะมีรายได้ในช่วง 10,001 – 15,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 73.34 รองลงมารายได้ในช่วง 15,001 – 20,000 บาทต่อเดือน และช่วงรายได้ 20,001 – 25,000 กับช่วงมีรายได้สูงกว่า 25,000 คิดเป็นร้อยละ 33.33 เท่ากัน โดยคิดเป็นรายได้เฉลี่ย 14,967 บาทต่อเดือน และรายได้ต่ำสุดอยู่ที่ 12,000 บาทต่อเดือน และรายได้สูงสุดอยู่ที่ 30,000 บาทต่อเดือน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตารางที่ 5.3 จำนวนและร้อยละของลักษณะรายได้ประชาชนก่อนการจัดการทรัพยากรประมง ระหว่างปี พ.ศ. 2528-2532 และรายได้ของประชาชนหลังการจัดการทรัพยากรประมง

ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2557 ในพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอลิเกา จังหวัดตรัง

รายได้/เดือน (บาท)	จำนวน (ราย)	
	รายได้ก่อนการจัดการทรัพยากรประมง (พ.ศ. 2528-2532)	รายได้หลังการจัดการทรัพยากรประมง (พ.ศ. 2553-2557)
ต่ำกว่า 6,000	9 (30)	0
6000 - 10,000	21 (70)	0
10,001 - 15,000	0	22 (73.34)
15,001 - 20,000	0	6 (20)
20,001 - 25,000	0	1 (3.33)
สูงกว่า 25,000	0	1 (3.33)

ค่าเฉลี่ยรายได้ก่อนมีการจัดการทรัพยากรประมงเท่ากับ 6,533 ต่ำสุด 5,000 สูงสุด 10,000 บาท/เดือน
ค่าเฉลี่ยรายได้หลังมีการจัดการทรัพยากรประมงเท่ากับ 14,967 ต่ำสุด 12,000 สูงสุด 30,000 บาท/เดือน

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บคือ ค่าร้อยละ

1.3 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ผลในตารางที่ 5.4 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับข้อมูลข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 100 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารซึ่งจำนวนแหล่งของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ มีมากที่สุด คือ 2 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 53.33 และรองลงมาคือ 1 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 46.67 ดังในตารางที่ 5.5 สำหรับแหล่งข้อมูลข่าวสารและความถี่ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสาร 1 ครั้งต่อสัปดาห์ จากแหล่งที่มาของข้อมูลจากหอกระจายเสียงในหมู่บ้านมากที่สุด ร้อยละ 100 รองลงมาเป็นเพื่อนบ้านกับญาติร้อยละ 6.67 และมีบางส่วนได้รับข้อมูลข่าวสาร เดือนละครั้งจากผู้ใหญ่บ้านร้อยละ 33.33 และจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ร้อยละ 13.33 ดังผลในตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง

การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
------------------------	-------------	--------

ไม่ได้รับ	0	0
ได้รับ	30	100

ตารางที่ 5.5 จำนวนแหล่งของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร
ประมง

จำนวนแหล่งของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
1	14	46.67
2	16	53.33
3 ขึ้นไป	0	0

ตารางที่ 5.6 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ตามระดับ
ความถี่ที่แตกต่างกัน

แหล่งข้อมูลข่าวสาร	สัปดาห์ละครั้ง	2 - 3 ครั้ง/สัปดาห์	เดือนละครั้ง
หอกระจายเสียงในชุมชน	30 (100)	0 (0)	0 (0)
เจ้าหน้าที่รัฐ	0 (0)	0 (0)	0 (0)
ผู้ใหญ่บ้าน	0 (0)	0 (0)	10 (33.33)
องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)	0 (0)	0 (0)	4 (13.33)
เพื่อนบ้าน/ญาติ	2 (6.67)	0 (0)	0 (0)
อื่นๆ	0 (0)	0 (0)	0 (0)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บคือ ค่าร้อยละ

2. การมีส่วนร่วมและปัจจัยในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน

2.1 บทบาทของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรประมง

2.1.1 ลักษณะการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นและเหตุผลในการจัดตั้งกลุ่ม

ชุมชนในหมู่บ้านแหลมมะขามมีลักษณะการรวมกลุ่มสมาชิกกันทั้งหมู่บ้าน
แหลมมะขามเป็นองค์กรชาวบ้าน เป็นการจัดการโดยองค์กรชาวบ้านที่มีชาวบ้านเป็นผู้นำในการวางแผน
และทำงานร่วมกันเพื่อจัดการทรัพยากรประมง อันได้แก่ การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการ
ทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทั้งหมดจะมีดำเนินงานร่วมกัน

เหตุผลในการจัดตั้งรวมกลุ่มจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสามารถสรุปได้โดยเริ่ม
มาจากประเด็นปัญหาดังนี้ คือ

1. ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าชายเลน โดยสาเหตุเริ่มจาก ประมาณปี พ.ศ.2486 มีการทำสัมปทานป่าไม้ซึ่งรับการสนับสนุนโดยรัฐบาล จึงทำให้เกิดโรงเผาถ่านขนาดใหญ่เกิดขึ้น 2 โรง ซึ่งเข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านแหลมมะขามจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของป่าชายเลน และชาวบ้านได้ทำอาชีพรับจ้างตัดไม้กันแทบทุกครอบครัวอีกทั้งมีแรงงานต่างถิ่นเข้ามารับจ้างและอาศัยอยู่ที่บ้านแหลมมะขามจำนวนมาก ต่อมาปี พ.ศ. 2495 ผู้นำในชุมชนจึงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลนเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันจึงเกิดการตกลงร่วมกันของเจ้าของสัมปทาน ชาวบ้าน และทางการเกิดขึ้นโดยให้เว้นพื้นที่ใช้สอยของหมู่บ้าน และได้รับอนุญาต ต่อมาปี พ.ศ. 2496 –2510 มีการใช้สอยป่าชุมชนซึ่งได้รับการส่งเสริมจากรัฐโดยเป็นพื้นที่ป่าที่แยกไว้เพื่อชุมชนได้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะ เช่น การเก็บผลผลิตจากป่า พอกับป่าสัมปทานแต่ต่อมามีชาวบ้านจำนวนมากได้ลักลอบตัดไม้จากป่าในพื้นที่ใช้สอยของหมู่บ้านไปขายให้แก่เจ้าแก้งโรงงานเผาถ่านที่มาตั้งอยู่ในหมู่บ้านไปขายทำให้ป่าใช้สอยลดน้อยลงไปจึงทำให้เกิดปัญหาตามมาอีก

2. การลดลงของทรัพยากรประมงทะเล สาเหตุมีที่มาจากประมาณปี พ.ศ. 2525 บ้านแหลมมะขามได้ถูกระแสของประมงพาณิชย์เพื่อการส่งออก ใช้เครื่องมือการประมงเช่น อวนรุนอวนลาก โพงพาง เรือปั่นไฟ ระเบิด และเครื่องมือจับสัตว์น้ำทั้งหลายทำให้มีผลกระทบกับอาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็กชาวบ้านในบ้านแหลมมะขามและผู้นำจึงได้ประชุมกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวเนื่องจากขณะนั้นเองก็มีจำนวนป่าชายเลนลดลงจากการที่รัฐบาลให้ออกคนเข้ามาทำสัมปทานป่าชายเลนด้วยส่งผลทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงขณะที่ประชากรในชุมชนมีการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆส่งผลด้านเศรษฐกิจและสังคมของคนในหมู่บ้าน ปัญหาที่พบที่เด่นชัดคือ ผลกระทบจากอวนรุนระเบิด อวนลากสิ่งเหล่านี้ ทำลายทรัพยากรทางทะเลของบ้านแหลมมะขาม และทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้าน

จากสาเหตุข้างต้น ดังกล่าว ส่งผลทางลบต่อวิถีชีวิตการทำมาหากินแบบเดิมของชาวบ้านเพราะทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลนั้นถูกเบียดเบียนไป อีกทั้งยังทำให้ชาวบ้านมีความขัดแย้งกัน ทะเลาะกันจึงได้มีการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านเกิดขึ้น การจัดตั้งองค์กรเริ่มต้นโดยในปี พ.ศ. 2528 มีการเข้ามาของสมาคมหยาดฝนซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรของรัฐ (NGOs) ได้เข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อแนะนำชาวบ้านในเรื่องของการจัดการปัญหาทรัพยากรประมงที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น โดยขึ้นต้นสมาคมหยาดฝนได้ส่งเจ้าหน้าที่ลงไปประจำหมู่บ้านเพื่อเรียนรู้กับชาวบ้านศึกษาชุมชน ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมต่างๆภายในหมู่บ้านเพื่อรวบรวมคนและให้เกิดความเชื่อใจในตัวเจ้าหน้าที่โดยมีกิจกรรมการจัดเวทีพูดคุยวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนและสาเหตุ

ในตอนนั้นหน่วยงานรัฐยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทต่อมาปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านได้รวมตัวกันและไปประท้วงที่โรงพักกรณี ปัญหาอวนรุน อวนลาก ผลจากการรวมตัวกันของชาวบ้านทำให้ ปีพ.ศ. 2531 ได้จัดตั้งกลุ่มน้ำมันขึ้นเพื่อขายให้คนในหมู่บ้านในราคาถูกลงกว่า ซึ่งกลุ่มน้ำมันนี้เป็น

การจัดตั้งกลุ่มที่เป็นกลุ่มแรกที่มีการรวมตัวกันเองของชาวประมงพื้นบ้านที่มีความอาวุโสในชุมชน ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเพื่อขายน้ำมันให้กับชาวประมงเพื่อใช้ในการทำประมงในราคาที่ถูกลง หลังจากมีการจัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีอีกทั้งกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มผู้บุกเบิกเส้นทางคมนาคมเข้ามาภายในหมู่บ้าน ต่อมาแกนนำต่างๆจากกลุ่มนี้ก็ได้ออกมาเป็นแกนนำสำคัญส่วนหนึ่งในการจัดการทรัพยากรประมงภายในหมู่บ้านแหลมมะขามต่อมาอีกด้วย และในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2532 ได้มีการปลูกป่าชายเลนครั้งแรกเกิดขึ้นและเป็นแห่งแรกของประเทศไทยพร้อมทั้งก็ได้มีการอนุรักษ์เต่าทะเลและการฟื้นฟูแนวหญ้าทะเลด้วย ซึ่งกิจกรรม/โครงการทั้งสามได้ดำเนินการมาพร้อมกันและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2.1.2 ปัจจัยในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง พื้นที่บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพการรับรู้ข้อมูลข่าวสารโดยส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้นำศาสนา เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ดังกล่าว โดยคิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือผู้นำชุมชน คิดเป็นร้อยละ 73.33 รายได้จากการประกอบอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 60 และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 33.33 ตามลำดับ ดังผลในตารางที่ 5.7

ตารางที่ 5.7 ปัจจัยที่สนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง

ปัจจัยที่เข้ามามีส่วนร่วม	จำนวน(ราย)	ร้อยละ
ผู้นำศาสนา	30	100
ผู้นำชุมชน	22	73.33
รายได้จากการประกอบอาชีพ	18	60
การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	10	33.33

2.1.3 มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง

ในส่วนของ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรังนั้น ได้แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงเริ่มต้นโครงการ

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไข ปัญหาของกิจกรรม/โครงการ ผลในตารางที่ 5.8 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ ผู้มีส่วนร่วมในการคิดแก้ไข

ปัญหาของกิจกรรม/โครงการ คิดเป็นร้อยละ 56.67 และผู้ไม่มีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของกิจกรรม/โครงการ คิดเป็นร้อยละ 43.33 โดยจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเข้าไปมีส่วนร่วมให้ความความคิดเห็น/ช่วยเหลือ และปฏิบัติ มากที่สุด ร้อยละ 70.59 รองลงมาเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มเอง ให้ความเห็น/ช่วยเหลือ ร้อยละ 23.53 และเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.8 การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของกิจกรรม/โครงการ

การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของกิจกรรม/โครงการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผู้มีส่วนร่วม	17	56.67
ผู้ไม่มีส่วนร่วม	13	43.33
ขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วม		
คิดริเริ่มเองให้ความเห็น/ช่วยเหลือ และปฏิบัติ	4	23.53
ให้ความเห็น/ช่วยเหลือและปฏิบัติ	12	70.59
ในการปฏิบัติ	1	5.88

ช่วงดำเนินโครงการ ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม 4 รูปแบบ คือ

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม/โครงการ

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม/โครงการ ผลในตารางที่ 5.9 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม/โครงการคิดเป็นร้อยละ 86.67 และผู้ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม/โครงการ คิดเป็นร้อยละ 13.33 โดยจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมระบุปัญหา ประชุมพิจารณา ตัดสินใจ มากที่สุด ร้อยละ 69.23 รองลงมาเข้าไปมีส่วนร่วมในการระบุปัญหา ประชุมพิจารณา ร้อยละ 30.77 และในขั้นตอนนี้ไม่มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 5.9 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผู้มีส่วนร่วม	26	86.67

ผู้ไม่มีส่วนร่วม	4	13.33
ขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วม		
การระบuproblem ประชุมพิจารณาตัดสินใจ	18	69.23
การระบuproblem ประชุมพิจารณา	8	30.77
ตัดสินใจ	0	0.00

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ ผลในตารางที่ 5.10 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการคิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและประสานความร่วมมือการดำเนินโครงการ มากที่สุด ร้อยละ 86.67 รองลงมาเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากรการดำเนินโครงการ ร้อยละ 13.33 และในขั้นตอนนี้ไม่มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประสานความร่วมมือเพียงอย่างเดียวซึ่งในส่วนของขั้นตอนการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากรนั้น พบว่า มีการสนับสนุนด้านแรงงาน ข่าวสาร มากที่สุด ร้อยละ 43.33 รองลงมา มีการสนับสนุนด้านแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ข่าวสาร ร้อยละ 26.67 ซึ่งมีการสนับสนุนด้านแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ข่าวสารเท่ากันกับการสนับสนุนด้านแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ร้อยละ 13.33 และมีการสนับสนุนด้านแรงงานเพียงอย่างเดียว ร้อยละ 3.34 ดังตารางที่ 5.11

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.10 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผู้มีส่วนร่วม	30	100
ผู้ไม่มีส่วนร่วม	0	0
ขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วม		
สนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและประสานความร่วมมือการดำเนินโครงการ	26	86.67
สนับสนุนด้านทรัพยากรการดำเนินโครงการ	4	13.33
การบริหารประสานความร่วมมือ	0	0.00

ตารางที่ 5.11 การสนับสนุนด้านทรัพยากร

การสนับสนุนด้านทรัพยากร	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
แรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ข่าวสาร	4	13.33

แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ข่าวนสาร	8	26.67
แรงงาน วัสดุอุปกรณ์	4	13.33
แรงงาน ข่าวนสาร	13	43.33
แรงงาน	1	3.34

มีส่วนร่วมในผลประโยชน์

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของกิจกรรม/โครงการ ผลในตารางที่ 5.12 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของกิจกรรม/โครงการ คิดเป็นร้อยละ 100 โดยจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเข้าไปมีส่วนร่วมเพราะด้านวัตถุ ทางสังคม ส่วนบุคคล มากที่สุด ร้อยละ 83.34 รองลงมาเข้าไปมีส่วนร่วมเพราะด้านวัตถุ ส่วนบุคคล ร้อยละ 13.33 และเข้าไปมีส่วนร่วมเพราะด้านวัตถุ ร้อยละ 3.33 เพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 5.12 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผู้มีส่วนร่วม	30	100
ผู้ไม่มีส่วนร่วม	0	0
ขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในผลประโยชน์		
ด้านวัตถุ ทางสังคม ส่วนบุคคล	25	83.34
ด้านวัตถุ ส่วนบุคคล	4	13.33
ด้านวัตถุ	1	3.33

มีส่วนร่วมในการประเมินผล

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม/โครงการ ผลในตารางที่ 5.13 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรม/โครงการคิดเป็นร้อยละ 100 และพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมติดตามผลการดำเนินงานและการบำรุงรักษา ร้อยละ 100

ตารางที่ 5.13 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติการกิจกรรม/โครงการ

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผู้มีส่วนร่วม	30	100

ผู้ไม่มีส่วนร่วม	0	0
ขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมินผล		
การติดตามผลการดำเนินงานการบำรุงรักษา	30	100

2.2 บทบาทของหน่วยงานรัฐ/เอกชนในการเข้ามาส่งเสริมการจัดการทรัพยากรประมง การมีส่วนร่วมของหน่วยงานรัฐ

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรังนั้น จากหน่วยงานรัฐได้แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงเริ่มต้นโครงการ

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของกิจกรรมโครงการ ผลในตารางที่ 5.14 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ หน่วยงานของรัฐไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มเอง ไม่ได้มีส่วนร่วมในการให้ความเห็น/ ช่วยเหลือ และไม่ได้ร่วมในการปฏิบัติเกี่ยวกับแก้ไขปัญหา (ในช่วงก่อนเริ่มโครงการ) คิดเป็นร้อยละ 0

ตารางที่ 5.14 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงเริ่มต้นโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
คิดริเริ่มเอง	0	0
มีส่วนร่วมให้ความคิดเห็น/ช่วยเหลือ	0	0
เป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	0	0

ช่วงดำเนินโครงการ ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ)

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ) ผลในตารางที่ 5.15 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ หน่วยงานของรัฐมีส่วนร่วมในการประชุมพิจารณามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมาเป็นการระบุปัญหา คิดเป็นร้อยละ 33.33 และ การตัดสินใจ คิดเป็นร้อยละ 33.33 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.15 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การระบุปัญหา	10	33.33
การตัดสินใจ	10	33.33
การประชุมพิจารณา	21	70.00

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ) ผลในตารางที่ 5.16 สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ หน่วยงานรัฐมีส่วนร่วมในการบริหารประสานความร่วมมือทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ คิดเป็นร้อยละ 66.67 และการสนับสนุนด้านทรัพยากร คิดเป็นร้อยละ 50.00 ตามลำดับ โดยกิจกรรมที่เข้ามาดำเนินการและปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐ อาทิ เช่น กรมประมง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หรือกรมป่าไม้ ได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรประมงทะเล คือ กิจกรรมร่วมกันปลูกป่าชายเลน การจัดให้มีกิจกรรมปลูกหญ้าทะเล และการจัดกิจกรรมให้มีการปล่อยเต่าทะเล ซึ่งหน่วยงานรัฐต่างๆได้เข้ามาประสานความร่วมมือโดยให้ประชาชนในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ให้นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลภายนอกที่สนใจมาร่วมกันทำกิจกรรมภายในชุมชนในวันสำคัญต่างๆ คือ วันพ่อ วันแม่ หรืออาจเป็นสำคัญของหน่วยงานของรัฐนั้นๆ จึงได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรประมงเกิดขึ้นจากภาครัฐ

ตารางที่ 5.16 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
------------------------------	-------------	--------

สนับสนุนด้านทรัพยากร	15	50.00
มีส่วนร่วมในการบริหารประสานความร่วมมือ	30	100.00
มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ	20	66.67

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ) ผลในตารางที่ 5.17 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ หน่วยงานรัฐมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ด้านสังคม มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80.00 รองลงมาเป็นผลประโยชน์ด้านวัตถุ คิดเป็นร้อยละ 73.33 และผลประโยชน์ส่วนบุคคล คิดเป็นร้อยละ 56.67 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.17 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผลประโยชน์ด้านวัตถุ	22	73.33
ผลประโยชน์ทางสังคม	24	80.00
ผลประโยชน์ส่วนบุคคล	17	56.67

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ) ผลในตารางที่ 5.18 สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้หน่วยงานของรัฐมีส่วนร่วมในการประเมินผลในทุกขั้นตอน คือ มีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามผลการดำเนินงาน และส่วนร่วมในการบำรุงดูแล

ตารางที่ 5.18 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของหน่วยงานรัฐในมุมมองของชุมชน (ในช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน	30	100.00

ส่วนร่วมในการบำรุงดูแล	30	100.00
------------------------	----	--------

การมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน
 ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขาม
 ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง จากองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของ
 ชุมชน ได้แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่

ช่วงเริ่มต้นโครงการ

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไข
 ปัญหาของกิจกรรม/โครงการขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน ผลใน
 ตารางที่ 5.19 สรุปสาระสำคัญ ได้ตั้งนื่องค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ได้มีส่วนร่วมในการคิด
 ริเริ่ม มีส่วนร่วมในการให้ความเห็น/ ช่วยเหลือ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เกี่ยวกับแก้ไขปัญหา
 (ในช่วงเริ่มต้นโครงการ) ทุกขั้นตอน คิดเป็น ร้อยละ 100

ตารางที่ 5.19 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ใน
 มุมมองของชุมชน (ช่วงเริ่มต้นโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
คิดริเริ่มเอง	30	100.00
มีส่วนร่วมให้ความเห็น/ช่วยเหลือ	30	100.00
เป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	30	100.00

ช่วงดำเนินโครงการ ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมอง
 ของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการ
 ตัดสินใจขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน ผลในตารางที่ 5.20 สรุป
 สาระสำคัญ ได้ตั้งนื่องค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) มีส่วนร่วมในการระบุปัญหา มากที่สุด คิด
 เป็นร้อยละ 93.33 รองลงมาคือ การประชุมพิจารณา คิดเป็นร้อยละ 76.67 และมีส่วนร่วมในการ
 ตัดสินใจ คิดเป็นร้อยละ 70.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.20 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมอง
ของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การระบุปัญหา	28	93.33
ตัดสินใจ	21	70.00
ประชุมพิจารณา	23	76.67

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมอง
ของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการ
ปฏิบัติการขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน ผลในตารางที่ 5.21 สรุป
สาระสำคัญ ได้ตั้งนื่องค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน)มีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากร
มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาเป็น มีส่วนร่วมในการบริหารประสานความร่วมมือ คิดเป็น
ร้อยละ 76.67 และมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ คิดเป็นร้อยละ 63.33 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.21 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมอง
ของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
สนับสนุนด้านทรัพยากร	30	100.00
มีส่วนร่วมในการบริหารประสานความร่วมมือ	23	76.67
มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ	19	63.33

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมอง
ของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมใน
ผลประโยชน์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน ผลในตารางที่ 5.22
สรุปสาระสำคัญ ได้ตั้งนื่องค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทางสังคม
มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.33 รองลงมาเป็น ผลประโยชน์ส่วนบุคคล คิดเป็นร้อยละ 73.33 และ
ผลประโยชน์ด้านวัตถุ คิดเป็นร้อยละ 50.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.22 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ผลประโยชน์ด้านวัตถุ	15	50.00
ผลประโยชน์ทางสังคม	28	93.33
ผลประโยชน์ส่วนบุคคล	22	73.33

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

จากการจากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน ผลในตารางที่ 5.23 สรุปสาระสำคัญ ได้ตั้งนี้้องค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) มีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน คิดเป็นร้อยละ 83.33 ซึ่งมากกว่า การมีส่วนร่วมในการบำรุงดูแล ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 50.00

ตารางที่ 5.23 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลขององค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ในมุมมองของชุมชน (ช่วงดำเนินโครงการ)

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน	25	83.33
ส่วนร่วมในการบำรุงดูแล	15	50.00

2.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน

จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน ผลในตารางที่ 4.24 สรุปสาระสำคัญ ได้ตั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงในทางบวก คิดเป็นร้อยละ 100 โดยการเปลี่ยนแปลงในทางบวกที่เกิดขึ้นนั้น มีการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้และมีการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรประมงเพิ่มมากขึ้น(สามารถหาวัตถุดิบได้เพิ่ม)มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือ มีการปรับตัวและนำความรู้ใหม่ๆมาใช้ในการดำเนินชีวิตมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 83.33มีการรับรู้และแลกเปลี่ยนข่าวสารเพิ่มมากขึ้นคิดเป็นร้อยละ 66.67 และมีอาชีพเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 33.33 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.24 ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน

ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เปลี่ยนแปลงในทางบวก	30	100.00
ไม่เปลี่ยนแปลง	0	0
เปลี่ยนแปลงในทางลบ	0	0
ผลทางบวก		
รายได้เพิ่มขึ้น	30	100.00
มีการรับรู้และแลกเปลี่ยนข่าวสารเพิ่มมากขึ้น	20	66.67
มีทรัพยากรประมงเพิ่มมากขึ้น (สามารถหาวัตถุดิบได้เพิ่ม)	30	100.00
มีการปรับตัวและนำความรู้ใหม่ๆมาใช้ในการดำเนินชีวิตมากขึ้น	25	83.33
มีอาชีพเพิ่มขึ้น	10	33.33
ผลทางลบ		
รายได้ลดลง	0	0

3. ปัญหาและอุปสรรคข้อขัดข้องในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

3.1 ปัญหาและอุปสรรคข้อขัดข้องระหว่างที่มีการจัดการทรัพยากรประมงในอดีต

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างทั้ง 30 คน ได้พบประเด็นปัญหาสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงเพราะยังขาดความรู้ความเข้าใจ อีกทั้งยังไม่เปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50

2. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมมะขามส่วนหนึ่งมีผลประโยชน์จากทรัพยากรประมงอย่างเต็มที่โดยใช้เครื่องมือประมงชนิดที่ทำลายล้างแบบต่างๆ เช่น อวนรุน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนบุคคล ทำให้ช่วงแรกในการดำเนินโครงการจัดการทรัพยากรนั้น ไม่มาร่วมกลุ่มและมีการทำลายทรัพยากรประมง และมีชาวบ้านบางส่วนที่ทำธุรกิจแพปลาซื้อของประมงผู้ซึ่งไม่มีส่วนได้หรือส่วนเสียใดๆ ซึ่งรับซื้อของประมงจากทุกแหล่งการทำประมง หรือแม้แต่ของประมงที่มาจากการทำประมงผิดกฎหมายบางส่วนจึงขาดความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมของกิจกรรม/โครงการ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20

3.2 ปัญหา และอุปสรรคข้อขัดข้องในการจัดการทรัพยากรประมงที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

1. สภาพเศรษฐกิจ ชาวบ้านบางส่วนมีความต้องการในรายได้ที่สูงขึ้น เนื่องจากมีรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน จึงออกไปทำงานรับจ้างภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น บางส่วนก็ออกไป

ทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมภายนอกหมู่บ้าน ทำให้มีเวลาในเรื่องของส่วนรวมลดลง โครงการ จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 83.33

ตอนที่ 2 ข้อมูลการประชุมกลุ่มย่อย

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ได้ทราบถึงปัญหาดังกล่าวข้างต้น และจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลหลักได้เสนอให้มีการหาสมาชิกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาดังกล่าวเพิ่มเติม โดยการประชุมกลุ่มย่อยครั้งนี้มีสมาชิกเข้าร่วมประชุมจำนวน 10 คน ซึ่งมีผู้เข้าร่วม 1 คนเป็นหนึ่งในผู้ให้ข้อมูลหลัก 30 คนจากสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นสำคัญ 3 ประเด็นปัญหา ได้แก่

ประเด็นปัญหาด้านขาดความรู้ความเข้าใจโดยเป็นกลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่อยู่ร่วมในชุมชนบ้านแหลมมะขามตั้งแต่เริ่มกิจกรรม/โครงการ ประกอบด้วยชาวประมงทั่วไปในหมู่บ้านแหลมมะขามนอกเหนือจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลหลักซึ่งอาศัยอยู่หมู่บ้านแหลมมะขามตั้งแต่กำเนิดและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลัก จำนวน 4 คน

ประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของชาวบ้านบางส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประกอบด้วย ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านแหลมมะขามที่เคยทำประมงอวนรุนและภายหลังได้หยุดทำประมงอวนรุนไป จำนวน 2 คน และเจ้าของแพปลา จำนวน 1 คน

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งเป็นชาวบ้านกลุ่มที่มีการทำอาชีพรับจ้างอื่นภายนอกหมู่บ้านนอกเหนือจากการทำประมงพื้นบ้าน จำนวน 2 คน

จากการประชุมกลุ่มย่อย สรุปผลตามประเด็นต่างๆ ได้ ดังนี้

ปัญหาในอดีตที่ได้รับการแก้ไขปัญหาไปแล้ว

1) ประเด็นปัญหาด้านขาดความรู้ความเข้าใจ ในการจัดการทรัพยากรประมง เพราะยังขาดความรู้ความเข้าใจ อีกทั้งยังไม่เปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเริ่มต้นกิจกรรม/โครงการภายในหมู่บ้านแหลมมะขามนั้น ได้มีวิธีทำความเข้าใจจนชาวบ้านเข้ามาร่วมได้โดยเริ่มต้นจากมีองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ซึ่งเปรียบเสมือนเจ้าหน้าที่ที่เป็นตัวแทน ซึ่งสมาคมหยาดฝนเป็นองค์กรเอกชนหนึ่งทำงานในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในแนวทางของการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นผู้มาแนะแนวทางให้ความรู้โดยจะชี้ให้ตระหนักถึงจำนวนของทรัพยากรประมงที่มีอยู่กับประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ว่าถึงจะมีอยู่มากเท่าไรนั้น หากไม่ช่วยกันดูแลรักษาจะหมดไปในที่สุด ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และรายได้จากการอาชีพการทำประมงพื้นบ้านอย่างไร ให้เห็นถึงความสำคัญและผลกระทบต่อการค้าประมง เมื่อชาวบ้านในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญแล้วก็จะทำให้เปิดรับข้อมูลข่าวสารในด้านการจัดการทรัพยากรประมงด้านอื่นๆตามไปอีกด้วย อีกทั้งในช่วงแรกของการจัดการทรัพยากรประมงนั้นองค์กรพัฒนาเอกชน

(สมาคมพยาบาลผ่น) ทำให้ประมงพื้นบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้น ยังเข้ามามีส่วนช่วยประสานงานในการจัดการทรัพยากรในชุมชนอย่างจริงจังโดยประสานความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านและแกนนำชาวบ้านที่เป็นที่เคารพนับถือของคนภายในชุมชน โดยองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมพยาบาลผ่น) ได้มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นระยะเวลาสั้นและยังทำกิจกรรมร่วมกับคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา หรือให้ความช่วยเหลือชาวบ้านต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ทำให้ตัวชาวบ้านเกิดความเชื่อใจและค่อยๆ ที่จะเปิดใจรับฟังข้อแนะนำต่างๆ จากตัวองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมพยาบาลผ่น) ทำให้การจัดการทรัพยากรประมงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้นสามารถปฏิบัติงานได้อย่างดีมีประสิทธิภาพและค่อยๆ เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจน อีกทั้งโดยพื้นฐานแล้วชาวบ้านเองมีภูมิปัญญาอยู่แล้วจึงง่ายที่จะรับรู้และเข้าใจ ส่งผลให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน ประเด็นปัญหานี้ได้รับการแก้ไขที่ดี ทำให้กิจกรรม/โครงการ ประสบความสำเร็จและมีเดินหน้าในกิจกรรม/โครงการเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงต่างๆตามมา จนประสบความสำเร็จมาถึงปัจจุบัน

2) ประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของชาวบ้านส่วนหนึ่งในชุมชนบ้านแหลมมะขามที่ได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรประมงอย่างเต็มที่โดยใช้เครื่องมือประมงชนิดที่ทำลายล้าง เช่น อวนรุน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการทรัพยากรประมงที่เกิดขึ้นในอดีต ผู้ซึ่งเคยทำประมงอวนรุน และโพงพาง และได้หยุดทำการประมงอวนรุนไปในขณะนั้น ได้ให้เหตุผลที่ยอมหยุดทำการประมงดังกล่าว เนื่องจากได้รับแรงกดดันจากกลุ่มชาวบ้านที่เกิดการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและเอาจริงเอาจังในขณะนั้น มีการพูดคุยแบบอะลุ่มอล่วยเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ส่วนหนึ่งก็ได้รับทราบความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องจากแกนนำที่เคารพนับถือ จากผู้นำศาสนาในหมู่บ้านถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรประมงที่มีอยู่ จึงค่อยๆ หยุดทำการประมงอวนรุนลงจนหยุดทำในที่สุด และหันมาทำประมงพื้นบ้านแทน แทน โดยผู้นำศาสนาเป็นบุคคลสำคัญที่เปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ทำให้ไม่ว่าจะทำกิจกรรมอันใดรวมถึงความร่วมมือในการอนุรักษ์ต่างๆก็จะเกิดความร่วมมือเป็นอย่างดีในขณะเดียวกันก็สามารถทำให้แก้ไขประเด็นปัญหานี้ได้ ส่งผลให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง โดยทำให้คนในชุมชนตระหนักคิดว่าถ้าตนยอมเสียประโยชน์ในขนาดนั้นซึ่งมีรายได้ที่ดี แต่คิดในทางกลับกันเพื่อผลประโยชน์ที่ได้ในอนาคตระยะยาวที่อาจมากกว่าหรือน้อยกว่าแต่มั่นคงมีกินมีใช้ไปตลอดชั่วลูกชั่วหลาน อีกทั้งการทำประมงดังกล่าวยังผิดกฎหมาย จึงไม่อยากจะเรื่องชุนเคื่องและขัดใจกับคนในหมู่บ้านเพื่อความสงบในการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน ในส่วนของประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนนั้นยังรวมถึงชาวบ้านบางส่วนที่ทำธุรกิจแพปลาซึ่งรับซื้อของประมงผู้ซึ่งไม่มีส่วนได้หรือส่วนเสียใดๆ ซึ่งมีการรับซื้อของประมงจากทุกแหล่งการทำประมง หรือแม้แต่ของประมงที่มาจากการทำประมงผิดกฎหมายบางส่วนจึงขาดความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมตอนเริ่มต้นกิจกรรม/โครงการนั้น ปัจจุบันผู้ทำธุรกิจแพปลาจะไม่รับซื้อสินค้า

ประมงที่มาจากการทำประมงแบบผิดกฎหมายซึ่งจะให้ความร่วมมือกับกิจกรรม/โครงการ เป็นอย่างดี เนื่องจากได้รับการร้องขอจากผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำศาสนาที่ตนนับถือ อีกทั้งตนยังมองว่าถ้าให้ความร่วมมือก็จะทำให้มีสินค้าประมงต่อไปในอนาคต จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ที่ทำธุรกิจแพปลาไม่รับซื้อสินค้าประมงที่ทำผิดกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงอีกทางหนึ่งด้วย

ปัญหาที่คุกคามในปัจจุบัน

1) ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งโดยภาพรวมความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านในปัจจุบัน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าในอดีต เนื่องจากมีรายได้ที่ดีขึ้นจากการฟื้นตัวของทรัพยากรประมง อีกทั้งไม่มีหนี้สิน โดยส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตแบบพอเพียง พอกิน พอใช้ มีความคิดที่จะใช้ชีวิตพุ่มเพื่อยหรือต้องการร่ำรวยมากนั้นค่อนข้างน้อยมาก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าโลกปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเข้ามาของกระแสทุนนิยม ชาวบ้านบางส่วนมีความต้องการในรายได้ที่สูงขึ้น เนื่องจากมีรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้น และมีความต้องการมากขึ้น ถึงแม้จะมีการนำสินค้าประมงมาแปรรูปตามคำแนะนำของภาครัฐเพื่อสร้างรายได้เพิ่มแล้วแต่ก็ยังมีรายได้ไม่เพียงพอ เนื่องจากไม่มีตลาดรับซื้อสินค้าแปรรูปประมงที่ไม่แน่นอน จึงจำเป็นต้องออกไปทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมภายนอกหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้มีเวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมและการสอดส่องดูแลลดลงไป ส่งผลให้สังคมในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เนื่องด้วยความกลมเกลียวผ่านความสัมพันธ์แบบเครือญาติของชุมชนภายในหมู่บ้านแหลมมะขามซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันของคนหมู่บ้านนั้นก็ช่วยกันอุดหนุนและทำให้การเข้าร่วมและดูแลกิจกรรม/โครงการ ไปในทางที่ดีและสม่ำเสมอ

ตอนที่ 3 สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant Observation)

จากการเข้าไปสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกาจังหวัดตรัง พบว่า จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านในหมู่บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ซึ่งได้สังเกตลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไปภายในหมู่บ้าน และสังเกตการทำกิจกรรมในบริเวณศาสนสถาน พบว่า

1. ลักษณะทั่วไปภายในหมู่บ้าน จากการสังเกตรอบหมู่บ้านในระยะเวลาเกือบสองเดือน ระหว่างที่เดินไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวก็ได้มีการทักทายพูดคุยกับชาวบ้านทั่วไปโดยตลอดและได้แวะกินข้าวกับชาวบ้าน ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นคนนับถือศาสนาอิสลาม เป็นคนจิตใจดีและใจดี อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเล มีป่าโกงกางล้อมรอบ เส้นทางถนนที่ตัดเข้าในตัวหมู่บ้านมีเส้นเดียวทั้งสองข้างทางยังคงเป็นป่าโกงกางโดยตลอด และจากการสังเกตชาวบ้านทุกคนเร็วอน จะมีเรือที่ไม่มีการติดเครื่องยนต์ หรือเรือที่มีเครื่องยนต์ภายนอกเรือหรือเรือที่มี

เครื่องยนต์ภายในเรือที่มีระวางบรรทุกน้อยกว่า 5 ตันกรอสเป็นของตนเองในครัวเรือน อย่างน้อย 1 – 2 ลำ ซึ่งจะอาศัยแรงงานของสมาชิกในครัวเรือนในการทำประมงเป็นหลัก โดยในครอบครัวสามีจะเป็นฝ่ายออกทะเลไปทำการประมง ในส่วนของภรรยาจะช่วยปลดสัตว์น้ำออกจากอวนหรือแห หลังจากสามีกลับจากทำประมงชายฝั่งแล้ว ส่วนใหญ่ภรรยาจะทำหน้าที่แม่บ้านและมีบางส่วนมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแม่บ้านประมง อาจมีบางส่วนออกไปทำงานรับจ้างด้านนอก เช่น ในโรงงานอุตสาหกรรมแต่ค่อนข้างน้อย เมื่อมีเวลาว่างชาวบ้านมักจะนั่งจับกลุ่มร่วมพูดคุยกันในตอนเช้าและตอนเย็นหลังเสร็จจากการทำงานอยู่เสมอ การรวมกลุ่มพูดคุยนี้มีทั้งคนในหมู่บ้านเดียวกันและคนจากหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียง โดยส่วนใหญ่จะอยู่กันแบบเครือญาติช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะอยู่แบบพอเพียง พอกินพอใช้ ไม่ต้องการชีวิตที่หรูหรา

2. สังเกตการณ์ทำกิจกรรมในบริเวณศาสนสถานคือ มัสยิดหรือสุเหร่า ซึ่งเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านหมู่บ้านแหลมมะขามส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชีวิตความเป็นอยู่ส่วนหนึ่งจะดำเนินไปตามศาสนกิจ โดยจะมีผู้นำศาสนาคอยดูแลในการร่วมพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งในส่วนของศาสนา จะมีคณะกรรมการศาสนา ประกอบด้วย โต๊ะอิหม่าม หมายความว่า ผู้นำศาสนาอิสลามประจำมัสยิด, โต๊ะคอเต็บ หมายความว่า ผู้แสดงธรรมประจำมัสยิด, โต๊ะบิหลัน หมายความว่า ผู้ประกาศเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจตามเวลา และโต๊ะเขียนี บุคคลทั้ง 4 ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งผู้นำทางศาสนาประจำสุเหร่า มัสยิดของชุมชน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีบทบาทความสำคัญต่อชุมชนอย่างมากในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรภายในหมู่บ้านแหลมมะขาม ให้เกิดความสงบและสามัคคีภายในหมู่บ้าน โดยเฉพาะโต๊ะอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนา จะมีบทบาทการเป็นผู้นำและผู้ห้ามปรามมิให้ชาวบ้านแหลมมะขามกระทำในสิ่งที่ผิดหลักศาสนา เมื่อมุสลิมทุกคนนั้นถือว่าเป็นผู้ที่ตักเตือนได้ ก็จะต้องให้อิหม่ามเป็นผู้ตักเตือนห้ามปรามได้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะชักจูงให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักหวงแหนและมีความต้องการในการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ให้มีกินมีใช้ไปตลอด โดยมี “มัสยิด” ซึ่งเป็นสถานที่ชาวมุสลิมใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์กันเป็นปกติ เป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม มัสยิดมักถูกใช้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติศาสนกิจของหมู่บ้าน อาจจะมีทั้งกิจกรรมทางศาสนาและใช้เป็นสถานที่อบรมให้ความรู้ ชัดเกล้าให้บุคคลและเยาวชนเป็นผู้เลื่อมใสในหนทางของพระอัลเลาะห์พระเจ้า โดยนอกจากชาวบ้านจะมาทำพิธีทางศาสนาแล้วหลังทำพิธีก็จะมี การเข้าประชุมพบปะพูดคุยกันของคนในหมู่บ้าน อีกทั้งในกิจกรรมดังกล่าวโรงเรียนภายในชุมชนก็จะนำคณะนักเรียนที่มีเชื้อสายมุสลิมจากโรงเรียนบ้านแหลมมะขามมาร่วมกันทำพิธีกรรมเป็นประจำสม่ำเสมอทุกสัปดาห์ ประเพณีที่สำคัญที่จะเห็นได้แก่ เทศกาลถือศีลอดในเดือนฮารีรายอ เป็นวันรื่นเริงประจำปี ชาวมุสลิมจะไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่ออภัยต่อกันในสิ่งที่ผ่านมา เป็นวันที่ทุกคนมีความสุขมาก ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปทำการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว โดยการสังเกตพบว่า ประเพณีดังกล่าวในช่วงกลางวันจะไม่มีมารับประทานอาหาร

หรือน้ำดื่มใดๆทั้งสิ้นเด็ดขาด ห้ามกลืนน้ำลายในระหว่างที่ถือศีลอดอยู่ เมื่อถึงครบกำหนดการถือศีลอดหรือวันออกบวช ชาวบ้านเชื้อสายมุสลิมภายในชุมชนบ้านแหลมมะขามก็จะมารับประทานอาหารร่วมกันกับครอบครัวพร้อมเครือญาติ บรรดาลูก จะขอภัยต่อพ่อแม่ มีการแสดงออกด้วยการสวมกอด การจูบมือ การหอมแก้มทั้งสองของพ่อแม่ เป็นการแสดงความรัก ลูกหลานที่อยู่ต่างภูมิลำเนาต่างกลับบ้าน เมื่อมาขอภัยและขอพรให้พ่อแม่ ทุกครัวเรือนจะมีความอบอุ่นไปด้วยบรรดาลูกๆ หลานๆ กลับบ้านโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งเป็นการพบปะพูดคุยกันครั้งใหญ่ของพี่น้องมุสลิมเลยก็ว่าได้ คล้ายกับวันปีใหม่ของคนไทยเชื้อสายพุทธ

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการรวบรวมคำถามโดยมุ่งศึกษาเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key – Information) จำนวน 30 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – Depth Interview) และมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ของผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชนและชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้านผู้ที่เคยทำประมงอวนรุน เจ้าของธุรกิจแพปลา และเพื่อให้ข้อมูลด้านการจัดการทรัพยากรประมงมีความสมบูรณ์ขึ้น จึงมีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – participant Observation) ทั้งสามส่วนนี้ผู้วิจัย ได้นำวิเคราะห์แล้ว จะทำให้สามารถเห็นกิจกรรม/โครงการลักษณะการรวมกลุ่ม ปัจจัย มิติ/ระดับ บทบาทของหน่วยงานรัฐ/เอกชน ผลที่เกิดขึ้น และผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนอย่างไร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง พื้นที่บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพการรับรู้ข้อมูลข่าวสารโดยส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้นำศาสนา เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาคือผู้นำชุมชน คิดเป็นร้อยละ 73.33 รายได้จากการประกอบอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 60 และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 33.33 (ตารางที่ 5.7) ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ผู้นำศาสนา

สำหรับประเด็นเรื่องศาสนาซึ่งเป็นปัจจัยทางด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล จากการศึกษา พบว่า ศาสนาจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม

ผลการศึกษาอธิบายในแง่ของผู้นำศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์และตัวแทนของศาสนาอิสลามในท้องถิ่นของหมู่บ้านแหลมมะขามหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผู้นำธรรมชาติ จากผลการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับเรื่องของศาสนานั้นในหมู่บ้านแหลมมะขามจะมีศาสนสถานที่สำคัญทางศาสนา คือ มัสยิดหรือสุเหร่า ซึ่งเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านหมู่บ้านแหลมมะขามส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชีวิตความเป็นอยู่ส่วนหนึ่งจึงดำเนินไปตามศาสนกิจ ซึ่งหลังจากการทำพิธีกรรมทางศาสนาทุกวันศุกร์ร่วมกันในทุกสัปดาห์หลังจากการละหมาดร่วมกันแล้ว จะมีผู้นำศาสนาคอยดูแลในการพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะชาวบ้านจะเชื่อในตัวของผู้นำศาสนา ในที่นี้ผู้นำศาสนาคือโต๊ะอิหม่าม โดยโต๊ะอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำศาสนานั้นจึงเป็นแกนนำคนสำคัญในการร่วมจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน ซึ่งโต๊ะอิหม่ามในได้อธิบายถึงการเริ่มต้นในการเข้ามาจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนว่า “การพัฒนาต้องพัฒนาในเชิงความคิดจะอย่างไรให้คนเห็นด้วยและเรียนรู้ด้วย โดยเริ่มต้นสมาคมหยาดฝนได้เข้ามาพัฒนาให้รู้เท่าทันด้วยสิ่งแวดล้อมแบบการเมือง โดยจะพาไปเดินสายประชุมสัมมนาที่นั่นที่นี่ ทั่วประเทศไทยพาไปหมด พอเริ่มเข้าใจในการทำงาน มันก็เกี่ยวโยงกับความคิด วิถีของคน สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ พอคนมีความคิดหลากหลายงานก็เดิน คนเข้าใจในเรื่องนโยบายของคนในพื้นที่ ว่าอะไรขาดแคลน อะไรทำได้ ทำไม่ได้ หลังจากนั้นก็ให้มาสื่อสารให้ความรู้กับชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาของสมาคมหยาดฝนเค้าเอานโยบายนั้นมาปฏิบัติงาน ให้ทรัพยากรที่มีอยู่จะทำอย่างไรให้มันคงยั่งยืนกับสังคมในชุมชน เค้าก็ให้วิธีการเราก็เดินตามรอย ชาวบ้านเค้าก็ได้รับความสะดวกสบาย มีอาชีพหลากหลาย เค้าวางแผนให้เราเดิน เหมือนสมัยนั้นเรายังไม่รู้จะวางแผนทำอะไรยังไง ส่วนหนึ่งเราเองก็ต้องใช้ความคิดตัวเองให้มากด้วย ว่างานที่เค้ามาบูรณาการว่าเราจะทำอย่างไร เพราะเราเป็นคนในพื้นที่เรารู้ว่าอะไรเป็นอะไร เค้าทำอะไรกันเดือดร้อนอะไรกัน ปัญหานโยบายเราเข้าไม่ถึงเราก็เข้าหาหมด โดยสมาคมหยาดฝนเป็นผู้ประสานงานให้ระหว่างหน่วยงานทางราชการและตัวของผู้นำศาสนากับผู้นำในชุมชน” (บุญ นวลศรี, โต๊ะอิหม่ามหมู่บ้านแหลมมะขาม 15 พฤศจิกายน 2557) จากการสัมภาษณ์เล็งเห็นได้ชัดว่าบุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญในการชักจูงให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักห่วงหาเหวี่ยงและมีความต้องการในการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ให้มีกินมีใช้ไปตลอด ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรภายในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ ทักษะคติของผู้นำศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เห็นได้จากบทความตอนหนึ่งของโต๊ะอิหม่ามบ้านแหลมมะขาม “ชีวิตของเราเราต้องรักษา อย่าให้ใครมารักษาให้...มันไม่ใช่เปรียบเสมือนว่าหากเราไม่สบายเราต้องรักษาตัวเอง หากนิสัยไม่ดีหรือมีส่วนที่เราเสียเราก็ต้องตัดทิ้งเสียบ้าง เมื่อคนจะกินก็มักจะเลือกกินแต่ของดีๆ ของไม่ดีไม่กิน ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมก็เช่นกัน เราอย่าเอาสิ่งไม่ดีไปให้มันเพราะมันก็มีชีวิต มันไม่ต้องการสิ่งแปลกปลอมเหมือนอย่างที่คุณไม่ต้องการสำคัญคือ “มันสัมพันธ์กับชีวิตเรา” ซึ่งน่าจะใช้คำนี้ได้ หากธรรมชาติยังยืนยง คนก็ยืนหยัดอยู่ได้ หากธรรมชาติหุดหาย คนก็คงตายในไม่ช้า” (บุญ นวลศรี, โต๊ะอิหม่ามหมู่บ้านแหลมมะขาม 15 พฤศจิกายน

2557) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและมีความเชื่อความเคารพในตัวของผู้นำศาสนา เพราะเชื่อว่าสามารถเป็นที่พึ่งพิงและยกระดับสภาพของจิตใจได้ ดังนั้นจึงให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมเท่าที่สามารถทำได้ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของผู้นำทางศาสนาที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ทุนเดิมของบ้านแหลมมะขามนั้นเป็นฐานความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติในระบบศาสนาอิสลามซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านส่วนใหญ่นั้นเป็นลูกหลานหรือทายาทของชนดั้งเดิมในอดีต ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและสายเลือดทางศาสนาอิสลามจึงมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นกลมเกลียว มีความรักความเป็นพี่น้องสูงมาก จึงเป็นฐานพลังสำคัญที่ทางแกนนำของหมู่บ้านแหลมมะขาม นำมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการต่างๆของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน กิจกรรมการจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้ทำควบคู่มาเป็นระยะเวลาเกือบ 30 ปี โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง มีร้อยละ 100 (ตารางที่ 5.1) ที่มีเชื้อสายไทยมุสลิมส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นดั้งเดิมในหมู่บ้านแหลมมะขามจึงมีความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากศาสนสถาน มากกว่าคนที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนมากกว่าตามไปด้วย

นอกจากนี้ยังพบอีกว่าทัศนคติขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือสมาคมหยาดฝนนั้นที่มีต่อการจัดการทรัพยากรแหลมมะขามนั้น โดยภาพรวมจะเป็นไปในทางบวก กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรจะค่อนข้างประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีทั้งนี้เนื่องจากมีบทบาทของทางสมาคมกล่าวได้ว่า เป็นผู้ประสานให้เกิดการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งจากการเข้าไปทำงานคลุกคลีกับชาวบ้านในท้องถิ่นดังกล่าว พบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการทรัพยากรสำเร็จค่อนข้างสูงนั้นคือ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว ผนวกกับการประสานงานของสมาคมทำให้มีรูปธรรมมากขึ้น

ภูมิปัญญาที่กล่าวถึงนั้น เป็นไปในลักษณะของแนวคิดที่เกิดจากการสังเกตสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ของทรัพยากร ซึ่งมีการใช้อย่างไม่เหมาะสม และจำกัด จนเกิดคำถามขึ้นแก่ผู้สังเกต “ทำอย่างไร ที่จะมีทรัพยากรสัตว์น้ำในการประกอบอาชีพต่อไป” คำถามที่เกิดขึ้นนั้นเปรียบเสมือน แนวทางที่ก่อให้เกิดการจัดการทรัพยากร ซึ่งความคิดในการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรสัตว์น้ำ ป่าชายเลน ผนวกกับการเข้าไปทำงานของสมาคมหยาดฝนนั้น จนทำให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น (สุชีรา แก้วรักษ์ 2540) ซึ่งจากบทสัมภาษณ์ของโต๊ะอิหม่ามซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญคนหนึ่งนั้นตอนหนึ่งได้กล่าวว่า “ป่าชายเลนเมื่อก่อนที่เขาสร้างเตาถ่านขึ้นมาในหมู่บ้านสมัยก่อนนั้น พวกเราไม่รู้ถึงผลของมัน จนกระทั่งทรัพยากรของพวกเราที่เราไปหาปูหาและปลาสัตว์น้ำ มันก็ลดมาเรื่อยๆพอทรัพยากรสัตว์น้ำตรงนั้นลดลง แล้วเราก็หันกลับมาดูป่าชายเลนอีกว่าทำไมเมื่อก่อนเราใช้ขวานสามปอนด์ครึ่งตัดไม้ถ้าใช้หรือขวานสองปอนด์จะตัดไม้ไม่ล้ม ต้นไม้ต้นหนึ่งหนักถึง 200 - 300 กิโล ซึ่งสมัยนั้นต้นไม้ในป่าชายเลนใหญ่เราจะใช้ขวานตัดเพราะยังไม่มีเลื่อย เมื่อมีการตัดต้นไม้ในป่าชายเลนไปทำถ่านมาก

ขึ้น พออยู่มาไม่นานหลังจากนั้น ขนาดที่ว่าสามารถใช้ขวานสามปอนด์ตัดต้นไม้ล้มครั้งเดียว 10 ต้น รวดอย่างง่ายดาย” (บุญ นวลศรี. โต้ะอิหม่ามหมู่บ้านแหลมมะขาม 15 พฤศจิกายน 2557) จากคำพูด ดังนั้นเปรียบเปรยได้ว่าตอนที่ยังไม่มี การนำต้นไม้ไปขายเพื่อเผาถ่านนั้นป่ายังคงมีความอุดมสมบูรณ์ อยู่อย่างมากทำให้มีทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อมีการตัดต้นไม้ไปขายเพื่อเผาถ่านมากขึ้นจน ต้นไม้ในป่าขายเลนเริ่มหมดไปจนเหลือต้นเล็ก แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา ที่เกิดจากแนวคิดที่ได้จาก การสังเกตสถานการณ์ที่เป็นอยู่ของตัวทรัพยากรด้วยตนเอง เมื่อมีการใช้อย่างไม่จำกัด และไม่ถูกวิธี จนทำให้ป่าค่อยๆหมดไป นั้นทำให้ตัวของนายบุญเองเกิดคำถามขึ้นว่าจะทำอย่างไรให้มีทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ให้มีกินมีใช้ไปตลอดสู่รุ่นลูกหลาน จึงให้ความร่วมมือ กับตัวของสมาคมหยาดฝนซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนภายนอกที่เข้ามาในท้องถิ่นตนเอง กลายเป็น จุดเริ่มต้นในความร่วมมือทำกิจกรรมการจัดการทรัพยากรต่างๆต่อมา นายบุญซึ่งขณะนั้นเองก็เป็น โต้ะอิหม่ามที่เป็นที่ยอมรับซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญที่เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจให้แก่ชาวบ้านอีกทอด หนึ่ง การจัดการความรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย น่าจะเป็น กุญแจสำคัญที่ทำให้การจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขามเกิดความสำเร็จอีกด้วย

2. ผู้นำชุมชน

ดังที่กล่าวไว้ตามทฤษฎีของ Uphoff (อ้างถึงในวินดี จินสวัสดิ์ (2540) จาก แนวคิดหลักการเบื้องต้นของการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้น ผู้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการกระตุ้น ชุมชน มีบทบาทสำคัญมากที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นตัวชี้บอกให้เห็นย้อนกลับไปถึงการคิด ริเริ่มของการมีส่วนร่วมในเรื่องนั้น ความคิดริเริ่มกับกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมีความสัมพันธ์กัน ผู้นำ ชุมชนอาจจะอาสาสมัครเข้าร่วมในกิจกรรม และในขณะเดียวกันก็จะเกณฑ์แรงงานคนงานให้เข้ามา มีส่วนร่วมได้ ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีสถานภาพทางสังคมเป็นผู้นำท้องถิ่น จึงเป็นผลทำให้มีการ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของบ้านแหลมมะขาม ซึ่งผู้นำชุมชนในพื้นที่หมู่บ้าน แหลมมะขาม บทบาทการทำงานจะเป็นไปตามหน้าที่และอิทธิพลทางศาสนาในส่วนหนึ่งจะมีหน้าที่ บทบาทคล้ายคลึงกับผู้นำศาสนา โดยผู้นำชุมชนท้องถิ่นจะประสานความร่วมมือกันทำงานกับผู้นำ ศาสนาในการจัดการทรัพยากรประมง หรือกิจกรรมอื่นๆที่สำคัญภายในชุมชน ซึ่งโดยตำแหน่งหน้าที่ ทำให้สามารถที่จะร่วมตัดสินใจได้อย่างเด็ดขาด เช่น ในกรณีกฎระเบียบข้อตกลงในการใช้ป่าขายเลน ร่วมกัน ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตัดสินใจและพิจารณาข้อตกลง ซึ่งเป็นที่ทราบกับทั่วไปภายในชุมชน หมู่บ้านแหลมมะขาม โดยผู้นำชุมชนจะเป็นทั้งผู้ปฏิบัติและรักษากฎเกณฑ์ต่างๆให้ แต่อาจมีความ บกพร่องอยู่บ้างเพราะการดำเนินงานส่วนใหญ่เกิดจากการจัดการของชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมเกิดข้อผิดพลาดบ้างจากการทำงานร่วมกัน การดำเนินงานจึงเป็นรูปธรรมจึงถือว่าประสบ ความสำเร็จพอสมควร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ (พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ 9 พฤศจิกายน 2558) ระบุว่า “ทาง

สมาคมขยายผลจะส่งเจ้าหน้าที่ไปใช้ชีวิตและทำกิจกรรมอยู่กับชาวบ้านเป็นเวลาหลายปี แต่เดิมนั้น หมู่บ้านแหลมมะขามเป็นหมู่บ้านที่ไม่เจริญ การเดินทางก็ลำบาก ต้องใช้เรือในการเดินทางไปยังตัว หมู่บ้านเท่านั้น เราจึงเริ่มต้นจากการเข้าไปจัดการด้านสุขภาพ สาธารณสุข โภชนา สาธารณะ ทำให้ได้กลุ่มผู้นำในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็น แกนนำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา มาร่วมจัดการร่วมกัน พอมีกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็ง มีความรู้ความเข้าใจที่ชาวบ้านในชุมชนเชื่อถือและยอมรับเชื่อฟังแล้ว ก็สามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ชาวบ้านในชุมชนได้จึงมีกิจกรรมโครงการทางเศรษฐกิจมีการส่งเสริม การเลี้ยงปลาในกระชัง ต่อมาจึงเริ่มมีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างจริงจังเพิ่มขึ้น ตามมาด้วยการจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และมีการอนุรักษ์เต่าทะเล มีการรณรงค์ให้หยุดใช้อวนลาก อวนรุน ซึ่งทำลายแหล่งหญ้าทะเลและเต่าทะเล กิจกรรมเหล่านี้ได้ทำควบคู่ไปด้วยกันตลอดจนถึงปัจจุบัน โดยทางสมาคมเป็นเพียงผู้แนะแนวทาง และประสานงานต่างๆให้ เมื่อชุมชนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง จึงเริ่มทยอยห่างออกมา” สอดคล้องผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ทำการสัมภาษณ์นั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำ องค์กรท้องถิ่น คือ แกนนำชุมชนมากที่สุด 66.67 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ คือ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน 13.33 เปอร์เซ็นต์ (ตารางที่ 5.1) ทำให้เห็นได้ชัดขึ้นไปอีกว่ากลุ่มผู้นำชุมชนเป็น ปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลม มะขามเป็นอย่างมาก

3. รายได้จากการประกอบอาชีพ

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน เพศชาย มี สถานะภาพสมรส อายุเฉลี่ย 58 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นคนดั้งเดิมในบ้านแหลม มะขาม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เฉลี่ย 57 ปี (ตารางที่ 5.1) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในครัวเรือน 1 – 2 อาชีพ อาชีพที่ทำมากที่สุด คือ อาชีพประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นอาชีพหลัก และมีอาชีพเสริมคือ ทำ การเกษตร (ปาล์มน้ำมัน) ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ (ตารางที่ 5.2) ซึ่งมีรายได้รวมของการ ทำการประมงอยู่ที่ 10,001 – 15,000 บาทต่อเดือน (ข้อมูลรายได้จากการทำประมงระหว่างปี พ.ศ. 2553 – 2557) (ตารางที่ 5.3) การวิเคราะห์ในส่วนนี้จะร่วมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในส่วนของชาวบ้าน ทั่วไปและผู้ประกอบอาชีพประมงไว้ด้วยกัน คือ ผู้ประกอบอาชีพประมงชายฝั่งที่ใช้เครื่องมือประมง ถูกกฎหมายทั่วไป ผู้ประกอบอาชีพประมงอวนรุนที่เคยมีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการทรัพยากร ประมงในอดีต ผู้ประกอบอาชีพประมงพร้อมกับเป็นเจ้าของแพปลา ที่ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมาจากการทำ ประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มผู้ผลิตทั้งหมด (จับสัตว์น้ำ) ซึ่งทุกคนจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติที่ทำ ตามกฎข้อตกลงและระเบียบของชุมชน กล่าวคือ การทำประมงจะต้องกระทำไปพร้อมๆ กับการ จัดการทรัพยากรประมง รวมถึงการอนุรักษ์ และจะต้องให้ความร่วมมือกับชุมชนเองในงานด้านการ พัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้น โดยชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีผลโดยตรงจากการจัดการทรัพยากรประมงที่

เกิดขึ้นในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ซึ่งในระยะแรกมีทั้งยอมรับและไม่ยอมรับ และไม่เข้าใจถึงการทำงานในด้านการจัดการทรัพยากรประมงและการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงภายในชุมชนบ้านแหลมมะขาม

ในส่วนของการยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้ข้อตกลงของชุมชน มักมีแนวคิดที่ว่า ในการจัดการทรัพยากรประมงและการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น จะก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนบ้านแหลมมะขาม และคิดถึงความเป็นอยู่ในตัวของทรัพยากรประมงที่จะใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต

ในส่วนของการไม่ยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้ข้อตกลงของชุมชนเท่าที่ควร มักมีแนวคิดที่ว่า การเข้ามาจัดการทรัพยากรประมงและการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น จะทำให้รายได้ในอดีตที่เคยหาได้มาก ลดน้อยลงในปัจจุบัน แต่ด้วยปัจจัยหลายปัจจัยเป็นตัวบังคับแนวคิดนี้ไม่ให้เกิดทางเลือกหรือข้อตกลงในการจัดการทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในชุมชน ทำให้ยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นไปโดยปริยาย และในส่วนที่ไม่เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายใต้ข้อตกลงของชุมชน หรือไม่เข้าใจแนวคิดในการจัดการทรัพยากรประมงและการอนุรักษ์ของชุมชนที่ตกลงร่วมกันนั้น เกิดขึ้นกับชาวบ้านแหลมมะขามบางส่วน แต่อาศัยการเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรประมงและการอนุรักษ์ของชุมชนทำให้มีการเรียนรู้และเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมงและการอนุรักษ์มากขึ้นตามลำดับ ซึ่งโดยส่วนมากแนวคิดในการทำเพื่อเลี้ยงชีพเพียงอย่างเดียวจะไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ตอนหนึ่งได้กล่าวเกี่ยวกับความหมายของชุมชนและประชาคม ไว้ว่า “ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า” โดยชุมชนบ้านแหลมมะขามที่ทำให้ประสบความสำเร็จนั้นส่วนหนึ่งความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆในการจัดการทรัพยากรประมง ซึ่งมีพื้นฐานการยึดเหนี่ยวบางประการที่ผูกพันเอกภาพกัน คือ เชื้อชาติ และต้นกำเนิดเดิมของศาสนาที่ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมซึ่งรายได้ส่วนใหญ่มาจากทำการประมงพื้นบ้านเหมือนกัน ซึ่งเป็นการทำการประมงแบบยังชีพเพื่อเลี้ยงตนเองมากกว่าการทำประมงเชิงธุรกิจ ทำให้มีความใกล้ชิดกัน และเห็นอกเห็นใจกันเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ส่งผลให้การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในหมู่บ้านแหลมมะขามนั้นเกิดความร่วมมือกันเป็นอย่างดี

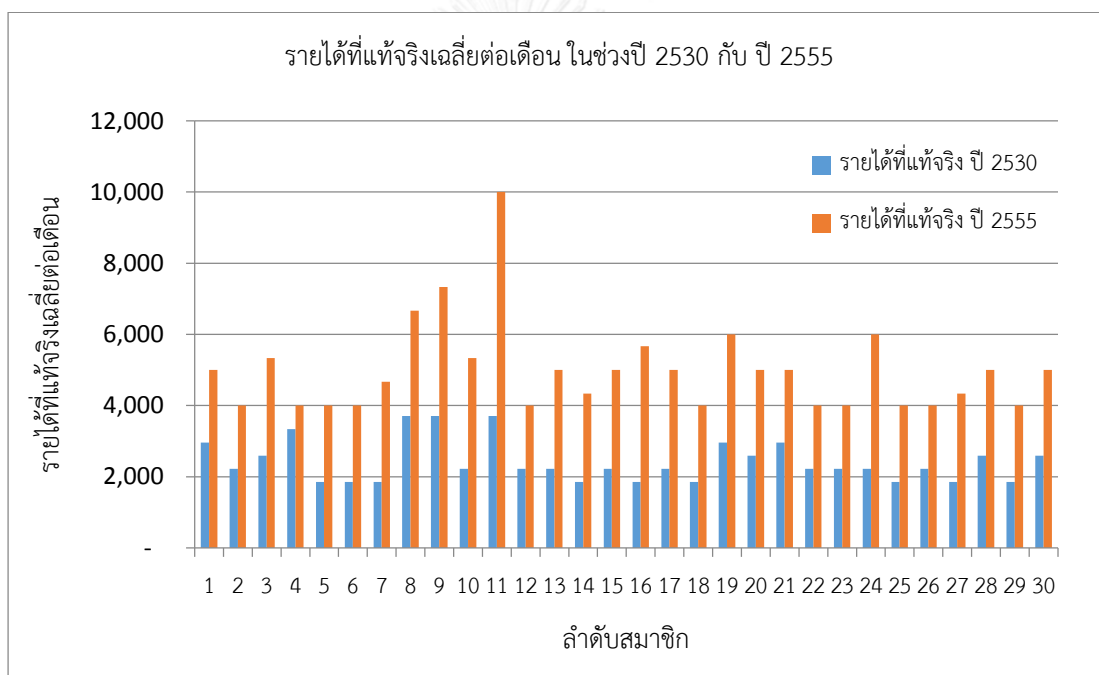
4. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ช่องทางการรับข้อมูลข่าวสาร พบว่า จำนวนช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารต่างกันส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงแตกต่างกัน ในช่วงแรกๆ ชุมชนจะได้รับข้อมูลข่าวสารกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีลักษณะ

การสื่อสารทางเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คือ หอกระจายเสียง ซึ่งจะมีความรวดเร็วและเป็นระเบียบ ผลจากการได้รับข่าวสารผ่านช่องทางเหล่านี้เป็นประจำ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้คิด และตั้งข้อสังเกตกับปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนในชุมชน การลดน้อยลงของทรัพยากรประมงทะเล ตลอดจนเริ่มเห็นความสำคัญของการเริ่มจัดการทรัพยากรประมง คือ การร่วมกันปลูกป่าชายเลน การหยุดทำประมงผิดกฎหมาย เช่น อวนรุน การปลูกหญ้าทะเล รวมถึงการอนุรักษ์เต่าทะเล จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดเสนอปัญหาและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งจะนำไปช่วยเพิ่มช่องทางและลักษณะของการสื่อสารเป็นแบบ 2 ทางมากขึ้น ผ่านการแนะนำและร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้นำชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เพื่อนบ้าน/ญาติพี่น้อง จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน ซึ่งจะสร้างความเข้าใจร่วมกันและมีการตัดสินใจได้มากกว่าเป็นผลให้เกิดการพัฒนายกระดับด้วยการนำความรู้ที่ได้นั้นมาลงมือปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรประมงร่วมกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล ในการเข้าร่วมในการตัดสินใจ การเข้าร่วมในการปฏิบัติการ การเข้าร่วมในผลประโยชน์ ตลอดจนการเข้าร่วมติดตามประเมินผล โดยในชุมชนบ้านแหลมมะขามนั้นได้รับข้อมูลข่าวสารคิดเป็นร้อยละ 100 (ตารางที่ 5.4) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารซึ่งจำนวนแหล่งของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ มีมากที่สุด คือ 2 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 53.33 และรองลงมาคือ 1 แหล่ง คิดเป็นร้อยละ 46.67 (ตารางที่ 5.5) ผลการศึกษาคั้งนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542) ที่พบว่า การรับรู้ข่าวสารด้านการประมงและการเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงทะเลพื้นบ้านในการจัดการประมงโดยชุมชน และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิไลพร สมบูรณ์ชัย (2534) ที่พบว่า การรับรู้ข่าวสารที่ต่างกันจะก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน โดยกลุ่มที่มีการรับรู้ข่าวสารจำนวน 6 ครั้งต่อเดือนขึ้นไปเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากกว่ากลุ่มย่อยอื่นๆ ในเรื่องเดียวกัน และสอดคล้องกับ สมใจ เข้มเจริญ (2531) ที่พบว่า การได้รับข่าวสารของประชาชนในเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

โดยทั้ง 4 ปัจจัย ได้แก่ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวประมงบ้านแหลมมะขามได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงจนประสบความสำเร็จจากกิจกรรม/โครงการ เห็นได้จากผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนได้ตั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงในทางบวก คิดเป็นร้อยละ 100 (ตารางที่ 5.24) โดยการเปลี่ยนแปลงในทางบวกที่เกิดขึ้นนั้น มีการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้เพราะมีการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรประมงเพิ่มมากขึ้น (สามารถหาวัตถุประสงค์ได้เพิ่ม) เห็นได้จากแผนภูมิเปรียบเทียบรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อเดือนในปี พ.ศ. 2530 กับ ปี พ.ศ. 2555 (ภาพที่ 5.1) ซึ่งปรากฏให้

เห็นว่าจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อเดือนในปี พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นรายได้เฉลี่ยหลังการจัดการทรัพยากรประมงแล้ว เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นรายได้เฉลี่ยอยู่ในระหว่างช่วงก่อนการจัดการทรัพยากรประมงและช่วงเริ่มต้นโครงการ แสดงให้เห็นถึงผลต่อความสำเร็จในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง โดยมีปัจจัย ทางด้านผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เป็นแรงจูงใจที่สำคัญทำให้ชาวประมงในหมู่บ้านแหลมมะขามเข้ามามีส่วนร่วมทรัพยากรประมงในบ้านแหลมมะขามจึงเป็นผลช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ผลจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม/โครงการในปัจจุบันยังส่งผลด้านบวกอื่นในปัจจุบันที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนประมงพื้นบ้าน โดยทำให้ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนมีการปรับตัวและนำความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิตมากขึ้น เกิดการรับรู้และแลกเปลี่ยนข่าวสารทางการประมงเพิ่มมากขึ้น สร้างอาชีพเสริมเพิ่มขึ้นอีกด้วย

หมายเหตุ: ดัชนีอ้างอิงวัฏจักรเงินเพื่อปี 2533 เฉลี่ย 2.7 และ ดัชนีอ้างอิงวัฏจักรเงินเพื่อปี 2555 เฉลี่ย 3.0

ภาพที่ 5.1 รายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อเดือนในปี พ.ศ. 2530 กับ ปี พ.ศ. 2555

ข้อค้นพบจากการวิจัยในเรื่องของมิติ/ระดับของการมีส่วนร่วม ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรประมง

กิจกรรมและโครงการซึ่งเริ่มต้นจากการรวมตัวของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรประมง ของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาหลัก คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าชายเลนและการลดลงของทรัพยากรประมงทะเล

จากเรือประมงพาณิชย์เพื่อการส่งออก ใช้เครื่องมือการประมงเช่น อวนรุนอวนลาก โพงพาง เรือปั่นไฟ ระเบิด และเครื่องมือจับสัตว์น้ำทั้งหลายทำให้มีผลกระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ชาวบ้านในบ้านแหลมมะขามและผู้นำจึงได้ประชุมกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวจึงนำมาสู่กิจกรรม/โครงการในการจัดการทรัพยากรประมง ซึ่งประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมไปพร้อมๆกันและมีแนวทางในการจัดการเหมือนกัน โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทั้งหมดร่วมกันโดยจะแบ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นโครงการ และช่วงดำเนินโครงการ ซึ่งจะเห็นได้ว่า มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน โดยชาวประมงพื้นบ้านจะเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหากิจกรรมหรือโครงการ ถึงร้อยละ 56.67 ซึ่งจะเข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนให้ความคิดเห็น/ช่วยเหลือ และปฏิบัติมากที่สุด ถึงร้อยละ 70.59 (ตารางที่ 5.8) และช่วงดำเนินโครงการ ได้แก่ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เข้าไปมีส่วนร่วมร้อยละ 86.67 (ตารางที่ 5.9) ซึ่งจะเข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนการระบุปัญหา ประชุมพิจารณาตัดสินใจ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 69.23 (ตารางที่ 5.9) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ เข้าไปมีส่วนร่วมร้อยละ 100 โดยมีขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารประสานความร่วมมือการดำเนินโครงการ มากที่สุด ร้อยละ 86.67 (ตารางที่ 5.10) ซึ่งพบว่า การสนับสนุนด้านทรัพยากรนั้นชาวประมงพื้นบ้านจะมีการสนับสนุนด้านแรงงาน และข่าวสารเป็นหลัก มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เข้าไปมีส่วนร่วม ร้อยละ 100 ซึ่งจะเข้าไปมีส่วนร่วม เพราะด้านวัตถุ ทางสังคม และส่วนบุคคลมากที่สุด ร้อยละ 83.34 (ตารางที่ 5.12) ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เข้าไปมีส่วนร่วมร้อยละ 100 ซึ่งพบว่า มีขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วมติดตามผลการดำเนินงานและบำรุงรักษา ร้อยละ 100 (ตารางที่ 5.13) โดยจะเห็นได้ว่าชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านแหลมมะขามได้เข้าไปมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการและช่วงดำเนินโครงการ ซึ่งในขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ส่วนร่วมในผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผลชาวประมงพื้นบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมร้อยเปอร์เซ็นต์ อีกทั้งในส่วนของการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นทุกคนได้ติดตามผลการดำเนินงานและบำรุงรักษาทั้งทุกคนและได้กระทำกิจกรรมหรือโครงการเหล่านี้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนของหน่วยงานรัฐ ในช่วงเริ่มต้นโครงการหน่วยงานรัฐไม่ได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา แต่จะเข้ามามีส่วนร่วมในช่วงดำเนินโครงการแล้ว โดยในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะเข้าร่วมในการประชุมพิจารณา มากที่สุด ในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจะเข้าร่วมในการบริหารประสานความร่วมมือมากที่สุด ในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จะร่วมในผลประโยชน์ทางสังคมมากที่สุด และในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลจะเข้าร่วมในการติดตามผลการดำเนินงานตลอดจนร่วมใน

การบำรุงดูแล โดยในช่วงดำเนินโครงการหน่วยงานรัฐจะเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และยังคงดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบันร่วมกับชุมชนชาวประมง

มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชน(สมาคมหยาตฝน) ในช่วงเริ่มต้นโครงการองค์กรพัฒนาเอกชน(สมาคมหยาตฝน) จะเป็นผู้บุกเบิกและเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ ซึ่งเป็นทั้งผู้คิดริเริ่มเอง ให้ความความคิดเห็น/ช่วยเหลือ และเป็นผูปฏิบัติ ตั้งแต่เริ่มไปพร้อมกับชุมชน และในช่วงการดำเนินโครงการนั้น ในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะมีส่วนร่วมในการระบุปัญหามากที่สุด ในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจะมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านทรัพยากรมากที่สุดโดยเฉพาะเป็นแหล่งเงินทุน ในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จะร่วมในผลประโยชน์ทางสังคมมากที่สุด และในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลจะเข้าร่วมในการติดตามผลการดำเนินงานมากกว่าส่วนร่วมในการบำรุงดูแล ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชน(สมาคมหยาตฝน) จะเข้าไปมีบทบาทการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนในการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นโครงการจนถึงช่วงการดำเนินโครงการมาพร้อมกับชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน จนกิจกรรม/โครงการในการจัดการทรัพยากรประมงประสบความสำเร็จแล้ว ปัจจุบันจึงค่อยๆแยกตัวออกไป

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการที่ชาวประมงทะเลพื้นบ้านในหมู่บ้านแหลมมะขามจะเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรประมงต่างๆ อันได้แก่ การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์หญ้าทะเลนั้น จะต้องมีการแสดงออกของชาวประมงพื้นบ้านถึงกระบวนการที่ได้กระทำร่วมกันตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ คือ มีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหา และช่วงดำเนินโครงการ คือ ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมในการปฏิบัติการ ร่วมในผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมในการติดตามประเมินผล โดยความสำคัญในการมีส่วนร่วมในชุมชนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งยิ่งชาวประมงพื้นบ้านภายในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการมากเข้าไคร้จะทำให้ประชาชนมีอิทธิพลต่อการกำหนดแผนและกฎระเบียบต่างๆในการจัดการทรัพยากรประมง ทำให้มีฐานการมีส่วนร่วมมากขึ้น ส่งผลให้ตัวของชุมชนมีการยอมรับและเข้าใจกฎระเบียบหรือแผนต่างๆเป็นอย่างดี เมื่อตัวชุมชนเกิดการยอมรับและเข้าใจแล้ว หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องก็จะสามารถนำเสนอทางเลือกเข้าไปได้มากขึ้นและสามารถเข้าใจร่วมกันอย่างถูกต้อง ทำให้เกิดการประสานความร่วมมือเป็นอย่างดีระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง โครงการหรือกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรประมงจึงประสบผลสำเร็จเพราะได้รับการสนับสนุนจากชาวประมงพื้นบ้านภายในชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งการให้องค์กรชุมชนเข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนกำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ การปฏิบัติ การตรวจสอบ ติดตามประเมินผล ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ ปารีชาติ วัลย์เสถียร (2543) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมในลักษณะของกระบวนการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

ในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน”

5.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสัตหีบ จังหวัดตราด

ในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเด็น กล่าวคือ ประเด็นปัญหาในอดีตที่ได้รับการแก้ไขแล้ว 2 ประเด็น ปัญหา ได้แก่ ประเด็นแรกเป็นประเด็นเกี่ยวกับปัญหาด้านขาดความรู้ความเข้าใจ ประเด็นที่สอง ประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ส่วนประเด็นปัญหาที่คุกคามในปัจจุบัน ได้แก่ ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคในอดีตที่ได้รับการแก้ไขแล้ว

1. ประเด็นปัญหาด้านขาดความรู้ความเข้าใจ
2. ประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

จากปัญหา 2 ข้อนี้มีความสอดคล้องกัน จึงนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งจากการศึกษาข้างต้นก่อนที่โครงการจะสำเร็จได้นั้นก็ประสบปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทั้งในช่วงเริ่มและระหว่างดำเนินโครงการ ซึ่งปัญหาและอุปสรรคของสมาชิกชุมชน ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของสมาชิกในชุมชน ซึ่งทำให้ในช่วงเริ่มต้นโครงการมีผู้เข้าร่วมเพียงร้อยละ 56.67 (ตารางที่ 5.8) แต่ภายหลังจากที่องค์กรพัฒนาเอกชน(สมาคมหยาดฝน) เข้ามาอยู่อาศัยกับชาวบ้านสร้างความเชื่อใจ และแนะแนวทางให้ความรู้ และประสานงานอย่างจริงจังกับผู้ใหญ่บ้านและแกนนำชุมชนให้มีความรู้ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน กิจกรรมทางศาสนาโดยผ่านผู้นำศาสนาทำให้เข้าถึงชาวบ้านได้มากขึ้น ทำให้สมาชิกชุมชนเริ่มมีความรู้และความเชื่อใจ อีกทั้งผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเมื่อได้ร่วมพูดคุยกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ทำให้เห็นถึงการกระทำที่ผิดกฎหมาย ทำลายล้างทรัพยากร ประโยชน์ของการมีทรัพยากรให้ใช้อย่างยั่งยืน ประกอบกับแรงกดดันของชาวบ้านในชุมชนเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านได้อย่างสงบสุข เนื่องจากสมาชิกในหมู่บ้านอยู่อาศัยการแบบเครือญาติ ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน และมีการพบปะพูดคุยและทำกิจกรรมทางศาสนาด้วยกันบ่อยครั้ง ทำให้ในช่วงดำเนินโครงการ มีผู้เข้าร่วมถึงร้อยละ 86.67 (ตารางที่ 5.9) และส่งผลให้ในช่วงประเมินผลหรือติดตามดูแลรักษาทรัพยากรโครงการสมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมทั้งหมด เนื่องจากสมาชิกในชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น และเล็งเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลสำเร็จที่ดีของโครงการจัดการทรัพยากรของชุมชนนี้ สมาชิกมีการ

ดำเนินชีวิต และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากร ดูแลรักษาทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาวิจัยพบว่า ประเด็นปัญหาด้านขาดความรู้ความเข้าใจ และประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนนั้น เป็นประเด็นปัญหาในอดีตที่ได้รับการแก้ไขแล้ว สาเหตุหลักของการแก้ไขปัญหามาจากผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญหรือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านแหลมมะขามที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นหลักเข้ามามีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรประมง เป็นผลให้การจัดการทรัพยากรประมง รวมถึงในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันกิจกรรมที่ทำการพยายามสอดแทรกเอกลักษณ์และความสำคัญของชุมชนลงไปทำที่จะทำได้ เพื่อให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตเดิมเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรประมง

ปัญหาและอุปสรรคในปัจจุบัน

1. ประเด็นปัญหาที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ปัญหาและอุปสรรคในปัจจุบันซึ่งเกิดจากสภาพเศรษฐกิจ ปฏิเสธไม่ได้ว่าโลกปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา โดยผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้มีการกระจายตัวของข้อมูลข่าวสารอย่างหลากหลายและทั่วถึงมากขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจเป็นทุนนิยมมากขึ้น ค่านิยมในการบริโภคเปลี่ยนไป เกิดเป็นวัฒนธรรมบริโภคนิยมขึ้น เพราะกระแสโลกาภิวัตน์และวิกฤติเศรษฐกิจ การเปิดเสรีทางการค้าก่อให้เกิดภาวะ การปรับตัวไม่ทันทางสังคม การเปลี่ยนแปลงมีการพลิกผัน ภาวะการแข่งขันสูงขึ้น ก้าวสู่ระบบทุนนิยม วัตถุนิยม ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ นำไปสู่การพัฒนาในทุกด้านรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่รวดเร็ว เห็นได้จากชาวบ้านแหลมมะขามบางส่วนมีความต้องการในรายได้ที่สูงขึ้น เนื่องจากมีรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้น และมีความต้องการมากขึ้น ถึงแม้จะมีการนำสินค้าประมงมาแปรรูปเป็นสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าสร้างรายได้เสริมตามคำแนะนำของภาครัฐเพื่อสร้างรายได้เพิ่มแล้ว แต่ก็ยังมีรายได้ไม่เพียงพอกับความ ต้องการ เนื่องจากส่วนหนึ่งไม่มีตลาดรับซื้อสินค้าแปรรูปประมงที่ไม่แน่นอน ทำให้รายได้ไม่แน่นอนไปด้วย แต่ในทางกลับกันก็ยังมีความต้องการรายได้ที่มากขึ้นอยู่เพื่อตอบสนองความอยากได้และความปรารถนาของตน และคนในครอบครัว จึงจำเป็นต้องออกไปทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมภายนอกหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง แต่ขณะเดียวกันก็เปรียบเสมือนเหรียญที่มีสองด้าน ความพยายามที่จะก้าวให้ทันกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นนั้นอาจทำลายศักยภาพของคน ชุมชน ท้องถิ่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม กล่าวคือเกิดภาวะทันสมัยแต่ไม่พัฒนา ทุกคนเห็นแก่ปากท้องของตนเองมากกว่าญาติพี่น้องและส่วนรวม จนจริยธรรมและคุณธรรมเริ่มเสื่อมถดถอย ทำให้มีเวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมและการสอดส่องดูแลทรัพยากรประมงลดลงไป ส่งผลให้สังคมในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เนื่องด้วยความกลมกลืนผ่านความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันในเรื่องต่างๆในชีวิต ทำให้มีความ

เคารพกันและเชื่อฟังกันของคนในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ซึ่งความสัมพันธ์นี้เหนียวแน่นมากกว่า กระแสสังคมจากภายนอกที่เข้ามาภายในหมู่บ้านเสมือนเป็นตัวช่วยจุดรั้งกันเองภายในชุมชน จึงทำให้ การเข้าร่วมและดูแลกิจกรรม/โครงการ ดำเนินต่อไปในทางที่ดีและสม่ำเสมอ

5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างอาชีพเสริมให้กับชุมชน เช่นการแปรรูปสินค้าประมง โดยควรเข้ามาสนับสนุนคอยแนะนำและเป็นพี่เลี้ยงให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาช่องทางตลาดเพื่อจัดจำหน่ายสินค้าแปรรูปประมงให้แก่ชาวบ้านซึ่งจะต้องให้ดำเนินเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ให้ชาวบ้านรู้สึก ถูกทอดทิ้ง ตลาดรับซื้อสินค้าประมงเป็นสิ่งสำคัญทางหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนมี รายได้เพิ่มขึ้นและเพียงพอ ซึ่งจะส่งผลให้มีเวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง และเกิดความหวงแหนในทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้นอีกด้วย

2. รัฐควรเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการคมนาคม สาธารณูปโภคในชุมชนอย่างจริงจัง ให้มีความสะดวกสบาย และนำเอาความหลากหลายของทรัพยากรท้องถิ่นบ้านแหลมมะขาม และหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเขาไม้แก้ว มาผสมผสานเข้าด้วยกัน พัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ก็จะทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เป็นที่น่ายินดีของนักท่องเที่ยวในอนาคตของจังหวัด ตรังเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นอีกทางหนึ่งเพียงพอกับความต้องการ

5.4 ภาพสะท้อนจากกรอบแนวคิด

แนวคิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระ ในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำและเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมหรือโครงการ นั้นๆ โดยมีจุดร่วมในอุดมการณ์เดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชนนั้นจะต้องเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ ซึ่งชาวประมง ทะเลพื้นบ้านในหมู่บ้านแหลมมะขามได้เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมในการจัดการ ทรัพยากรประมงต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้า ทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล โดยได้เข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ คือ มีส่วนร่วมในการ คิดแก้ไขปัญหา และช่วงดำเนินโครงการ คือ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ มี ส่วนร่วมในผลประโยชน์ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล โดยความสำคัญในการมีส่วนร่วม ในชุมชนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งยิ่งชาวประมงพื้นบ้านภายในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ในกระบวนการมากเข้าไคร่จะทำให้ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและ กฎระเบียบต่างๆ ร่วมกันในการจัดการทรัพยากรประมง ซึ่งในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน

บ้านแหลมมะขามได้สอดแทรกภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว และให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนของตนเอง ทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรประมงที่มีความที่ยั่งยืนเกิดขึ้น โดยปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้มีอิทธิพลต่อการเข้ามาส่วนร่วมในครั้งนี้ คือ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกี่ยวเนื่องต่อผลสำเร็จของการดำเนินงานในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งครั้งนี้ และการมีส่วนร่วมนั้นก็เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยผลของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปในทิศทางบวกเพราะเมื่อมีการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนเกิดขึ้น ทำให้มีทรัพยากรประมงในชุมชนเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็น พืช น้ำ สัตว์น้ำ รวมทั้งผลผลิตหรือผลพลอยได้จากพืชและสัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำ ส่งผลทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเห็นได้จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากแต่ก่อนที่ยังไม่มีการจัดการทรัพยากรประมงเกิดขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่มีหนี้สิน มีสุขภาพจิตดี ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมครั้งนี้ได้เอาปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มาพิจารณาด้วย ไม่ว่าจะเป็น ความเป็นมาของชุมชน สภาพทางสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจริง

โดยในชุมชนของชาวประมงในหมู่บ้านแหลมมะขามนั้น เป็นชุมชนที่มีลักษณะของกลุ่มคนที่มาอยู่อาศัยร่วมกันมีความสนใจในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคนแต่มีลักษณะที่แคบกว่าสังคม ทำให้มีความคุ้นเคยและติดต่อกันใกล้ชิดกว่าสังคมเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด สถานะที่ราชการ บ้านเรือน องค์การรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนพืชหรือสัตว์และแร่ธาตุต่างๆ ด้านคนหรือฐานะหน่วยทางสังคม ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของคน ฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ของคนในชุมชน และด้านจิตใจหรือจิตวิทยาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา ทศนะคติแนวความคิด ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งจากองค์ประกอบดังกล่าวนี้จะทำให้เห็นว่าชุมชนหมู่บ้านแหลมมะขามมีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน จากแนวความคิดชุมชนได้เข้าไปศึกษาการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant observation) โดยในพื้นที่หรือสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวของคนในชุมชนทั้งทางกายภาพ และมีความสำคัญทางจิตใจ สถานที่จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทางศาสนา คือ มัสยิดหรือสุเหร่าทำให้เห็นได้ชัดถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ผ่านความสัมพันธ์ทางระบบศาสนาอิสลาม ที่มีความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวกัน นับถือและเชื่อฟังโตะอะฮ์หม่าม ผู้นำศาสนาจึงมีอิทธิพลและความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนด้วย

จากแนวคิดในการจัดการทรัพยากรประมงและการจัดการประมงโดยชุมชน ซึ่งทรัพยากรประมงนั้นเป็นสาธารณะสมบัติที่ทุกคนสามารถที่จะเข้าถึงได้อย่างเสรี แต่การใช้ประโยชน์ของคนหนึ่งจะไปลดการใช้ประโยชน์ของคนอื่น การลดลงของทรัพยากรประมงนั้นสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากฝีมือของมนุษย์ และการเพิ่มขึ้นของประชากรภายในหมู่บ้าน จึงทำให้เกิดความต้องการใช้

ทรัพยากรมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรนั้นมีอยู่อย่างจำกัด โดยการจัดการทรัพยากรประมงที่มีประสิทธิภาพจะก่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรประมง โดยหันมาเห็นความสำคัญของชุมชนซึ่งมีรากฐานมาจากการรวมกลุ่มกันของบุคคล มีแนวคิดของการเป็นเจ้าของและจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง การเข้าไปมีส่วนร่วมตามขั้นตอนและขบวนการต่างๆ เพื่อทำให้เกิดการควบคุมการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรประมงจากชุมชน ซึ่งเรียกว่าการจัดการประมงโดยชุมชน จากการจัดทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้ซึ่งสามารถรวบรวมประเด็นปัญหาข้อขัดข้องที่ค้นพบมาจากการสัมภาษณ์มาทำการถกแถลงร่วมกันและมีการแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในประเด็นนั้นๆ ทำให้ทราบถึงข้ออุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ทั้งอุปสรรคที่ได้รับแก้ไข ปัญหาไปแล้ว 2 ประเด็นปัญหา คือ ประเด็นปัญหาด้านขาดความรู้ความเข้าใจ และประเด็นปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียครั้งนี้มีผู้จะเป็น ผู้ประกอบอาชีพประมงทั่วไปในหมู่บ้าน ผู้ที่เคยทำประมงผิดกฎหมายมาก่อน เช่น อวนลาก อวนรุน ผู้ที่ทำการประมงพร้อมกับทำธุรกิจแพปลาในชุมชนด้วย จะมีแนวคิดที่ว่าถ้าเราหยุดทำการประมงที่ทำลายทรัพยากรประมง เราก็จะมีทรัพยากรประมงมีกินมีใช้ตลอดไป อีกทั้งในกรณีที่มีผู้ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้แต่ได้รับการร้องขอจากผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา จะค่อยๆ เรียนรู้ถึงผลของการลดลงของทรัพยากรในชุมชน เมื่อมีการกระทำผิดก็จะมีผลกระทบมาให้ค่อยๆ ปรับตัว มีการคุยกันด้วยความเข้าใจมากกว่าการบังคับ ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้หักล้างกับคนที่มีความคิดเห็นด้วยน้อยลงได้ จนสามารถที่จะแก้ปัญหานี้ได้จนกลายเป็นให้ความร่วมมือกันทั้งหมด สามารถทำให้แก้ไขสองประเด็นปัญหานี้ได้จากตัวของผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน สาเหตุของการแก้ไขนี้จึงเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน และอุปสรรคที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนั้นที่เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งประเด็นปัญหาคือ ประเด็นปัญหาที่เกิดจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน เนื่องจากชาวบ้านแหลมมะขามบางส่วนมีความต้องการในรายได้ที่สูงขึ้น เนื่องจากมีรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้น และมีความต้องการมากขึ้นจึงออกไปทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมภายนอกหมู่บ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ทุกคนเห็นแก่ปากท้องของตนเองมากกว่าญาติพี่น้องและส่วนรวม จนจริยธรรมและคุณธรรมเริ่มเสื่อมถดถอยลง ทำให้มีเวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมและการสอดส่องดูแลทรัพยากรประมงลดลงไป ส่งผลให้สังคมในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เนื่องด้วยความกลมเกลียวผ่านความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันในเรื่องต่างๆ ในชีวิต ทำให้มีความเคารพกันและเชื่อฟังกันของคนในชุมชนบ้านแหลมมะขาม ซึ่งความสัมพันธ์นี้เหนียวแน่นมีมากกว่ากระแสสังคมจากภายนอกที่เข้ามาภายในหมู่บ้านเสมือนเป็นตัวช่วยอุดหนุนกันเองภายในชุมชน จึงทำให้การเข้าร่วมและดูแลกิจกรรม/โครงการในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ดำเนินต่อไปในทางที่ดีและสม่ำเสมอตลอดมา

จากการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และแนวคิดในการจัดการ
ทรัพยากรประมงและการจัดการประมงโดยชุมชน จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการ
ทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ทำให้ได้มาซึ่ง
ปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลในการเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน
รายได้จากการประกอบอาชีพ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ผ่านความคิดที่ว่าพัฒนานั้นจะต้อง
พัฒนาในเชิงความคิดจะทำอย่างไรให้คนเห็นด้วยและเรียนรู้ด้วย โดยอาศัยภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง
สอดแทรกเอกลักษณ์และความสำคัญของชุมชนลงไปทำที่จะทำได้ เพื่อให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้าน
คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตเดิมเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรประมงจะทำให้ชาวบ้านมี
ความเข้าใจและเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ชุมชนบ้านแหลมมะขาม ซึ่งมีการจัดการ
ทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล เป็นผลให้การจัดการ
ทรัพยากรประมงในชุมชน รวมถึงในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และ
ประสบความสำเร็จจนสามารถดำเนินกิจกรรมหรือโครงการได้อย่างต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขามบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ผลที่ได้มี 4 ปัจจัย คือ

1.1 ผู้นำศาสนา เพราะ สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านแหลมมะขามส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การอยู่อาศัยแบบเอื้อเพื่อแผ้วแบบญาติมิตร มีการทำกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ และมีความเชื่อความเคารพในตัวของผู้ว่าศาสนา เพราะเชื่อว่าสามารถเป็นที่พึ่งพิงและยกระดับสภาพของจิตใจได้ ดังนั้นจึงให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมเท่าที่สามารถทำได้ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของผู้ว่าศาสนาที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ทุนเดิมของบ้านแหลมมะขามนั้นเป็นฐานความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติในระบบศาสนาอิสลามซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านส่วนใหญ่นั้นเป็นลูกหลานหรือทายาทของชนดั้งเดิมในอดีต ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและสายเลือดทางศาสนาอิสลามจึงมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นกลมเกลียว มีความรักความเป็นพี่น้องสูง ซึ่งจะพื้นฐานพลังสำคัญที่ทางแกนนำของหมู่บ้านแหลมมะขามนำมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการต่างๆของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน กิจกรรมการจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล เมื่อผู้นำศาสนาเป็นผู้ริเริ่ม ผู้นำชุมชน ดำเนินงานตาม และมีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเกิดขึ้นโดยมีการจัดการความรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาในท้องถิ่นรวมด้วย จึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้การจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนบ้านแหลมมะขามเกิดความสำเร็จและยั่งยืนสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ผู้นำศาสนาจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง

1.2 ผู้นำชุมชน เพราะ การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในช่วงเริ่มต้นของโครงการเป็นส่วนช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกอื่นในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ผู้นำชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านแหลมมะขาม ประกอบด้วย ผู้นำองค์กรท้องถิ่น คือ แกนนำชุมชน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมเป็นผู้นำท้องถิ่นในชุมชน มีบทบาทการทำงานเป็นไปตามหน้าที่และอิทธิพลทางศาสนา ในส่วนหนึ่งจะมีหน้าที่บทบาทคล้ายคลึงกับผู้นำศาสนา ทำงานประสานร่วมกัน โดยจะมีบทบาทสำคัญมากที่สุดทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นตัวขับเคลื่อนให้สามารถเห็นย้อนกลับไปถึงการคิดริเริ่มของการมีส่วนร่วมซึ่งผู้นำชุมชนจะมีบทบาทสำคัญที่มีความคิดริเริ่มเข้าร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงและขณะเดียวกันก็สามารถที่จะเกณฑ์แรงงานคนในชุมชนซึ่งมีความสัมพันธ์กันให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ โดย

ตำแหน่งหน้าที่ทำให้สามารถที่จะร่วมตัดสินใจได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้การดำเนินการเป็นรูปธรรม ผู้นำชุมชนจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงจนทำให้การจัดการทรัพยากรประมงประสบความสำเร็จออกมาเป็นรูปธรรม

1.3 รายได้จากการประกอบอาชีพ เพราะ ชุมชนบ้านแหลมมะขามมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบเลี้ยงตนเองมีการสังสรรค์ที่ใกล้ชิดกัน ซึ่งมีพื้นฐานการยึดเหนี่ยวบางประการที่ผูกพันเอกภาพกัน คือ เชื้อชาติ และต้นกำเนิดเดิมของศาสนาที่ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมซึ่งรายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำประมงพื้นบ้านเหมือนกัน ซึ่งเป็นการทำประมงแบบยังชีพเพื่อเลี้ยงตนเองมากกว่าการทำประมงเชิงธุรกิจ ทำให้มีความใกล้ชิดกัน และเห็นอกเห็นใจกันเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ส่งผลให้การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในหมู่บ้านแหลมมะขามนั้นเกิดความร่วมมือกันขึ้นเป็นอย่างดีเพื่อผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน รายได้จากการประกอบอาชีพจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง

1.4 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เพราะ การได้รับข้อมูลข่าวสารช่วยให้เห็นถึงประโยชน์ของการรักษาทรัพยากร ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน ซึ่งจะสร้างความเข้าใจร่วมกัน เป็นผลให้เกิดการพัฒนายกระดับด้วยการนำความรู้ที่ได้นั้นมาลงมือปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรประมงร่วมกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล ในการเข้าร่วมในการตัดสินใจ การเข้าร่วมในการปฏิบัติการ การเข้าร่วมในผลประโยชน์ ตลอดจนการเข้าร่วมติดตามประเมินผล การรับรู้ข่าวสารจึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีอิทธิพลในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง

โดยผู้นำศาสนาปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด รองมาคือ ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพ และ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ตามลำดับ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการนี้และการมีส่วนร่วมในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

2. ปัญหาและข้ออุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขามบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง มีจำนวน 3 ประเด็นปัญหา ซึ่งจะแบ่งเป็นประเด็นปัญหาในการดำเนินการในอดีต 2 ประเด็นปัญหา และประเด็นปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน 1 ประเด็นปัญหา

ประเด็นปัญหาในอดีตซึ่งได้รับการแก้ไขแล้ว 2 ประเด็นปัญหา คือ ประเด็นปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมง เนื่องจากขาดการแนะนำข้อมูลที่ทั่วถึง และการเข้าถึงข้อมูลยังไม่มากพอ อีกทั้งความเชื่อใจของชาวบ้านกับผู้ให้ข้อมูลในขณะนั้นยังไม่มากพอ และประเด็นที่สองคือ ปัญหาการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของสมาชิกในชุมชน เนื่องจากกลัวการสูญเสียรายได้ส่วนบุคคลของกลุ่มคนบางกลุ่มผู้ที่เสียผลประโยชน์โดยตรง ทั้งสองประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขโดยมีผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหานี้ได้รับการแก้ไข ซึ่ง

เป็นทำหน้าที่กระจายข่าวสารทางประมงที่ถูกต้องให้เป็นแนวทางเดียวกันแก่ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน และชาวบ้านรับฟัง ปฏิบัติตาม เนื่องจากความสัมพันธ์โดยรวมของคนภายในชุมชน มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ผ่านเกลียวความสัมพันธ์แบบเครือข่ายและความเข้าใจกันของคนภายในครอบครัว โดยคนส่วนใหญ่มีเชื้อสายมุสลิมดั้งเดิม มีความเคารพและนับถือผู้นำทางศาสนา ปฏิบัติตามหลักทางศาสนาอย่างเคร่งครัด มีการร่วมกิจกรรมและการทำพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกันสม่ำเสมอ มีผู้นำและแกนนำที่มีความซื่อสัตย์ ความจริงจังและจริงจังในการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรประมง และพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนด้านอื่นๆอยู่ตลอดเวลา ซึ่งผู้นำชุมชนจะทำงานประสานความร่วมมือกับผู้นำศาสนาทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐ และชาวบ้านกับหน่วยงานเอกชนภายนอกเป็นอย่างดี ซึ่งผู้นำชุมชนจะประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆอย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นตัวอย่งที่ดีแก่คนในชุมชน และชาวบ้านเองก็มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมอยู่แล้วเมื่อได้รับความรู้ที่ถูกต้องสามารถที่จะทำความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็ว อีกทั้งมีวิถีชีวิตอยู่กับการทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลักโดยมีการช่วยเหลือทำงานสนับสนุนด้านการทำประมงกันภายในครัวเรือนเป็นอย่างดี เมื่อมีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารด้านการประมงที่ถูกต้อง ทัวถึงและเข้าใจตรงกัน ทำให้การดำเนินงานในการจัดการทรัพยากรประมงเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือกันอย่างเนืองแน่นเกิดผลสำเร็จในกิจกรรมหรือโครงการ อันได้แก่ การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรหญ้าทะเล และการอนุรักษ์เต่าทะเล จากการแก้ปัญหาจากทั้งสองประเด็นปัญหานี้ก็นำไปสู่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา ดังข้อที่หนึ่งอีกด้วย

ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน 1 ประเด็นปัญหา คือ ปัญหาจากสภาพเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีความเป็นทุนนิยม ค่านิยมในการบริโภคเปลี่ยนไป เกิดเป็นวัฒนธรรมบริโภคนิยมขึ้น มีความอยากได้ อยากมีและความปรารถนาในชีวิตเพิ่มขึ้นสวนทางกับรายได้ที่มีไม่เพียงพอกับความ ต้องการ จึงทำให้ต้องออกไปหางานภายนอกชุมชนมากขึ้นเพื่อจะได้มีรายได้มาสนองความต้องการในชีวิตที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีชาวบ้านบางส่วนมีเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมงลดน้อยลง

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่บริเวณบ้านแหลมมะขาม ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง แต่เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง สมควร

ที่จะพิจารณาการมีส่วนร่วมในทุกมิติ ไม่ว่าจะบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม ลักษณะโครงการด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยแวดล้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มเติมด้วย

2. ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้นำชุมชนแก่หมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการโน้มน้าวให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงได้ดีขึ้น อีกทั้งควรมีการถ่ายทอดความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับผู้นำชุมชน เพื่อสร้างความพร้อมและความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรประมงแก่ชุมชนประมงชายฝั่งทะเลอื่นๆ ในภาคใต้

รายการอ้างอิง

NSDI Thailand (2555). "ชั้นข้อมูลเขตการปกครอง." Retrieved 9 พฤศจิกายน 2557, from <https://sites.google.com/site/fgdsservice/home/fgds/chan-khxmud-khet-kar-pkkhrng>.

Ross, M. R. (1997). Fisheries conservation and management. New Jersey, Prentice Hall.

Tahaya, Y. (1993). The community - base fishery management system : Issues, problems and constraints. FAO/Japan: 246-277.

Tidwel J.H. and G.L., A. (2002). "Fish as food: aquaculture is contribution." World Aquaculture 33(3): 44-48.

William W. Reeder (1974). Some Aspects of The Information Social Participation of Farm Families in New York State. Ph.D.Dissertation, Cornell University.

กรมประมง, ก. (2553). สถิติการประมง.

กรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ (2557). แผนที่.

กังวาลย์ จันทโรจตี (2534). การพัฒนาแบบยั่งยืน ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ก้านัน สมหมาย หมายดี (8 กรกฎาคม 2557). สัมภาษณ์.

คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม, ถ. ว., พิสิฐ ศุภริยพงศ์, พัชรี สีโรรส, ถวิลวดี บุรีกุล และ โสภารัตน์ จารุสมบัติ, (2545). แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 : ปัญหา อุปสรรคและทางออก. กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า.

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา (2522). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชูเกียรติ ภัยลี (2536). การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ระหว่างเขตพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เชษฐา มุหะหมัด (2554). การปรับกลยุทธ์วิธีในการดำรงชีพของชาวมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร.

เชิดชัย อ่องสกุล (2548). การจัดการป่าชายเลนของชุมชนห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร.

ณรงค์ชัย เจริญรุจิทรัพย์ (2542). การมีส่วนร่วมของชาวประมงทะเลพื้นบ้านในการจัดการประมงโดยชุมชน : กรณีศึกษาอ่าวปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร.

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2541). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. ขอนแก่น, ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ทัดดาว บุญपाल (2530). ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในเขตพื้นที่ตำบลสวก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร.

เทพ เมนะเศวต (2537). "การจัดการประมงไทยในเขตเศรษฐกิจจำเพาะของเอเชียอาคเนย์และแนวทางร่วมมือในภูมิภาค." วารสารการประมง 47: 333-356.

ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2544). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น, โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.

บุญ นวลศรี. โตะอิหม่ามหมู่บ้านแหลมมะขาม (15 พฤศจิกายน 2557). สัมภาษณ์.

ปรีดา กรรณสูต (2515). "ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเขตห้ามใช้เครื่องมืออวนลากและอวนรุนกับเรือยนต์ทำการประมง." Retrieved 20 ธันวาคม 2556, from http://www.fisheries.go.th/management/home3_marine.html.

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พ. อ., สหทยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชันนารี, (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พิภพ เหล่าพัดจัน (2534). การจัดการประมงและการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงทะเลในน่านน้ำเขตอำนาจของประเทศไทย. กรุงเทพฯ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ (9 พฤศจิกายน 2558). สัมภาษณ์.

ไพรัตน์ จีระเสถียร (2540). การศึกษาการจัดการประมงโดยชุมชน : กรณีศึกษาอ่าวปัตตานี จังหวัดปัตตานี, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์การประมง.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2510). ทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัชรินทร์การพิมพ์.

ภาคภูมิ เนติโพธิ์ (2542). สภาพการทำประมงและการจัดการทรัพยากรประมงของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนบ้านทุ่งรีน ตำบลสาคร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนการเกษตร.

มะลิ บุญยรัตผลิน (2545). การจัดการประมงทะเลไทยแนวใหม่. กรุงเทพฯ, กรมประมง.

ลำพอง บุญช่วย (2524). การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ, ศิริชัยการพิมพ์.

วันชัย วัฒนศัพท์, ถ. บ. แ. พ. (2552). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. นนทบุรี, สถาบันพระปกเกล้า.

วันดี จินสวัสดิ์ (2540). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านป่าไม้ท่ากะบาก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว, มหาวิทยาลัยมหิดล. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต.

วิชัย เทียนน้อย (2542). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ, อักษรวัฒนา.

วิทย์ ธารชลาณุกิจ (2529). สิ่งแวดล้อมทางการประมงและการจัดการ. เอกสารประกอบการบรรยายวิชา อนุรักษ์ 583 (การจัดการสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ, โครงการวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิมลศิริ เหมทานนท์ (2546). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.

วิไลพร สมบูรณ์ชัย (2534). การมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดลำปาง, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม.

สกุล สุพงษ์พันธ์ (2546). วิธีการมีส่วนร่วมในการจัดการประมงโดยชุมชน. กรุงเทพฯ, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2531). ประมวลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย: เราจะใช้ทรัพยากร ธรรมชาติของประเทศได้อีกนานเท่าใด. กรุงเทพฯ, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ.

สมใจ เข้มเจริญ (2531). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่, มหาวิทยาลัยมหิดล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์.

สมาคมหยาดฝน (2536). "ป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม." เอกสารประกอบการสัมมนาป่าชายเลนชุมชน ประจำปี 2536.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554). "รายงานสรุปสถานะของประเทศไทย." Retrieved 1 กันยายน 2556, from http://www.nesdb.go.th/Portals/0/home/interest/11/data_0344110811.pdf.

สิทธิพันธ์ ศิริรัตนชัย, เ. น. แ. เ. (2546). สาระวิทยาศาสตร์ทางทะเล. หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 : ประโยชน์และผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล. กรุงเทพฯ, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สุชาติ สุขคง (2531). ทัศนคติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.

สุชีรา แก้วรักษ์ (2540). พลังท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเชิงเศรษฐกิจและสังคม กรณีบ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะทรัพยากรธรรมชาติ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่. ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต.

สุณีย์ บุญกำเนิด (2541). การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก: กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม.

สุวรรณี คงทอง (2536). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน ในท้องที่อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม.

แสวง รัตนมงคลมาส (2541). การระดมมวลชนและการมีส่วนร่วมของมวลชน การจัดตั้งขององค์กร การนำและการตัดสินใจทางสังคม. กรุงเทพฯ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อรทัย ก๊กผล (2549). การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพฯ, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1

ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคล และข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มสัมภาษณ์หลัก

- ก) ลักษณะทั่วไปส่วนบุคคลและสถานภาพ
- เพศ
 - ศาสนา
 - อายุ
 - ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่
 - ระดับการศึกษา
- ข) สถานภาพทางเศรษฐกิจและการทำประมง ได้แก่
- การประกอบอาชีพ
 - ระยะเวลาการทำประมงในรอบปี
 - ระยะเวลาการทำประมง
 - รายได้ (ก่อนการจัดการทรัพยากรประมง และหลังมีการจัดการทรัพยากรประมง)
- ค) การรับรู้, ติดตามข้อมูลข่าวสาร (ในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน)

ส่วนที่ 2

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง และปัจจัยที่สำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของคน ในชุมชน

(ศึกษาจากเอกสาร & สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก)

- ก) ในชุมชนของท่านมีกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงหรือไม่ ะไรบ้าง มีรายละเอียดในการดำเนินการอย่างไร ชุมชนของท่านได้ หรือเสียประโยชน์จากโครงการนั้นอย่างไร
- ข) ชุมชนมีบทบาทอย่างไรต่อการจัดการทรัพยากรประมงในท้องถิ่น
- ชุมชนมีลักษณะการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากรประมงในบ้านแหลมมะขาม ต. เขาไม้แก้ว อ.สีเกา จ.ตรัง อย่างไร

- เหตุผลของการรวมกลุ่มคืออะไร (เพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาอะไร, ถ้ามเหตุผลในการจัดตั้ง, ปีที่จัดตั้งกลุ่ม)
- ปัจจัยอะไรที่ทำให้ท่านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง
 - ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย
 - ปัจจัยด้านคุณลักษณะทางสังคม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีในบุคคลหรือกลุ่ม
 - ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
 - ปัจจัยทางการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารมวลชน และสื่อบุคคล เป็นต้น
- มิติ/ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง มีการกระทำอย่างไร
 - ช่วงเริ่มต้นโครงการ การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของโครงการอย่างไร (คิดริเริ่มเอง, มีส่วนร่วมให้ความคิดเห็น/ช่วยเหลือ, เป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ)
 - ช่วงดำเนินโครงการ
 - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม (การระบุปัญหา, ตัดสินใจ, ประชุมพิจารณา)
 - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (สนับสนุนด้านทรัพยากร ได้แก่ สนับสนุนด้านแรงงาน สนับสนุนวัสดุ/สิ่งของ การบริจาคเงิน, มีส่วนร่วมในการบริหารและประสานความร่วมมือ, มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ)
 - มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (ด้านวัตถุ ด้านสังคม ส่วนบุคคล)
 - มีส่วนร่วมในการประเมินผล (ติดตามผลการดำเนินงาน และบำรุงดูแลรักษา)

ค) มีหน่วยงานรัฐ/เอกชนเข้ามาส่งเสริมการจัดการทรัพยากรของชุมชนหรือไม่ หากมี หน่วยงานเหล่านี้มีบทบาทอย่างไร

- หน่วยงานภาครัฐ
- หน่วยงานเอกชน

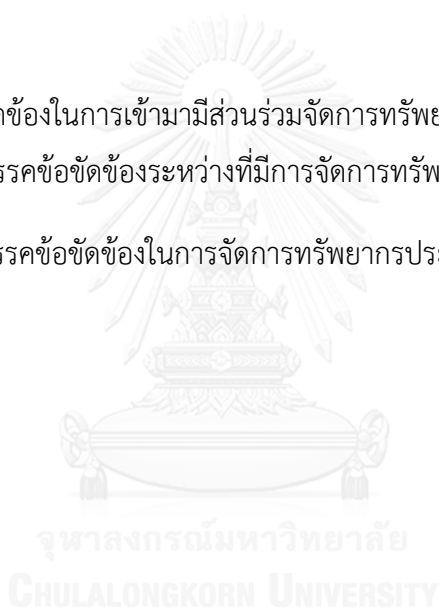
ง) บทบาทในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนที่เกิดขึ้นตามข้อ ข. มีส่วนทำให้เกิดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงชุมชนอย่างไรบ้างต่อชุมชน

- มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนหรือไม่
 - มีรูปแบบการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่
 - ได้รับความเดือดร้อนจากการจัดการทรัพยากรประมงหรือไม่/ลักษณะใด
 - มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงลักษณะใด
- จ) ผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน
- ผลกระทบต่อชุมชน(ได้ประโยชน์ หรือเสียประโยชน์)
 - ผลกระทบส่วนบุคคล(ได้ประโยชน์ หรือเสียประโยชน์)

ส่วนที่ 3

ปัญหา และอุปสรรคข้อขัดข้องในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

- ก) ปัญหา และอุปสรรคข้อขัดข้องระหว่างที่มีการจัดการทรัพยากรประมงในอดีต
- ข) ปัญหา และอุปสรรคข้อขัดข้องในการจัดการทรัพยากรประมงที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

ภาพประกอบการทำวิจัย

สภาพพื้นป่าชายเลนชุมชนบ้านแหลมมะขาม

บริเวณแหล่งหญ้าทะเลชุมชนบ้านแหลมมะขาม
โดยส่วนใหญ่ที่พบเป็นชนิดพันธุ์ หญ้าชะเงา

ภาพประมวลทรัพยากรประมงบริเวณบ้านแหลมมะขาม
ที่มา ชุมชนบ้านแหลมมะขาม วันที่ 20 กรกฎาคม 2557

ภาพประมวลการเข้าร่วมประชุมของชาวบ้านเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับกิจกรรม/โครงการต่างๆเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน

ประมวลภาพการจัดทำประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)
ที่หมู่บ้านแหลมมะขาม วันที่ 13 สิงหาคม 2557

ประมวลภาพมัสยิดประจำหมู่บ้านแหลมมะขาม เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2557
 ซึ่งใช้ประกอบศาสนกิจโดยจะต้องมีละหมาดวันศุกร์กันเป็นปกติ โดยจะมีนักเรียนจาก
 โรงเรียนบ้านแหลมมะขามมาร่วมประกอบศาสนกิจด้วยเป็นประจำ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวกัญญารัตน์ ตลิ่งผล เกิดเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 สำเร็จการศึกษา
ระดับปริญญาตรีคณะทรัพยากรธรรมชาติ ภาควิชาวาริชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี
การศึกษา 2553 มีประสบการณ์ทำงานตำแหน่งนักวิชาการสิ่งแวดล้อมทางทะเล บริษัท เอส ที
เอส กรีน จำกัด และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การบริหารกิจการทางทะเล (สหสาขาวิชา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2554

